

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE DİNİ SİYONİZM

Yüksek Lisans Tezi

Yusuf Süha Sonuç

Ankara 2017

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE DİNİ SİYONİZM

Yüksek Lisans Tezi

Yusuf Süha Sonuç

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Baki Adam

Ankara 2017

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE DİNİ SİYONİZM

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Baki Adam

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:

İmzası:

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi:

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2017)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Yusuf Süha Sonuç

.....

ÖNSÖZ

Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan milliyetçilik ve eşitlik gibi olgular ilk aşamada birden fazla milleti bünyesinde barındıran imparatorlukları etkilemiştir. Bazı milletler devlet olmaya başarırken, birçok ülkeye dağılmış olan Yahudiler için aynısını söylemek mümkün değildir. Yahudi karşıtlığının Avrupa’da artması Yahudileri diğer milletler gibi devlet kurma arayışına sevk etmiştir. Bunun üzerine Siyonizm fikri kitlelere yayılmış, 19. yüzyılının sonlarından itibaren Yahudiler Filistin’e göç etmeye başlamıştır. Yahudi göçleri ve İsrail Devleti’nin kuruluşu Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Doğu Afrika coğrafyasında istikrarsızlığa neden olan Filistin-İsrail çatışmasını meydana getirmiştir. Söz konusu çatışmanın sonlanması için her kesimi memnun edecek bir daimi çözümün bulunamaması, Suriye, Irak, Mısır ve Lübnan gibi anlaşmazlığa mücavir bölgelerde istikrarsızlığın derinleşmesine, Avrupa, Asya ve hatta Pasifik bölgelerinde güvenlik tehditlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bütün bunlarda Siyonizm’in şu veya bu şekilde bir etkisi bulunmaktadır.

Siyonizm ülkemizde ve coğrafyamızda her daim gündemde olan bir konudur. Bu ilgi Siyonizm’in Osmanlı Devleti topraklarında yürüttüğü faaliyetler ile Siyonizm’in doğrudan ve/veya dolaylı olarak Ortadoğu’da meydana getirdiği çatışma ortamından kaynaklanmaktadır. Bunun neticesinde ülkemizde Siyonizm hakkında akademik çalışmalar yürütülmüş, eserler yayınlanmış, sivil toplum örgütleri tesis edilmiştir. Süreli yayınlarda ise neredeyse her hafta Siyonizm kelimesine rastlanılmaktadır.

Ülkemizde Siyonizm hakkında halka yansıyan ilk çalışmanın Cevat Rifat Atilhan’ın 1935 yılında yayınlanan *Dünya Nazarında Yahudilik ve Masonluk* adlı

kitabında yer alan *Siyonistlik* bölümü olduğunu söylemek mümkündür. Kitapta, Batılı düşünürlerin Yahudilere dair görüşleri yer almakta, Siyonizm ile Siyonist örgütler olan Alliance İsrail ve Bnei Brith'ten bahsedilmektedir. *Siyonistlik* bölümünde Siyonizm'in hedefi, Herzl ve Yahudi göçleri hakkında kısaca bilgiler verilmektedir. Atilhan'ın bu kitabı yeknesak bir Siyonizm çalışması değildir. Atilhan ilerleyen yıllarda bu bölümü geliştirerek makaleler yayınlamıştır. Bu makaleler Mehmet Akif Ersoy'un kurduğu Sebülürreşad dergisinde yayınlanan *Asr-ı Ehl-i Salip: Siyonizm* (1948), *İslamiyet-Türklük ve Siyonizm* (1948), *Siyonizm ve Abdülhamid* (1948), *Siyonizm, Komünizm ve Farmasonluğa Karşı Beynelmilel Dünya Teşkilatı* (1948)'dir.

Kitap formatında Siyonizm hakkında ülkemizde yayınlanan ilk eser olarak karşımıza Ziya Uygur'un 1952 yılında yayınlanan *Tarih Boyunca İnkılaplar, İhtilaller ve Siyonizm* adlı çalışması çıkmaktadır. Kitapta, Siyonizm hakkında detaya girmeden bir tanım verilmektedir. Kitabın devamında ise Yahudilerin üstün ırk olduklarını Yahudiliğe nasıl dayandırdıklarından ve ilkçağdan günümüze kadar dünya devletlerinin başına gelen irili ufaklı hadiselerde Yahudilerin ve sonrasında Siyonizm'in etkisinden bahsedilmektedir.

İlklerde yer alan bir diğer eser yine Cevat Rıfat Atilhan'ın 1955 yılında yayınlanan *İslamı Saran Tehlüke ve Sionizm* kitabıdır. Atilhan'ın bu kitabının, 1935 yılında neşrettiği *Siyonistlik* bölümü ile 1948 yılında yayınladığı makalelerinin genişletilmiş bir versiyonu olduğunu söylemek mümkündür. Siyonizm'in ortaya çıkışından ve Siyonist örgütlerden bahsedilmesi ve Siyonizm temsilcilerinin Osmanlı Devleti'ndeki faaliyetlerini sistematik bir şekilde anlatması itibariyle Uygur'un eserinden ayrılır.

İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından yayınlanan bu iki eser Siyonizm'e dair arşivlerde rastlanılan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Kitap mahiyetindeki eserlerin 1948 yılından sonra ortaya çıkmasının nedeni İsrail Devleti'nin kuruluşundan kaynaklandığı açıktır. Aynı yıllarda ülkemiz çok partili siyasi hayata geçmiş, bu durum fikir çeşitliliğini de ortaya çıkarmıştır. Filistin meselesiyle ilgilenmeyi vaat eden Demokrat Parti'nin 1950 yılında tek başına iktidara gelmesi Siyonizm ile ilgili çalışmaların yoğunlaşmasını sağlamıştır.

İsrail Devleti'nin kurulmasını müteakip dönemden sonraki eserler Arap-İsrail savaşları ve İsrail'in infial uyandıran siyasi kararları sonrasında ortaya çıkmıştır. İsrail Devleti'nin kurulması sürecinde ve sonrasında en önemli kırılma 1967 Altı Gün Savaşı'nda yaşanmıştır. İsrail'in Kudüs dahil olmak üzere büyük bir toprak kazanımı sağlamış, bu durum Türkiye'deki milliyetçi muhafazakar kesimde büyük tepkiye neden olmuştur. Bu döneme denk gelen ilk eser ve en önemlisi Yaşar Kutluay'ın 1967 yılında neşredilen *Siyonizm ve Türkiye* eseridir. Kitabın ilk ve son bölümlerinde Yahudi tarihi ve Siyonizm hakkında bilgiler verilmektedir. Kitabın ana gövdesini ise Theodor Herzl'in anıları oluşturmaktadır. İlk kez Herzl'in hatıraları Türkçe'ye çevrilmiştir. Siyonizm hakkında yazılan birçok eserde Kutluay'ın kitabına başvurulmuştur.

1967 Altı Gün Savaşı'nın hemen sonrasına denk gelen diğer eser, siyasetçi İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'na ait 1967 yılında yayınlanan *Üç Büyük Tehlike: Siyonizm, Komünizm, Masonluk*'tur. Bu kitap Atilhan'ın eserine benzer şekilde Siyonizm'in tarihsel gidişatını ve Türklerle temaslarını anlatmaktadır. İlave olarak Soğuk Savaş döneminde İsrail Devleti'nin Komünist SSCB bloğunda yer almamasına karşın Komünizm ile Siyonizm'in ilintili olduğunu, Siyonizm'in hedefine ulaşmak için

Komünizm'den istifade ettiğini vurgulamaktadır. Bu döneme ait dikkati çeken bir diğer gelişme ise 1968 yılında İzmir'de “Türkiye Siyonizmle Mücadele Derneği”nin kurulmasıdır. Derneğe göre Yahudiler, Siyonizm, Komünizm ve Kapitalizm gibi Yahudi menşeli ve casusluk faaliyetini üstlenen fikir akımlarıyla dünyayı istila etmek niyetindedir. Dernek, Siyonizm'in tarihi serüveni ve amaçlarına dair çalışmalar yapmış, bildiri, beyanat ve konferanslar tertiplemiştir. Derneğin faaliyetlerinin marjinal düzeyde algılanması, Nazi'lerin gamalı haçına benzer bir amblem kullanması üzerine yapılan eleştirilerden dolayı kurulduktan 7 yıl sonra kendini feshetmiştir.

1973 yılında Yom Kippur Savaşı, 1980 yılında İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesi, Birinci ve İkinci İntifadalar (I. İntifada 1987-1992, II. İntifada 2000-2004) ve Türkiye özelinde Ocak 2009'da Davos Krizi gibi olayların hemen arkasında ülkemizde Siyonizm'e dair çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu yıllardaki kayda değer çalışmalardan biri Mim Kemal Bülent Öke'nin 1980 yılında yayınlanan “Siyonizm ve Filistin Sorunu” adlı kitabıdır. Öke çalışmasında Siyonizm'in doğuşundan başlayarak Sultan Abdülhamid döneminden Milli Mücadele Dönemine kadar Siyonizm ve Siyonistlerin Türklerle münasebetlerini irdelenmiştir. Bu dönemde çalışmalarıyla dikkati çeken bir diğer düşünür Türkkaya Ataöv'dür. Kimilerine göre uluslararası hukuk alanında dünyada Filistin konusunda en fazla çalışma yürüten kişi olarak kabul edilen Ataöv eserlerinde Siyonizm'i ırkçılıkla ilişkilendirmekte, Nazilerin nasyonal sosyalizmine benzerliğine vurgu yapmakta, tüm bunları uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler (BM) mevzuatına dayandırmaktadır.

Günümüzde ise 2009 Davos Krizinden sonra Siyonizm ve Herzl-Abdülhamid görüşmesine dair makaleler ve eserler yayınlanmıştır. Bunlardan dikkat çeken Vahdettin Engin'in 2010 yılında yayınlanan “Pazarlık” kitabıdır. Kitapta Engin, Sultan

Abdülhamid'in yüceltilmesine rağmen, Abdülhamid döneminde İmparatorluğun Kıbrıs, Girit, Bulgaristan, Teselya topraklarının kaybedildiğini belirterek Sultan Abdülhamid döneminin daha objektif bir şekilde ele alınmasını teklif etmektedir. Engin bu kayıplara rağmen Filistin konusunda Sultan Abdülhamid'in özel hassasiyet göstererek direniş gösterdiğini, Filistin'in nasıl İmparatorluğun parçası olarak kalmasını sağladığını belgelerle açıklamaktadır.

Yukarıda sayılan eserler ve günümüzdeki çalışmalar, Siyonizm'in ilk yılları ve Sultan Abdülhamid'in mücadelesi çevresinde ele alınmaktadır. Daha sonraki yıllara ait kısıtlı bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca diğer Siyonizm türlerinden ve faaliyetlerinden bahsedilmemektedir. Halbuki Siyonizm'in günümüzde pek çok türü bulunmaktadır. Bunlardan biri de Dini Siyonizm'dir. Bu çalışmada Dini Siyonizm irdelenmektedir. Ayrıca, dindar Yahudi düşünürlerin ve din adamlarının Siyonizm'in yapısındaki yeri, İsrail Devleti'nin ortaya çıkış sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmelerinin yanı sıra Dini Siyonistlerin İsrail siyasetindeki konumları da incelenmektedir.

Dini Siyonizm, dini temelli mesihçi/kurtuluşçu bir yaklaşımla hareket etmiş, Yahudi devletinin Yahudiliğe göre inşa edilmesini hedeflemiştir. Devlet kurma yolunda, sekülerleşme faaliyetlerini dizginleyebilmek, kendi düşüncelerine destekçi toplayabilmek ve Siyonist olmayan dindar Yahudileri kendi etrafına çekebilmek amacıyla diğer kesimlerle ilişkilerini sürdürmeye özen göstermiştir. Dini Siyonistler İsrail Devleti'nin kurulmasından öncesinde ve sonrasında devletin güç kullanmasını Yahudiliğe göre meşrulaştırma görevini üstlenmişler, daha sonraları güç kullanımının merkezine yerleşmişlerdir.

Dini Siyonizm'in Yahudilik temelli tarihsel metodolojiyle incelendiği bu çalışmada, hem teolojik hem siyasi faktörlerin etkili olduğu dönemler halinde şu

şekilde yapılandırılmıştır: Yahudilerin Avrupa'daki Durumu ve Siyonizm, Dini Siyonizm'i kurumsal noktaya taşıyan Mizrahi'nin kurulması, İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da Yahudilere yönelik uygulanan sistematik yok etme faaliyetleri olarak isimlendirilen Holokost dönemi, İsrail Devleti'nin en çok toprak kazancı yaşadığı, Büyük İsrail fikrinin alevlenmesine sebebiyet veren Altı Gün Savaşları.

Çalışmanın Giriş Bölümünde çalışmadaki nedensellik bağının sağlıklı kurulabilmesi için Siyonizm öncesinde Avrupa'daki Yahudilerin durumlarına yer verilmektedir. Birinci Bölümde Siyonizm'in ideolojisi, örgütlenmesi ve türleri anlatılmaktadır. Daha sonra Dini Siyonizm'in öncü şahısları, ideolojisi, Dini Siyonist Örgütler ve Siyonizm karşıtlığı incelenmektedir.

İkinci Bölümde, Dini Siyonizm'in kurumsal kimliği Mizrahi'nin kuruluşuna, Mizrahi'nin Seküler Siyonistlerle mücadelesine, Dini Siyonist eğitim tartışmalarına ve Rabbi Abraham Yitzhak Kook'un fikirlerine değinilmektedir. Bu bölümde ayrıca, iki dünya savaşı arasındaki dönemde gelişen sosyalist fikirler bağlamında Mizrahi'den koparak işçi haklarına önem veren bir Dini Siyonist örgüt olan Hapoel HaMizrahi'nin kurulması, Filistin topraklarının taksimi, yerleşim yerlerinin ve dini kibbutzların kurulması ele alınmaktadır. Gerek birinci bölümde gerekse diğer bölümlerde Rabbi Abraham Kook'un fikirlerine ve faaliyetlerine atıflarda bulunulmaktadır. Çünkü Rabbi Abraham Kook ve sonrasında oğlu Rabbi Yehuda Zvi Kook, Dini Siyonizm'in en önemli karakterleri arasındadırlar. Rabbi Abraham Kook Dini Siyonizm'in şekillenmesinde önemli rol oynarken, Rabbi Zvi Kook Dini Siyonizm'in radikalleşmesinin Yahudilikle meşruiyet kazandırılmasında başvuru kişisi olmuştur.

Üçüncü Bölümde, Yahudi tarihinin önemli dönüm noktalarından olan Holokost'un döneminde Dini Siyonistlerin faaliyetleri, Dini Siyonist düşünürlerin

Holokost yorumu, İsrail Devleti'nin kurulması ve sonrasında yaşanan tartışmalar irdelenmektedir.

Dördüncü ve son bölümde ise, İsrail'in en büyük toprak kazanımını sağladığı Altı Gün Savaşını müteakiben gelişen Büyük İsrail fikri, Dini Siyonizm'in radikal örgütü Gush Emunim'in ortaya çıkışı ve faaliyetleri, Dini Siyonistlerin yaşadığı güç dalgalanmaları ve toparlanma süreci ile günümüzde Dini Siyonizm'in durumu incelenmektedir.

Çalışmada kullanılan kaynakların önemli bir bölümü İngilizcedir. Araştırma sürecinde, doğrudan Dini Siyonizm ile ilgili eserlerin yanında, Seküler Siyonist gruplara dair akademik çalışmalardan, İsrail'in siyasi tarihini anlatan eserlerden, mesihçilik ile ilgili makale ve kitaplardan, İsrail'deki radikalleşme ve Siyonizm karşıtlığı ile ilgili kitaplardan yararlanılmıştır. Özellikle, İsrail Devleti'nin kurulması sonrasında Yahudi dini radikalleşmesini anlatan eserlerden ziyadesiyle istifade edilmiştir.

Çalışmada, Dini Siyonistlerin ilk örgütsel oluşumu olan ve açılımı “Markaz ha-Ruhani (Ruhani Merkez)” örgütü için Yahudilerce kısaltılan Mizrahi kelimesi kullanılmaktadır. Esasen literatürde Mizrahi kelimesinin kullanımı “Mizrachi” şeklindedir. Çalışmada sıkça yer almasından dolayı sözkonusu kelime “Mizrachi” olarak kullanılmıştır. Ancak, sözkonusu kelimenin, Türkçe’de “doğulu” anlama gelen Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta ve Güney Asya Yahudilerine verilen genel isim olan Mizrahi kelimesi ile karıştırılmaması gerekmektedir.

Tez konumuz gerek Türkiye’de gerekse yurtdışında üzerinde fazla çalışılmamış, ancak popülerliği olan bir konudur. Bu tezi çalışırken büyük bir sabırla yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Baki Adam’a, fikirleriyle yol gösteren Doç. Dr.

Ali Osman Kurt, Yrd. Doç. Dr. Yasin Meral, Yrd. Doç. Dr. Selim Tezcan ve Araç. Gör. Muhammed Mustafa Kulu hocalarıma ve desteklerinden dolayı kıymetli aileme ve ablam Dr. Munteha Nur Sonuç'a sonsuz Őukranlarımı sunarım.

Yusuf Süha Sonuç

Ankara, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	IX

GİRİŞ

SIYONİZM ÖNCESİNDE AVRUPA'DAKİ YAHUDİLERİN DURUMU

1. Fransız Devrimi Öncesinde Avrupa'daki Yahudilerin Durumu	1
2. Fransız Devrimi'nden sonra Yahudilerin Durumu	4
3. Avrupa'da Yahudi Düşmanlığının Yükselmesi	6

BİRİNCİ BÖLÜM

SIYONİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI ve ÖRGÜTLENMESİ

1. Siyonizm'in İdeolojisi, Örgütlenmesi ve Türleri	9
1.1. Siyonizm'in İdeolojisi	9
1.2. Siyonizm'in Örgütlenmesi	17
1.3. Siyonizm Türleri	21
2. Dini Siyonizm'in Öncüleri, İdeojisi ve Dini Siyonist Örgütler	24
2.1. Dini Siyonizm'in Öncüleri	25
2.2. Dini Siyonizm'in İdeolojisi	27
2.3. Dini Siyonist Örgütler	29
3. Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı ve Siyonizm Karşıtı Dini Örgütler	32

İKİNCİ BÖLÜM

MİZRAHİ'NİN KURULUŞUNDAN HOLOKOST'A KADAR DİNİ SIYONİZM (1902-1939)

1. Mizrahi'nin Kuruluşu ve Karşılaştığı Sorunlar	36
2. Mizrahi'nin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri	41
3. Mizrahi'de Meydana Gelen İlk Kopmalar	44
4. İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Dini Siyonizm (1914-1939)	46
4.1. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Dini Siyonizm	47
4.2. Hapoel HaMizrahi'nin Kurulması ve Aktif Politikaya Geçiş	53
4.3. Dini Siyonist Yerleşim Yerlerinin İnşa Edilmesi ve Dini Kibbutzların kurulması.	59
4.4. Filistin Topraklarının Taksimi Tartışmalarında Dini Siyonistlerin tavrı	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOLOKOST'TAN ALTI GÜN SAVAŞINA KADAR DİNİ SİYONİZM (1940-1967)

1. Holokost Döneminde Dini Siyonizm..... 64
 - 1.1. Dini Siyonistlerin Öncülük Ettiği Kurtarma Operasyonları..... 65
 - 1.2. Dini Siyonist Rabbi Shragai ve Rabbi Zvi Kook'un Holokost Yorumları 68
2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve İlk Yıllarında Dini Siyonizm..... 70
 - 2.1. Yahudi Devleti Kurulması İçin Mücadele Eden Yeraltı Örgütleri ve Dini Siyonizm 71
 - 2.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Sonrasında Yaşanan Tartışmalar 76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALTI GÜN SAVAŞINDAN GÜNÜMÜZE KADAR DİNİ SİYONİZM (1967-2017)

1. Altı Gün Savaşı öncesinde ve sonrasında Dini Siyonizm..... 86
 2. Yom Kippur Savaşı, Gush Emunim Hareketinin Faaliyetleri ve Dini Siyonistlerin Radikalleşmesi 89
 3. Dini Siyonistlerin Yaşadığı Güç Dalgalanmaları..... 96
 4. Günümüzde Dini Siyonizm'in Karşılaştığı Problemler ve İdeolojik Değişim 104
- SONUÇ 111**
- KAYNAKÇA..... 115**

GİRİŞ

SİYONİZM ÖNCESİNDE AVRUPA'DAKİ YAHUDİLERİN DURUMU

Siyonizm öncesinde Avrupa'daki Yahudilerin durumunu üç dönemde ele almak mümkündür. Bu dönemlerin ilki İkinci Tapınağın yıkılmasından (MS 70) Fransız Devrimine (1789) kadar geçen uzun süredir. Bu dönemde Yahudiler Avrupa halklarınca dışlanmışlar ve zulme uğramışlardır. İkincisi, Fransız Devrimi'nin getirdiği eşitlik, kardeşlik gibi ilkeler bağlamında Yahudilere hakların verildiği dönemdir. Üçüncü dönem ise 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa'da Yahudi karşıtlığının tekrar meydana geldiği yıllardır. Yahudilere verilen hakların geri alınması ve Yahudilere yönelik kötü muamelelerin tekrar başlaması neticesinde Siyonizm ortaya çıkmıştır.

1. Fransız Devrimi Öncesinde Avrupa'daki Yahudilerin Durumu

Yahudilerin Avrupa'daki kökenlerine dair farklı görüşler mevcuttur. Bazıları Yahudilerin kökenlerini Hazar Yahudilerine dayandırırken, Yahudiler kendilerinin İsrail ırkından olduklarını iddia etmektedirler.¹ Fakat Avrupa'daki Yahudilerin varlığına dair günümüze ulaşan en eski kanıtın Köln'de bulunan 321 tarihli bir belge olduğu kabul edilmektedir. Ancak Yahudilerin o tarihten sonra bu bölgede sürekli yaşadıklarına dair bir kanıt bulunamamıştır. Bu kanıttan yaklaşık 200 yıl sonra Avrupa Yahudilerine dair başka belgeler bulunmuştur. Bu belgelerde Fransa'da Paris ve Orleans'da Yahudilerin sinagog inşa ettiklerine dair bilgiler yer almaktadır.² Sonraki dönemlerde İtalya'da Yahudi cemaatlere ait birtakım belgelere ulaşılmıştır.³ Avrupa'daki Yahudilerin ne zaman geldikleri tam olarak bilinmemekle beraber, Avrupa'daki Yahudi varlığının eskiye dayandığı bilinmektedir.

¹ Baki Adam, "Yahudilik", **Dinler Tarihi El Kitabı**, Ed: Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, 73

² Michael Brenner, **Kısa Yahudi Tarihi**, Çev: Sevinç Altınçekiç, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, 2011, s. 89

³ Brenner, s. 87

Yahudiler her dönem, Hıristiyan Avrupa'daki dini dogmalardan dolayı Hıristiyanlardan baskı görmüşlerdir. Yahudilere yönelik ilk şiddet uygulamaları Haçlı Seferleriyle başlamıştır. Yahudilerin İsa'nın katili olduğu hatırlanmış, daha sonra Yahudi düşmanlığının nedenleri arasına zaman içinde Yahudilerin tefeciliği eklenmiştir. Haçlı Seferleri nedeniyle ekonomik sıkıntı yaşayan Hıristiyanlara, 1179 III. Laterano Konsili'nde faiz karşılığında birbirlerinden borç almaları yasaklanınca, para ihtiyacını karşılamak için Yahudi tefeciler ortaya çıkmıştır. Yahudilerin tefeciliğinden rahatsız olan Hıristiyanlarda Yahudi aleyhtarlığı artmıştır. Tüm bunlara 12. yüzyıldan itibaren Yahudilerin Hıristiyan çocukları kaçırap kanını içtiklerine dair kan iftiraları da eklenince Yahudilere yönelik şiddet ve baskı daha da artmıştır.⁴

Yönetim kaynaklı ilk baskı uygulamaları İngiltere'de yaşanmıştır. Yahudiler Aslan Yürekli Richard dönemine kadar herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmamışlardı. Richard'ın çıkardığı fermanla 1287 yılında Yahudilerin tüm malvarlıklarına el konulmuş, 1290 yılında da Yahudiler İngiltere'den kovulmuşlardır.⁵ Yahudiler benzer nedenlerle 1306 ve 1394 yıllarında Fransa'dan da kovulmuşlardır. İber Yarımadasındaki Yahudiler de 1391 ve 1492 yıllarında kovulma ile din değiştirme arasında kalmış, din değiştirmeyi tercih etmeyenler Osmanlı topraklarına ve Kuzey Avrupa'ya (Hollanda, Belçika ve güney İskandinavya'ya) göç etmişlerdir. Din değiştirip İber yarımadasında kalanlar daha sonraki dönemlerde, gizliden Yahudiliklerini devam ettirdikleri iddiasıyla engizisyonlarda yargılanmışlardır. Bu engizisyon mahkemeleri İspanya'da 1834 yılına kadar⁶ varlığını devam ettirmiştir. Almanya'da Reform'un öncülerinden Martin Luther "İsa Yahudi olarak doğmuştur" yazısıyla ilk etapta Yahudilere karşı ılımlı yaklaşmışsa da, daha sonra kaleme aldığı "Yahudiler ve yalanları

⁴ Brenner, s.90-94

⁵ Robin R. Mundill, **England's Jewish Solution**, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s.269-272

⁶ Andrew Bush, **Jewish Studies: A Theoretical Introduction**, Rutgers University Press, Londra, 2011, s.44

hakkında” isimli risalesiyle düşmanca tavır takınmıştır. Onun bu tavrı, Alman prensliklerin Yahudilere kötü davranmalarına yol açmıştır.⁷

İngiltere, Fransa ve İspanya’dan kovulan Yahudilerin bir kısmı, diğer Avrupa ülkelerine yerleşmişlerdir. Polonya Prensi V. Boleslaw’ın 1264 yılında Yahudilerin yerleşimini kolaylaştıran bir karar alması, daha sonra 37 yıl tahta kalan Kral III. Kazimierz’in 1334 ve 1364 yıllarında yayınladığı fermanlarla Polonya’daki Yahudilere kapsamlı ayrıcalıklar vermesi, bu ülkeye Yahudi akını yaşanmasına neden olmuştur.⁸ Yahudilerin büyük kısmı, Rusça konuşulan Dinyester nehrinin doğusuna yerleşmişlerdir.⁹ Ancak Polonya’da da Yahudi düşmanlığı oluşmuştur. 1648 yılında Polonya’da yaşanan Çelminiski isyanında soylulara yöneltilen şiddete Yahudiler de maruz kalmış, bu hadise Yahudilerde derin bir etki bırakmıştır.¹⁰ Yahudilerin bir kısmı Batı Polonya’ya ve Batı Avrupa’ya göç etmişlerdir.¹¹ Batı Avrupa’ya (İngiltere hariç) göç edenler bu topraklarda tekrar Yahudi cemaatleri oluşturmaya başlamışlardır. Polonya’dan göç edenlerin bir bölümü ise Rus bozkırlarına yönelmişlerdir. Bunlar Rusya’nın Avrupa kısmında Yahudi cemaatlerini¹² meydana getirmişlerdir. Moskova Knezliği ve Çarlık Rusyası’nın (16-19. Yüzyılları arasında) Polonya, Ukrayna ve Balkan bölgelerindeki toprak kazanımları bu bölgelerdeki Yahudilerin Rus hakimiyetine girmesine neden olmuştur. Böylece Rus topraklarındaki Yahudi sayısı artmıştır.¹³

⁷ Brenner, s.103

⁸ Brenner, s.130

⁹ Israel Shahak, **Yahudi Tarihi , Yahudi Dini**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.124

¹⁰ Adam, “Yahudilik”, Dinler Tarihi El Kitabı, s.72

¹¹ Shahak, s.124; Brenner, s.134

¹² Rus topraklarındaki Yahudiler beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar Karaylar, Kırımçaklar, Buhara Yahudileri, Dağ (Kafkas) Yahudileri ve Batı’dan gelen Yahudilerdir. Karay Yahudilerin kökenleri, Türklerin Hazar boyuna dayandırılmaktadır. 11. yüzyılda Rus baskısı nedeniyle bir bölümü Litvanya ve Polonya Ovalarına sürülmüştür. Bunlar, 13. yüzyıldan itibaren Litvanya Büyük Dükalığının (1236-1795) hakimiyetinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Karayların bir kısmı Kırım’da kalmışlar, Kırımçaklarla beraber yaşamışlardır. (Yusuf Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi, Cilt 2**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2001, s. 311-312) Buhara Yahudileri ise, kendilerinin Babil sürgünüyle geri dönmeyen kabilelerin bir devam olduklarını ileri sürerler. Zaman içinde Orta Asya’da yaşayan Yahudilerin hepsine Buhara Yahudileri denilmeye başlanmıştır. Çarlık Rusyası döneminde Türkistan’a yapılan seferlerle bu Yahudilerin bir kısmı Rus hakimiyetine girmiştir. (Durmuş Arık, **Buhara Yahudileri**, Andaç Yayınları, Ankara, 2005, s.54)

¹³ Shahak, s.124, Brenner, s.135, Besalel, Cilt 1, s. 81

2. Fransız Devrimi'nden sonra Yahudilerin Durumu

Rönesans ve Reformdan sonra Avrupa toplumlarında aydınlanma hareketi başlamıştır. Bu dönemde toplum dinden uzaklaşmış, Avrupa'da sekülerleşme başlamıştır. Fransız İhtilaliyle ortaya çıkan özgürlük-eşitlik-kardeşlik fikirleri tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi'nin etkileriyle Avrupalı devletler Yahudilere bazı haklar vermeye başlamışlardır. Yahudileri ilk kovan ülke olan İngiltere'de İç Savaş'tan (1644-1651) sonra tesis edilen Cumhuriyet yönetiminin ilk Cumhurbaşkanı¹⁴ olan Oliver Cromwell Hollanda'daki Yahudileri Londra'ya davet etmiştir. Bundaki hedefin İç Savaş sonrası İngiltere'nin bozulan ekonomisini düzeltmek, Yeni Dünya ile yapılan ticarete pay kazanmak ve dolayısıyla Cromwell'in kendi yerini sağlamlaştırma olduğu ileri sürülmektedir. Yahudiler ilk etapta kuşkuyla yaklaşmalarına rağmen bu daveti kabul etmişlerdir. Yahudilerin isteği üzerine Cromwell Yahudilerin İngiltere'ye dönüşü için kanun çıkarmış, ancak Hollanda ile İngiltere arasında patlak veren savaş (1652-1654) nedeniyle bu dönüş gerçekleşmemiştir. Cromwell'in ölümünden sonra tekrar meşrutiyete dayalı kraliyet sistemine dönülmüş ve II. Charles tahta çıkmıştır. II. Charles, Cromwell'in Yahudilere verdiği iznin iptal edilmesi talebini reddetmiştir. Yahudi karşıtlığının görülmesinden dolayı II. Charles döneminde de Yahudilerin İngiltere'ye geçişleri muğlak kalmıştır. II. Charles sonrasında tahta çıkan III. Wilhelm (tahta kaldığı yıllar 1660-1702) döneminde Yahudiler İngiltere'ye giriş yapabilmişlerdir. İngiltere'ye yerleşen ve durumları düzelen Yahudiler 1841 yılında Jewish Chronicles adlı gazeteyi kurarak basın hayatına girmişlerdir.

¹⁴ İngiliz İç Savaşı: 1644 - 1651 yılları arasında Cumhuriyetçiler ve Kraliyet (II.Charles) yanlıları arasında meydana gelmiş iç savaştır. İç savaş 3 Eylül 1651'de Cumhuriyetçilerin güçlerinin galibiyetiyle sonuçlanmış, Kraliyet kaldırılmıştır. Oliver Cromwell kurulan Cumhuriyet rejiminin ilk Cumhurbaşkanı olmuş, ölene kadar ülkeyi tek başına idare etmiştir. Ölümünden sonra Cromwell'in liderlik tarzı tartışılmaya başlanmıştır. Nihayetinde Kralcılar ve Cumhuriyetçileri tatmin eden meşrutiyet sistemi kurulmuştur.

Yahudilerin Fransa'daki hak kazanımları Fransız Devrimi¹⁵ sonrasına denk gelmektedir. Fransa yönetiminin kovma kararının ardından bir kısım Yahudi, aralarındaki husumetten istifadeyle Fransa ve Alman Prenslikleri arasında sıkça el değıştiren Alsas, Lorraine ve Metz bölgelerine yerleşmiştir. Bunlara, Çelminiski İsyanından sonra Polonya'dan göç eden Yahudiler de eklenmiştir. Fransız Devrimi sırasında Yahudilerin ülkedeki (sınır bölgeleri dahil) nüfusunun yaklaşık 40 bin olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶ Eşitlik fikirlerinin yayıldığı Fransa'daki Yahudilere haklar, Napolyon Bonapart (yönetimde kaldığı yıllar 1804-1814) döneminde verilmiştir.¹⁷ Napolyon, Yahudilerin Fransa'nın ekonomisini güçlendireceğini düşünmüştür. Fransız vatandaşlığı hakkı vermeden önce Yahudilere dair kuşkusularını gidermek için 1808 yılında Yahudi cemaatinden bir meclis oluşturmasını istemiş, bu meclise birtakım sorular¹⁸ yönelmiştir. Verilen yanıtlar sonrasında aynı yıl Napolyon, Yahudilerin Fransa'daki diğer milletlerle aynı haklara sahip olduğunu ilan etmiştir.¹⁹ İngiltere'deki Yahudilerle takriben aynı dönemde Fransa'daki Yahudiler 1840 yılında Archives Israelites gazetesini yayınlamaya başlamışlardır.²⁰

¹⁵ **Fransız İhtilali** meydana geldiği sırada Fransa'nın sosyal yapısında toplum katmanlara ayrılmıştı. Katmanların en üstünde Asiller geliyor, daha sonra Ruhban ve halk sınıfları sıralanıyordu. Bu üç sınıfın üstünde ise ülkeyi otoriter bir şekilde yöneten Kral ve ailesi geliyordu. Her sınıfın sahip olduğu imtiyazlar mevcuttu. Kuşkusuz en büyük imtiyaz asillerdeydi. Ruhban sınıfının ise imtiyazı azımsanmayacak ölçüdeydi. Ruhban, geniş topraklara sahip, toprak dahil tüm vergilerden muaf bir gruptu. Halk sınıfı ise, tüccar, avukat, memur, doktor gibi orta gelirli kişilerden yani burjuvaziden oluşuyor ve bunlar en yüksek vergiyi veren kesimdi. Fransa'nın 18.yüzyıl içinde yapmış olduğu savaşlar ve bu savaşlardan biri olan Amerika kıtasında İngiltere ile giriştiği sömürge savaşında mağlup olması, Kraliyet ailesinin masrafları Fransa'nın ekonomik darboğaza girmesine neden olmuştu. Çözüm bulmak için yaklaşık 175 yıldır toplanmayan danışma meclisi hüviyetinde "Etats-Generaux"un seçiminin yapılması ve toplanması kararı alındı. Tartışmalardan sonra çözüm olarak vergilerin arttırılmasına karar verildi. Ancak vergi artışı en çok vergiyi veren halk sınıfının ayaklanmasına ve Fransız İhtilali'nin meydana gelmesine neden oldu. (Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006, s.34-37)

¹⁶ Steven Aschheim, "Towards the Phenomenology of the Jewish Intellectual: The German and French Cases Compared", Ed: Michael Brenner, Vicki Caron, Uri Kaufmann, **Jewish Emancipation Reconsidered: The French and German Models**, Leo Baeck Institute, Tübingen, 2003, s.204

¹⁷ Susan Conner, **The Age of Napoleon**, Greenwood Press, Connecticut, 2004, s.39

¹⁸ Napolyon tarafından sorulan sorular şunlardır: Yahudiler birden fazla kadınla evlenebilir mi?, Yahudilikte boşanma serbest mi?, Yahudi bir kadın Hıristiyanla ve Hıristiyan kadın bir Yahudiyle evlenebilir mi?, Yahudilerin kendileri arasında yüksek faizcilik yasak mı?, Yabancılarla ticari ilişkiler yüksek faiz yasak mı emir mi? (Conner, s.39)

¹⁹ Conner, s.40

²⁰ Rodrigue, s.24-25

Polonya'dan gelen göçler ve Çarlık Rusyasının fetihleri Rus topraklarındaki Yahudi nüfusunu arttırmıştır. Yahudiler için Çarlık Rusyası'ndaki olumlu atmosfer ancak 1861 yılında oluşmuştur. II. Aleksandr döneminde yapılan liberal reformlardan Yahudiler de nasibini almışlardır. Yahudiler ticari hayatta yükselmeye, üniversitelerde eğitim almaya başlamışlardır. 1870'lerde Rus üniversitelerindeki Yahudi sayısı, Rus İmparatorluğundaki yeşivalarda eğitim alan Yahudilerin sayısını geçmiştir.²¹

Fransa Devrimi'nin getirdiği değişikliklerle Yahudiler Avrupa'da bir süreliğine rahata ermişlerdir. Bu rahatlık Yahudileri etkilemiş, Hıristiyan Avrupa'da oluşan aydınlanma hareketinin bir benzeri Yahudiler arasında da Haskala hareketi adıyla ortaya çıkmıştır. Haskala hareketi Avrupa'daki Yahudilerin buldukları ülkenin geleneklerini benimsenmesini ve asimile olmalarını hedeflemiştir. Yahudiler, geleneksel Yahudiliği gözden geçirmeye başlamışlardır. Haskala hareketi, Reformist, Muhafazakâr ve Yenidenyapılanmacı Yahudi mezheplerinin meydana gelmesinde rol oynamıştır.²²

3. Avrupa'da Yahudi Düşmanlığının Yükselmesi

Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimiyle Yahudiler Avrupa'daki diğer yurttaşlarla eşit haklara sahip olmuşlardır. Buldukları ülkelerde iktisadi hayata katkı sağlamışlar, sömürgeciliğe dayalı emperyalizmin sağladığı büyük ekonomik gelişmelerden paylarını almışlardır. Haskala hareketiyle asimile olan Yahudiler gettolardaki²³ içe dönük dünyalarından çıkarak buldukları ülkelerin orta ve üst sınıf ailelerini oluşturmaya başlamışlardır. Ekonomik kazancın verdiği güvenle ülkelerin siyasetinde de etkin rol almışlardır.²⁴

²¹ Yakov Rabkin, **Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı**, Çev: Şahika Tokel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.160.

²² Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s.73-74

²³ **Getto**: 12. Yüzyıldan itibaren Avrupa'nın çeşitli yerlerinde kurulan özel Yahudi mahalleleridir. Yahudiler, diğer vatandaşlardan ayrılmak için buralarda yaşamaya zorlanmıştır. (Bkz. Besalel, **Cilt 1**, s.189)

²⁴ Bernard Glassman, **Benjamin Disraeli: The Fabricated Jew in Myth and Memory**, New York, 2002, s. 36

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa’da ırkçılık fikirleri yayılmaya başlamıştır. Charles Darwin’in 1859 yılında yayınlanan Türlerin Kökeni isimli kitabı ve Herbert Spencer’in düşünceleriyle üstün ırk arayışı başlamıştır. Darwin ve Spencer’dan etkilenen Fransız düşünür Joseph Gobineau’nun Asya ve Afrika kökenlilerin düşük ırk olduğunu belirttikten Avrupalıların “beyaz ırk” olduğunu iddia etmesi Avrupa’da ırkçılığın oluşmasına neden olmuştur. Fransız Devrimi öncesindeki Yahudi düşmanlığı nedenlerine bu kez ırkçılık eklenmiştir. Yahudilere yönelik düşmanca tutum Fransa’da Fransa-Prusya Savaşıyla (1870) artmıştır.²⁵ Savaşta Yahudiler düşmanla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle suçlanmışlardır. Bu suçlama artarak devam etmiş, 1886 yılında Fransız gazeteci Edouard Drumont, “Yahudi Fransa” adlı bir kitap yayımlayarak Yahudilerin Fransa’yı kendi aralarında paylaşma hedefleri olduğunu iddia etmiştir.²⁶ Fransa’da Yahudi düşmanlığının zirve yaptığı olay 1894 yılındaki Dreyfus Davasıdır.²⁷ Dava sürecinde Yahudi karşıtlığı ve düşmanlığı kamuoyu tarafından açıkça dile getirilmiştir. Dreyfus Davasıyla “Yahudilerin vatanperver olmadığını” gören bir grup Fransız, 1898 yılında Yahudilerin Fransa’dan kovulmasını hedefleyen Fransız Hareket Komitesini kurmuşlardır. Bu komite üyeleri, Yahudilerin Masonlar ve Protestanlarla işbirliği yaparak Fransa’yı yok etmek istediklerini iddia etmişler, hedeflerine siyasi olarak ulaşamayacaklarını düşünerek Kralın Silahşörleri adlı gizli bir örgüt kurmuşlardır.²⁸

Bu dönemde Almanya’daki Yahudi düşmanlığının tekrar hortlaması 1871 yılında Alman Prenslüklerinin birleşmesiyle kurulan Alman İmparatorluğunun ilk yıllarına tekabül etmektedir. Almanya ekonomik büyümenin, sömürgecilik ve uluslararası ticaretle sağlandığı

²⁵ Napolyon Bonapart’ın iktidarının sonlanmasından 33 yıl sonra 1848 İhtilallerinde bazı Yahudiler kamu görevlerinden el çektilmiştir. Bunlardan biri Alyans İsrail’in kurucularından Isidore Cohen’dir. (Nicholas de Lange, **Yahudi Dünyası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, s.58)

²⁶ Mim Kemal Öke, **Siyonizm ve Filistin Sorunu**, Kırmızı Kedi, İstanbul, s.26

²⁷ 1894 yılında Almanya’nın Paris Elçiliğinde hizmetçi kimliğiyle çalışan Fransız gizli servisine bağlı bir görevli, Alman askeri ateşinin çöp kovanında bir mektup ele geçirir. Mektuptan Fransa’nın bazı mahrem bilgilerinin Almanlara verildiği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Fransız Genelkurmayının başlattığı incelemede şüpheler Yahudi kökenli Yüzbaşı Alfred Dreyfus üstünde toplanmış, Dreyfus suçlu bulunmuştur.

²⁸ Öke, s.27

bu dönemde sömürgecilik yarışında geri kalmıştır. Fransa'yla bitmek bilmeyen düşmanlıkları, Doğu'da Çarlık Rusya'sının yükselişi, Batı'da İngiltere'nin deniz gücü, içerde yaşanan toplumsal gelişmeler, kamuoyunun dikkatini başka yöne çekme ihtiyacını doğurmuştur. Avrupa'da yükselen ırkçılık Alman yöneticilerin başvurdukları bir söylem olmuş ve Almanya'da da Yahudi düşmanlığı patlak vermiştir.²⁹

Çarlık Rusyası'ndaki Yahudilerin rahatlığı diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha kısa sürmüştür. 1861 yılında elde ettikleri haklar 20 yıl sonra ellerinden alınmıştır. Çar II. Aleksandr'ın 1881 yılında suikaste uğramasının ardından tahta çıkan III. Aleksandr ülkedeki yabancıları Ruslaştırma (Hıristiyanlaştırma) politikasına girişmiştir. Yahudilerin bazıları Ruslaşmış, diğerleri için pogrom³⁰ dönemi başlamıştır.³¹ Pogrom, 1903 yılında Siyon Önderlerinin Protokolleri isimli kitabın yayınlanmasıyla şiddetlenmiştir. Kitapta, Siyonist liderlerin dünya ekonomisini ele geçirmek, basını kontrol etmek gibi gayelerinden bahsedilmektedir.

²⁹ Öke, s.15-19

³⁰ Pogrom: Rusya'da devlet güçleri tarafından organize edilen Yahudi katliamlarıdır.1881-1917 yılları arasında sürmüştür. (Besalel, Cilt 2, s.510)

³¹ Öke, s.27-28

BİRİNCİ BÖLÜM

SIYONİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÖRGÜTLENMESİ

Yahudiler, Avrupa'da yaşanan sıkıntılardan kurtulmak için çeşitli yollar aramışlardır. Bunlardan birisi Siyonizm'dir. Siyonizm, daha önce Yahudileri kurtarma faaliyetleri yürüten şahısların ve örgütlerin tecrübelerinden istifade ederek şekillenmiştir. Yahudilerin ilgisinin artmasıyla Siyonistler örgütlenmeye gitmiştir. Zaman içinde Siyonistler arasında farklı düşünceler ve öncelikler meydana gelmiş, Siyonizm türlere ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak Siyonizm düşüncesinden, örgütlenmesinden ve türlerinden bahsedilmekte, daha sonra Dini Siyonizm'in öncülerine, ideolojisine ve teşkilatlanmasına yer verilmektedir. Son kısımda ise Yahudilerin Siyonizm karşıtlığına temas edilmektedir.

1. Siyonizm'in İdeolojisi, Örgütlenmesi ve Türleri

1.1. Siyonizm'in İdeolojisi

Yahudilerin sıkıntılardan kurtulmak için başvurdukları yöntemlerden birisi olan Siyonizm, adını Kudüs'teki bir tepe olan Siyon'dan alır. Siyon, dini kitaplarda Kudüs'ü kastetmek için kullanılmaktadır.³² Siyon, tarih boyunca farklı coğrafyalara dağılmış Yahudilerin karşılaştıkları zorluklarda sığındıkları, umut yükledikleri bir fenomendir. İbadet esnasında Siyon'a dönmek ve günde üç kez yapılan ibadette Siyon'a dönüş için dua etmek bu konudaki dinsel tutkuyu göstermektedir. Siyonizm, Siyon'a duyulan özlemin bir ideolojiye dönüşmüş halidir. Yahudilerin toplu olarak kutsal topraklara yerleştirilmesini hedeflemektedir. Siyonizm, Orta ve Doğu Avrupa Yahudileri arasında ortaya çıkmış olup, ilk Siyonistlerin büyük çoğunluğu sekülerdir. Bununla birlikte, Siyonizm düşüncesinin ilk ortaya

³² **Mezmurlar** 137:3, Rafael Medoff, Chaim I. Waxman, **The A to Z of Zionism**, Scarecrow Press Inc, Maryland, 2009, s.5;

atanlar Yahudi din adamlarıdır. Theodor Herzl'den önce Rabbi Zvi Hirsch Kalischer (1795-1874) ve Rabbi Judah Alkalai (1789-1878) bunu çeşitli platformlarda dile getirmişlerdir. Her iki haham, geleneksel Yahudilerin Filistin'e toptan göç edilmesinin yasak olduğu söylemlerine karşıt söylem geliştirmişlerdir. Bundan dolayı Siyonizm'in dini öncüleri olarak kabul edilmektedirler. Rabbi Kalischer ve Rabbi Alkalai'nin bu duruşları dindar Yahudilerin Siyonizm'e katılmasını sağlamış ve Dini Siyonizm'in ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu hahamlardan biri olan **Rabbi Kalischer** Polonya'da doğmuş, Doğu Prusya'nın Thorn şehrinde hahamlık yapmıştır. Halaka³³ ve Yahudi felsefesi üzerine çalışmalarda bulunmuştur.³⁴ Gençlik yıllarında Fransa ve Almanya'da Yahudilere hak ve özgürlüklerin verildiğini müşahade etmiş, Avrupa'da yaşanan milliyetçilik akımları bağlamında, Yahudilerin milliyetçilik fikrinin peşinde koşmaları gerektiğine dair beyanatlarda bulunmuştur.³⁵ Ona göre, Avrupa'daki Yahudiler bir araya gelerek bir örgüt kurmalı, bu örgüt Yahudilerin, Tanrı'nın kendilerine vaat ettiği ve atalarının görkemle yaşadıkları Filistin'e gitmelerini sağlamalıydı. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için, Siyonizm fikrinin Herzl tarafından daha kuvvetli dile getirilmesinden önce 1836 yılında Rothschild ailesinden zamanın Filistin ve Mısır Valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa nezdinde Kudüs'ün satın alınması için bir girişimde bulunmasını rica etmiştir.³⁶ Kalischer fikirlerini 1862 yılında yazdığı *Derishat Tzion* adlı kitabında toplamıştır. Kitapta, dünyanın dört bir yanındaki Yahudilerden para toplanarak Filistin toprağının satın alınmasını ve ziraat yapılmasını, Filistin topraklarında tarım mektepleri kurulmasını, kurulacak bu yerleşkelerin savunulabilmesi için Yahudi silahlı muhafız gruplarının

³³ Halaka: Yürümek anlamına gelen Holekh kelimesinden türemiştir; dini kuralları ve kavramları, Tevrat'taki kanunlar ve hükümler üzerindeki yorumları ihtiva etmektedir. Takriben Babil Talmudu'nun üçte biri ve Kudüs Talmudu'nun altıda birini Halaka oluşturmaktadır. (Bkz. Besalel, Cilt 1, s. 543; Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, Berikan Yayınları, Ankara, 2011, s.313)

³⁴ Jody Elizabeth Myers, "Kalischer, Zevi Hirsh (1795-1874)", **Encyclopedia of Modern Jewish Culture**, Editör: Glenda Abramson, Routledge, New York, Volume 1, s. 449-450

³⁵ Greilsammer, s.18

³⁶ Öke, s.31

oluşturulmasını önermiştir.³⁷ Yahudiliği bırakarak Hıristiyan olan ancak Yahudileri desteklemeye devam eden Fransız politikacı Adolph Cremieux,³⁸ Kalischer'in düşüncelerini değerlendirerek Yahudilere yardım amaçlı Yafa'da "İsrail Umudu" (Mikveh Israel) adlı tarım okulunu kurmuştur.³⁹ Tarım okulunu kurma fikrini verdiği için Kalischer, insanları Tevrat çalışmalarından uzaklaştırdığı iddiasıyla eleştirilmiştir. Eleştirilere yanıt olarak, tarım okulu sayesinde toprak ve ziraat ile ilgili mitzvaların yerine getirildiğini savunmuş, Filistin'e göçün acil gerekliliğini anlatmaya çalışmıştır.⁴⁰ Kalischer, dindar Yahudilerde Filistin'e göç fikrini yerleştirmeye çalışırken, Moses Hess⁴¹ gibi seküler düşünürleri de etkilemeyi başarmıştır.⁴² Hess, milliyetçilik akımları Avrupa'da esmeye devam ederken, bu akımdan etkilenerek kaleme aldığı bir makalesinde Avrupalı birçok milletin devletleştiklerini, bu halkların milli emelleri için çaba sarf ederken, sıranın Tanrı adına Yahudilere geldiğini belirlemiştir.⁴³ Hess, Kalischer'in Yahudilerin Filistin topraklarına göç etmesine ilişkin fikri çalışmalardan dolayı Roma ve Kudüs adlı kitabında Kalischer'e atıfta bulunmuştur.⁴⁴

³⁷ Aryeh Newman, "Kalischer, Tsevi Hirsch," **The Oxford Dictionary of the Jewish Religion**, Editör: Adele Berlin, New York, 2011, s. 415; Jewish Encyclopedia, Kalischer Zebi Hirsch, internet sitesi "<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/9159-kalischer-zebi-hirsch>"

³⁸ **Adolph Cremieux**: Yahudi asıllı Fransız politikacı, hukukçu, insan hakları savunucusu. 1870-1871 yıllarında Fransa Adalet Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Yahudilerin, Fransa başta olmak üzere diğer ülkelerdeki haklarını savunan faaliyetlerde bulunmuştur. Fransa'da siyasi suçlara yönelik idam cezasını kaldırmış, Fransız Kolonilerindeki köleliği sonlandırmıştır. Bu başarısından dolayı Cremieux, Fransa'nın Abraham Lincoln'ü olarak çağrılmaktadır. (Bkz. Sam Cherribi, "Cremieux, Adolph", **Cultural Sociology of the Middle East, Asia, and Africa: An Eyclopedia**, Editör: Andrea L. Stanton, SAGE Publications, California, 2012, cilt 1, s.198)

³⁹ Öke. s.31; Melvin Urofsky, **American Zionism from Herzl to Holocaust**, University of Nebraska, Nebraska, 1995, s.14

⁴⁰ Paul Eidelberg, **A Jewish Philosophy of History: Israel's Degradation & Redemption**, iUniverse Inc, Lincoln, 2004, s. 8-9; Sözkonusu mitzvalara isnat edilen Tevrat'ın ilgili bölümleri: Sayılar 33:53, Tesniye 11:31

⁴¹ Moses Hess: Yahudi asıllı Alman-Fransız bir felsefeci, sosyalist ve İşçi Siyonizmin kurucusu. Bonn'un Fransa hakimiyetindeki günlerinde doğdu. Üniversiteye kadar din eğitimi, üniversitede felsefe okudu. Üniversite yıllarında sosyalist harekete dahil olsa da, ilk öğreniminde gördüğü Tevrat metinlerinden fazlasıyla etkilenmiştir. Hess, Kalischer gibi Avrupa'yı dolaşmış ve Yahudilerin durumunu müşahade etmiştir. 1862 yılında en önemli eseri Roma ve Kudüs'ü yayımlamıştır. Önemli bir sosyalist filozof olan Hess, Karl Marx ile aynı sınıfta okumuş olmalarına rağmen Marksist değildir. Hegel ve Spinoza'dan etkilenmişti. Roma ve Kudüs eserinde Avrupa'daki milliyetçi akımlarından ve bağımsızlık süreçlerinden bahsetmektedir. (Bkz. Öke, s. 29)

⁴² Greilsammer s.19

⁴³ Ken Koltun-Fromm, **Moses Hess and Modern Jewish Identity**, Indiana University, Bloomington 2001, s.58

⁴⁴ Moses Hess, **The Revival of Israel**, University of Nebraska, Nebraska, 1995, s.264

Siyonizm benzeri fikirleri dile getiren bir diğer haham Boşnak **Rabbi Judah Alkalai (1789-1878)**, dini eğitimini Kudüs'te almış, Kabala fikirleri ile geri dönerek Belgrad'a yakın Semlin'de hahamlık görevinde bulunmuştur. Alkalai, ilk etapta geleneksel Yahudiler gibi Filistin'e göç etmenin yasak olduğuna inanan biriydi. 1840 yılında meydana gelen Şam katliamı⁴⁵ sonrasında fikirleri değişmiş, Yahudilerin Filistin'e göç ederek orada bir devlet kurmaları gerektiğini savunmuştur.⁴⁶ Alkalai, bunun gerçekleşmesi için siyasetçi, banker, hukukçu gibi ünlü Yahudilerin yardımıyla Yahudi halkının sürgününe son verilerek Filistin topraklarına göç edebileceklerini savunmuştur. Ayrıca kutsal topraklara gidildiği takdirde mesihin gelişinin hızlanacağını savunmuştur.⁴⁷ Alkalai, bu olaydan sonra Semlin'den ayrılarak Avrupa'yı dolaşmış ve Yahudilere bu düşüncesini benimsetebilmek için çaba sarf etmiştir. Nihayetinde, diğer Yahudilere örnek olmak için kendisi Kudüs'e yerleşmiştir.⁴⁸

Rabbi Kalischer ve Rabbi Alkalai'den Herzl'in Siyonizm'ine kadar Yahudileri Avrupa'daki sıkıntıdan kurtarmayı amaçlayan fikirler öne sürülmüş, bazı girişimler denenmiştir. Bunlar Siyonizm'in şekillenmesini sağlamış, toplu göç fikrini yerleştirmiştir. Avrupa'da yayılan Yahudi düşmanlığından dolayı zor duruma düşen Yahudi cemaatler Yahudi zenginlerden yardım istemişlerdir. Bu zenginlerden biri Baron Hirsch'dir. Yahudi kökenli Alman finansör Hirsch,⁴⁹ Avrupa'daki Yahudiler için tarım kolonileri kurulması

⁴⁵ **Şam katliamı:** 1840 yılında Fransiskan manastırının başrahibi Sardinya kökenli Fransız vatandaşı Thomas, uşağıyla birlikte 5 Şubat 1840'da ortadan kaybolmuştur. Fransa'nın Şam konsolosu Ratti Menton, derhal olayla ilgilenmeye başlamıştır. Kendisinin Yahudi cemaatiyle arasındaki şahsi sorunlarından dolayı rahibin kaybolmasının müsebbibi olarak Yahudileri işaret etmiştir. Tahkikat neticesinde 8 Yahudi gözaltına alınmıştır. Gözaltı sürecinde bazılarının ölmesi ve olayın ardından hemen Yahudilerin suçlu ilan edilmesi Yahudileri ayaklandırmıştır. Fransız Adolph Cremieux ve Britanyalı Lord Moses Montefiore gibi ünlü Yahudiler bölgeye gelerek görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Görüşmeler neticesinde tutuklulardan bazıları serbest bırakılmıştır. (Jonathan Frankel, **The Damascus Affair: 'Ritual Murder', Politics and the Jews in 1840**, Cambridge University, New York, 1997, s. 17-20, 433)

⁴⁶ Norman Solomon, "Zionism and Religion: The Transformation of an Idea", **The Annual of Rabbinic Judaism: Ancient, Medieval, and Modern**, Vol:3 Editör: Alan Jeffery Avery Peck, William Scott Green, Jacob Neusner, BRILL, Leiden, 2000, s. 154

⁴⁷ Greilsammer, s.18

⁴⁸ Ronald L. Eisenberg, **The Streets of Jerusalem: Who, What, Why**, Devora Publishing, 2006, s.21

⁴⁹ Baron Hirsch, 1869 yılında İstanbul'dan başlayıp Bosna'da sonlanacak Rumeli Demiryolu hattının imtiyazına sahip olmasından dolayı tarihimizde bilinen bir şahsiyettir.

amacıyla Yahudi Koloni Örgütü'nü kurmuştur. Bu örgüt 1890'larda Arjantin'de koloniler kurmuş ve Yahudileri küçük gruplar⁵⁰ halinde Arjantin'e yerleştirmiştir. Yahudiler için çalışmalar yürüten bir diğer zengin Baron Edmond Rothschild'dir. Baron Rothschild, 1882-1884 yılları arasında Filistin ve yakın bölgesinden arsa satın almak suretiyle Yahudileri buralara yerleştirmiştir.⁵¹ Baron Rothschild'in faaliyetleri Baron Hirsch'inki gibi tarım kolonisi kurmak üzerine olmuş ve Yahudileri yine küçük gruplar⁵² halinde Filistin'e getirmiştir. Bundaki gayesi ise Osmanlı yönetiminin ve bölgedeki Arapların tepkisini çekmemek olduğu ileri sürülmektedir. Rusya'da kurulan Hovevey Siyon örgütü de Baron Rothschild'in faaliyetlerine benzeyen girişimler de bulunmuştur.

Baron Hirsch ve Baron Rothschild'in faaliyetleri devam ederken Rusya'da pogrom şiddetlenmiş, ayrıca Romanya hükümeti Yahudileri ülkeden ihraç etme kararı almıştır. Bu dönemde sahneye Theodor Herzl çıkmıştır. Herzl, 1894 yılında Paris'te görülen Dreyfus Davası'nı yakından takip etmiş, Yahudi meselesinin bir an evvel kökten çözülmesi gerektiğini düşünmüştür. Dreyfus Davasından sonra "Yahudi Devleti" adı ile yayınlanacak olan "Yahudi meselesini çözecek bir deneme" adlı çalışma kaleme almıştır. Herzl'in, Yahudi Devleti kitabında bahsettiği plana göre ilk etapta Yahudi Derneği ve Yahudi Şirketi adlarında iki örgüt kurulacaktır. Yahudi Derneği devlet kurulması sürecinde siyasi bir kimliğe haiz olup, diplomatik görüşmeler bu dernek adıyla gerçekleştirilecektir.⁵³ Asıl iş Yahudi Şirketine düşmektedir. Yahudi Şirketi, geçiş süreci karakterini taşıyan bir organizasyondur ve ticari hüviyeti vardır. Yahudilerin buldukları ülkelerdeki mallarının değerinde satılmasını sağlayacak, elde edilen parayla Filistin'de gayrimenkul satın alınacaktır.⁵⁴ Bunun ardından Filistin'e büyük Yahudi göçleri başlatılacaktı. Herzl'e göre plan için zengin Yahudi hayırseverlerin desteği önemliydi. Herzl, kitabının yayınlanmasından kısa bir süre önce

⁵⁰ Adriana M. Brodsky, **Sephardi Jewish**, Argentine Indiana University Press, Indiana, 2016, s.14

⁵¹ Derek J. Penslar, **Zionism and Technocracy**, Indiana University Press, Indiana, 1991, s.18

⁵² Penslar, s.18-19

⁵³ Herzl, s.67

⁵⁴ Herzl, s.79

Yahudilere yardım eden Baron Hirsch ile görüşmüştür. Görüşmesinde kendi fikirlerinden bahsetmiş, Yahudileri dilenci hale getirdiğini söyleyerek Hirsch'in Arjantin'deki koloni faaliyetlerini eleştirmiştir. Hirsch ise Herzl'in fikirlerini fantastik ve gerçekleşmesi imkansız olarak yorumlamıştır.⁵⁵

1896 yılında kitabının yayınlanmasının ardından Herzl Yahudiler nezdinde büyük bir üne kavuşmuştur. Ünü sayesinde devlet başkanları ve önemli liderlerden randevular alması için önemli Yahudi işadamlarını ve düşünürleri aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Herzl, Filistin'e Yahudi göçünün ancak Sultan Abdülhamid'in izniyle sağlanabileceğini düşünmüştür. Bu yüzden İstanbul'da çevresi bulunan kişiler vasıtasıyla Sultan Abdülhamid ile görüşme gerçekleştirilmesini ve Osmanlı yönetimini ikna etmenin yollarını aramıştır. Herzl Filistin'e Yahudilerin göç etmesine izin verilmesi karşılığında Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm borcunu ödemeyi vaat etmiştir. Bu arada Baron Hirsch'ten aradığı desteği bulamayan Herzl, destek almak için Baron Rothschild ile görüşmek istemiş ancak Rothschild tarafından kabul edilmemiştir. Daha sonra bir aracı vasıtasıyla Rothschild Herzl'e mesaj iletmış, Sultan Abdülhamid'den bir şey elde edilemeyeceğini, Herzl'in tehlikeli bir oyuna girdiğini, bu oyunun Filistin'de kendisinin kurduğu kolonilere zarar vereceğini dile getirmiştir. Baron Hirsch ve Baron Rothschild'in olumsuz tavırları üzerine Herzl, orta gelirli Yahudi ailelere yönelmiş, aynı zamanda siyasi temaslarını sürdürmüştür.⁵⁶

Baron Hirsch ve Baron Rothschild faaliyetleri ile Siyonizm arasındaki farka geçmeden önce Siyonizm teriminin Herzl tarafından kullanımına kısaca değinmekte yarar görüyoruz. Siyonizm terimi ilk kez gazeteci Nathan Birnbaum tarafından Viyana'da yayınlanan Selbstemanzipation (Kendi kendine kurtuluş) gazetesinin 1 Nisan 1890 tarihli sayısında kullanılmıştır.⁵⁷ Herzl Yahudi Devleti adlı kitabında Siyonizm terimine yer vermemiştir. Fakat

⁵⁵ Yaşar Kutluay, **Siyonizm ve Türkiye**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1973, s.34-40

⁵⁶ Kutluay, s.83

⁵⁷ Jess Olson, **Nathan Birnbaum and Jewish Modernity: Architect of Zionism, Yiddishism, and Orthodoxy**, Stanford University Press, Stanford, 2013 s. 2

günlüğünde Siyonizm terimini kullanmıştır. Diplomatik temaslarında fikrini destekleyen yetkilileri Siyonist veya anti-Siyonist olarak kategorileştirmiştir. Kitabında bahsettiği derneği Dünya Siyonist Örgütü ismiyle kurmuştur. Dünya Siyonist Örgütü'nün 1897 yılında yapılan ilk toplantısını ise Dünya Siyonist Kongresi adıyla gerçekleştirmiştir.⁵⁸ Esasında Siyonizm terimi Yahudiler tarafından o dönemde kullanılan bir kelime olduğu ve Herzl'in faaliyetleriyle Siyonizm teriminin içini doldurduğu söylenebilir.

Herzl, Siyonizm'i şekillendirirken Baron Hirsch ve Baron Rothschild'den etkilenmiştir. Ancak farklılıklar mevcuttur. Baron Hirsch ve Baron Rothschild, Yahudileri kurtarıyordu. Ancak Baron Hirsch Yahudileri Filistin yerine Arjantin'e götürüyordu. Baron Rothschild de Yahudileri Filistin'e götürmesine rağmen bunu çok sınırlı sayıda yapıyordu. Siyonizm ise Yahudileri vaat edilen kutsal topraklar olan Filistin'e onbinlerden oluşan büyük kabileler halinde götürmeyi hedefliyordu. Siyonizm'in diğer koloni kurma faaliyetlerinden farkı, Filistin'e büyük kabileler halinde göç edilmesidir.

Siyonizm, 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan kolektif düşüncelerden⁵⁹ varlığını sürdüren birkaç ideolojiden biridir. Siyonistler ile milliyetçilik fikirleriyle hareket ederek bağımsızlığa kavuşan milletler karşılaştırıldığında iki grup arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Diğer milletler, ırkdaşlarını örgütleyip, silahlanıp, buldukları toprak parçasında denetimi ele geçirme ve sağlamlaştırma yolunu takip etmişlerdir. Siyonizm ise önce dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış Yahudilere Siyonizm'i aşılamak, onları örgütlemek, yeni bir ülkeye götürmek, işgal ederek oraya Yahudileri yerleştirmek, eski toprak sahipleriyle savaşa tutuşmak ve ülkeyi savunmak zorundaydı. Siyonizm ayrıca, sanayi devrimini yakalayamamış Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalmış bir toprak parçası olan Filistin'de, çoğunluğu gettolarda yaşayan Yahudilerle modern bir devlet kurmayı hedeflemiştir.

⁵⁸ Kutluay, s.91

⁵⁹ 20. Yüzyılda ortaya çıkıp etkinliğini yitiren kolektif düşüncelerden bazıları Marksizm, Sosyalizm, Komünizm, Sosyal Demokrasi, Faşizm, Anarşizm, Kemalizm, Gandizm'dir. Varlığını sürdürenler ise oldukça kısıtlı ve etkisi sınırlıdır: Feminizm, Çevrecilik, Neoliberalizm

Siyonizm, Yahudilikten ilham alarak şekillenmiştir. Siyonizm ideolojisi üç ana unsurdan müteşekkildir. İlk unsur Yahudilerdir. Başlangıçta, sıkıntının yoğun olarak yaşandığı Doğu Avrupa'daki Yahudiler seçilmiştir. İkinci unsur Yahudilerin toplu halde kutsal topraklara, Filistin'e intikalinin sağlanmasıdır. Üçüncü unsur ise bir Yahudi devletinin kurulmasıdır.

Siyonizm'in en tartışmalı konusu toprak meselesi olmuştur. Devletin kurulacağı ülkenin Yahudilere vaat edilen kutsal topraklar olması genel kabul görmüştür. Kutsal toprak anlayışı, Yahudiliği diğer dinlerden farklılaştıran en temel özelliktir. Yahudilik kutsal toprak ile kimikleştirilmiştir. Kutsal topraklara dair Tevrat'taki ilk vurgu Tanrı'nın Hz. İbrahim'e verdiği vaatte geçmektedir. Tevrat'ta Hz. İbrahim'e ülkesinden ayrılarak, göstereceği ülkeye gitmesi ve bu ülkenin kendi soyuna verileceği belirtilmektedir.⁶⁰ Tevrat, vaat edilen toprakların sınırlarını muğlak bırakmıştır. Yahudi müfessirler kutsal toprakların sınırları hususunda çeşitli yorumlar getirmektedir.⁶¹ Yahudilik, kutsal topraklarla kimikleşmiş bir din olduğu gibi aynı zamanda Mabet merkezli bir dindir. Yahudilikte birçok mitzvanın Mabet'de gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu Mabet Tanrı tarafından seçilen yerde, Tanrı'nın emriyle Hz. Süleyman tarafından yaptırılan Kudüs'teki Mabettir. Birçok defa tahribata uğrayan ve M.S. 70 yılında tamamen yıkılan bu mabetten geriye Batı Duvarı (Ağlama Duvarı) kalmıştır. Günümüzde Yahudiler bu duvarın önünde mabedin durumu için ağıtlar yakmakta ve dua etmektedirler.⁶²

Vaat edilen topraklar ile mesih arasında da bir ilişki mevcuttur. 19. Yüzyılın ortalarına kadar Yahudilerde Filistin'e ancak bir mesihin önderliğinde gidileceği inancı hakimdir. Ancak geleneksel Yahudiler, Yahudilerin mesih olmadan "topluca (en masse)" Filistin'e dönmelerinin Talmud'da yasaklandığını savunmuşlardır. Bu yasak Siyonizm'e uymamaktadır. Çünkü Siyonizm Yahudilerin toplu olarak Filistin'e götürülmesini savunmuştur. Siyonizm'e ilham veren önemli hahamlardan Rabbi Zvi Hirsch Kalischer ve Rabbi Judah Alkalai,

⁶⁰ Tekvin 12:2, 13:15, 15:18)

⁶¹ Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s.59

⁶² Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s.61

Filistin'e göç ile mesihin gelişinin hızlanacağını, kutsal topraklara yerleşmenin ve kutsal toprağı işlemenin birer mitzva olduğunu savunarak, "en masse" yaşağını kabul etmememişlerdir. Avrupa'da yayılan Yahudi düşmanlığı, bu fikirleri kullanan Siyonizm'in Yahudilerce kabul görmesine neden olmuştur.⁶³

Herzl de Siyonizm'i yaymak için Yahudiliğı ve Yahudi din adamlarını kullanmıştır. O, destek bulabilmek için Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman gibi önemli figürlere atıf yapmış, kimi zaman hahamlardan da istifade etmiştir. Viyana hahamı Rabbi Gudemann⁶⁴ Herzl'in yanında yer almış, Rothschild'in Herzl ile görüşmesini reddetmesi durumunda onu bütün Yahudilere rezil edeceğini söylemiş,⁶⁵ nihayetinde Rothschild Gudemann vasıtasıyla Herzl'e olumsuz da olsa bir mesaj iletmiştir. Herzl, Rothschild'i kendi tarafına çekebilmek için bu sefer Paris Hahamı Zadoc Kahn'dan yardım istemiştir.⁶⁶ Dava arkadaşlarını da Yahudileri etkilemek için hahamlardan istifade etmeleri⁶⁷ şeklinde talimatlandırmıştır.

1.2. Siyonizm'in Örgütlenmesi

Dünya Siyonist Örgütü Ağustos 1897'de Basel'de gerçekleştirilen Siyonist Kongresinde kurulmuştur. Örgüt başlangıçta her yıl toplanmış, daha sonraları iki yılda bir toplanmayı sürdürmüştür. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında toplanmamıştır. Örgüt ilk etapta müstakbel Yahudi devletinin kuruluş yolunda izlenecek adımları tartışmış, daha sonra Yahudi devletinin teşkilat yapısını ele almıştır. Örgütün hedefi Birinci Siyonist Kongresinde (1897) kabul edilen Basel programında belirtilmiştir. Basel Programına göre, Filistin'deki Yahudi çiftçi ve zanaatkâr kolonizasyonu teşvik edilecek, buldukları ülkelerde Yahudiler yasal olarak örgütlenecek, Yahudi kimliğı ve bilinci güçlendirilecek; hükümetler nezdinde Siyonizm'in amaçlarının gerçekleşmesi için anlaşmalar elde edilecek, Siyonist Kongresi

⁶³ Rabkin, s.36

⁶⁴ Rabbi Gudemann, Siyonistlerin Yahudiliğı bertaraf etmeye başlaması üzerine Siyonist karşıtı bir tavır takınmıştır.

⁶⁵ Kutluay, s. 54

⁶⁶ Kutluay, s. 136

⁶⁷ Kutluay, s. 58

Filistin'de toprak almak için bir fon kuracak, Yahudiler toplu bir şekilde Filistin'e götürülecektir. Ayrıca Basel Programıyla Siyonist İcra Komitesi kurulmuş, başkanlığına Theodor Herzl getirilmiştir.⁶⁸

İkinci Siyonist Kongresinde (1898) Herzl'in Yahudi Devleti kitabında hedeflediği Yahudi Şirketi, Yahudi Müstemleke Vakfı (Jewish Colonial Trust) adıyla kurulmuştur. Londra'da vakıf adına bir banka tesis edilmiş, ilk etapta 2 milyon Sterlin gibi mütevazı bir sermaye oluşturulmuştur. Bunun nedeni Rothschild ve Hirsch gibi zengin Yahudilerin henüz Siyonizm'e kazandırılmamasıdır. Rothschild'in Siyonizm'e kazandırılma hedefi ileride Siyonizm içinde bölünmeyi beraberinde getirecektir. Herzl, kabul edilmesi halinde Osmanlı İmparatorluğunun borçlarının temizlenmesi teklifini bu bankayla gerçekleştirmeyi düşünmüştür. Vakıf, 1901 yılında Kudüs, Yafa, Hayfa, El Halil ve Gazze'de arsa alım-satım işlerine girişmiştir.⁶⁹ Üçüncü Siyonist Kongresi'nde (1899) Filistin konusunda bir ilerleme kaydedilmediğinden dolayı vakfın faaliyet alanlarına Suriye havzası da eklenmiştir. Vakfın bünyesinde ayrıca gizli bir fon oluşturulmuştur. Herzl diplomatik görüşmelerin ayarlanmasında rüşvet masraflarını bu fon ile sağlamaya başlamıştır.⁷⁰ Günümüzde vakfın kurduğu banka İsrail'de Bank Leumi (Ulusal Bank) adıyla faaliyetini sürdürmektedir.

Beşinci Siyonist Kongresi'nde (1901) Yahudi Ulusal Fonu'nun (Jewish National Fund) kurulmasına karar verilmiştir. Fon'un amacı Filistin'de Yahudi Müstemleke Vakfı tarafında satın alınan arsaların Yahudi yerleşimine hazır hale getirilmesini sağlamaktır. Esasında Fon'un kurulmasındaki gaye, Yahudi Müstemleke Vakfı herhangi bir siyasi engellemeyle karşılaştığında alternatif bir maddi kaynağın tesis edilmesidir.⁷¹

⁶⁸ Medoff-Waxman, s.54

⁶⁹ Kutluay, s.176

⁷⁰ Kutluay, s.216-217

⁷¹ Gilya Gerda Schmidt, **The Art and Artists of the Fifth Zionist Congress, 1901: Heralds of a New Age**, Scyracuse University Press, New York, 2003, s. 6

1929 yılında Kudüs'te Yahudi Ajansı (Jewish Agency) kurulmuştur. Ajans "Yahudilerin kutsal topraklarla irtibatlandırmalarını sağlamayı ve kuvvetli bir Yahudi geleceği için Yahudileri desteklemeyi" hedeflemiştir. 1931 yılında Chaim Weizmann'ın icra komitesi başkanı olmasıyla beraber Ajans, Dünya Siyonist Örgütü'nün Filistin ofisi gibi faaliyet göstermeye başlamıştır. İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra örgüt dünyadaki Yahudilerin İsrail'e getirilmesinde ve yerleştirilmesindeki ana unsur olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir.⁷² Günümüzde ise Ajans, İsrail'e yerleşen yeni göçmenleri maddi açıdan desteklemekle beraber İsrail dışında yaşayan Yahudilerin yaşadıkları ülkede 'Yahudi kimliği'ni korumaları için maddi destekte bulunmaktadır.⁷³

Dünya Siyonist Örgütü'nden önce Siyonizm faaliyetlerine benzer hedefler güden örgütler de kurulmuştur. Aşağıda sıralanan bu örgütler farklı isimlerde ve farklı coğrafyalarda faaliyetlerde bulunmuş olmalarına rağmen, Dünya Siyonist Örgütü'nün kurulmasından kısa bir süre sonra Örgüte dahil olmuşlardır.

Hovevey (Hibbat) Siyon örgütü "Siyonizm-öncesi" bir örgüt olarak Yahudilerin Filistin'e gitmesini hedefleyen ilk oluşumlardan biridir. Rusya'da Yahudilerin haklarını kısıtlayan II. Aleksandr'ın 1881 yılında takındığı Yahudi karşıtı tutum nedeniyle, Leo Pinsker tarafından kurulmuştur. Örgüt bilhassa Rus Yahudilerini Filistin'e yerleştirmek için çalışmıştır. Örgüt bir türlü ekonomik darboğazdan kurtulamamış, bu yüzden Filistin'de az sayıda koloni kurabilmiştir. Ayrıca kolonilere yerleştirilen yeni yışuv⁷⁴ hayatlarını idame ettirmek için para desteği sağlamak zorunda kalmıştır. Karşılaştırıldığında Baron Rothschild

⁷² Medoff-Waxman, s. 67

⁷³ Bkz. "Yahudi Ajansı artık 'Yahudi kimliği'ne maddi destek verecek, Şalom gazetesi, Erişim tarihi: 8 Şubat 2017, <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/22350-Yahudi-Ajansi-artik-Yahudi-kimligine-maddi-destek-verecek.aspx>

⁷⁴ Yışuv: Yerleşen, bir yerin nüfusuna katkıda bulunan anlamına gelmektedir. Daha ziyade İsrail Devleti öncesi dönemlerde Filistin'e 19. yüzyıl sonlarında ve 20.yüzyıl başlarında yerleşen Yahudiler'in kendilerini tanımladıkları deyim. Aliya'ların başladığı dönemden önceki zamanlarda Filistin'de yaşayan Yahudiler, "eski yışuv" olarak adlandırılırken, Aliya ile gelen Yahudiler "yeni yışuv" olarak adlandırılmıştır. "Eski yışuv" ve "yeni yışuv" ayrı toplumsal kimliklere haizdi. (Yusuf Besalel, s.791; Medoff - Waxman, s.251)

Filistin'e yılda 1.5 milyon Sterlin yardım yapmışken, Hovevey Siyon yılda ancak 87 bin Sterlin yardım sağlayabilmiştir.⁷⁵

Alyans İsrail (Alliance Israel Universelle - Evrensel Yahudi Birliği) Yahudileri eğitmek ve kalkındırmak maksadıyla 1860 yılında Paris'te kurulmuştur. Sloganı "Bütün İsrailoğulları birbirlerine tekellüf eder"dir. Kuruluş bildirisinde "dünyada bir tek Yahudilerin kendilerini koruyacak bir devletleri yok" denilmiş, örgütün bir gayesinin de bu olduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır. Alyans İsrail Fas'tan İran'a kadar⁷⁶ Yahudi okulları açmış, onların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda da faaliyet göstermiştir. Öyle ki, 1911 yılında 65 bin Yahudi'nin yaşadığı İstanbul'da Alyans okullarına giden öğrencilerin sayısı 4634 olup, bu rakam okul çağındaki Yahudi çocukların %35'ini oluşturuyordu. Okullarda din bilgisi, Tevrat merkezli Tarih, İbranice ve "faydalı bir dil olarak" Fransızca öğretilmiştir. Fransızcanın öğretilmesinin bir nedeni Yahudileri dünya ile entegre etmektir. Yahudi düşmanlığının yayıldığı bir ülke olmasına rağmen Alyans'ın merkezinin Paris'te bulunmasına rıza gösteren Fransa, bu sayede geniş bir coğrafyada faaliyet yürütebilme kabiliyetine erişmiştir.⁷⁷

Bnei Brith (Ahdin Evlatları) örgütü 1843 yılında New York'ta kurulmuştur. Örgüt üyeleri Bnei Brith'in modern dönemdeki en eski Yahudi örgütlenmesi olduğunu iddia etmektedir. Dünya'daki Yahudilere maddi destek sağlamayı hedeflemiştir. Osmanlı İmparatorluğundaki ilk şubelerini 1911 yılında İstanbul, İzmir ve Edirne'de açmış, eğitim faaliyetlerine girişmiştir. Bnei Brith'in faaliyete geçmesi Osmanlı Yahudilerinin Alyans İsrail'in vesayetinden kurtulması olarak yorumlanmıştır. Bnei Brith'in Türkiye'de güçlenmesi

⁷⁵ Öke, 36

⁷⁶ Alyans İsrail'in açtığı ilk okul Fas'ın Akdeniz sahilindeki Tetuan şehrinde 1862 yılında açılan Yahudi okuludur. (Mark Tessler, A History of the Israeli-Palestinian Conflict, Indiana University Press, Indiana, 1994, s.29)

⁷⁷ Rodrigue, s. 145-146

1920'lerde gerçekleşmiştir. Bu tarihlerde Bnei Brith mahalli Yahudilere destek sağlayarak onların ekonomik olarak canlanmasına ve ülke ekonomisinde yer edinmesini sağlamıştır.⁷⁸

1.3.Siyonizm Türleri

Dünya Siyonist Örgütü, ilk yıllarında Orta ve Doğu Avrupa Yahudilerinden oluşmuştur. Siyonistlerin farklı ülkelerde yaşamaları fikir farklılıklarını meydana getirmiştir. Bu farklılıklar Siyonizm'in hedefine ve yöntemine yansımıştır. Başlıca Siyonizm türleri şunlardan oluşmaktadır: Siyasi Siyonizm, Dini Siyonizm, Pratik Siyonizm, Sentezci Siyonizm, İşçi Siyonizm, Revizyonist Siyonizm, Kültürel Siyonizm, Neo Siyonizm ve Post Siyonizm.

Siyasi Siyonizm, hedeflere diplomatik yollardan erişilmesini amaçlayan bir Siyonizm türüdür. Siyasi Siyonizm, Filistin'e daimî bir şekilde yerleşilmesinin diplomasiyle sağlanabileceğini düşünen Herzl ile ilintilendirilir. Siyasi Siyonistler Osmanlı İmparatorluğunun ve büyük devletlerin izni alınmadan Filistin'e göç etmenin Siyonizm'in sonu olacağını savunmuşlardır. Herzl'in etkinliğinden dolayı Siyasi Siyonizm, ana Siyonizm akımı olarak anılmıştır.⁷⁹

Konumuz olan Dini Siyonizm, ana Siyonizm akımından ortaya çıkan ilk Siyonizm türüdür. Siyonizm'in hedeflerine Halaka'nın dercedilmesini amaçlamaktadır. Dini Siyonizm hariç diğer türlerin hepsi Seküler Siyonistlerden oluşmaktadır. Bu yüzden hedeflerine giden yolda her daim Seküler Siyonistlerle⁸⁰ mücadele etmişlerdir. Dini Siyonizm, Siyonizm'in ilk yıllarında ortaya çıkan türler arasında varlığını devam ettiren tek düşüncedir.

Pratik Siyonizm, diplomatik temasların yerine Siyonistlerin hemen faaliyete geçerek hedeflerin uygulamaya sokulmasını savunan bir Siyonizm türüdür. Bunun için Pratik

⁷⁸ Rodrigue, s. 202-204

⁷⁹ Medoff-Waxman, s.72

⁸⁰ Çalışma boyunca Siyonizm türleri zikredilmeden Dini Siyonist karşıtları, Seküler Siyonist olarak belirtilmiştir.

Siyonistler Filistin'e göçlerin ve oraya yerleşmenin bir an önce başlaması gerektiğini dile getirmişlerdir.⁸¹

Sentezci Siyonizm, Siyasi ve Pratik Siyonist görüşlerin biraraya getirilmesiyle oluşmuştur. Herzl'in 1904 yılında ölmesinin ardından Siyonist Örgütün başına yakın mesai arkadaşı David Wofflson geçmiştir. Wofflson, Herzl'in Filistin'e ancak Osmanlı yönetiminin izniyle gidilmesi fikrini sürdürmüş, ancak Chaim Weizmann'ın önderlik ettiği bir grubun muhalefetiyle karşılaşmıştır. Muhalif gruba göre Osmanlı İmparatorluğu Filistin'in Siyonistlere verilmesine açıkça karşı çıkmaktadır.⁸² Böyle devam edilirse Siyasi Siyonizm'e soğuk bakan Baron Rothschild gibi zengin Pratik Siyonistler tümenden Siyonizmden uzaklaşacaktır. Bu görüşler bağlamında Chaim Weizmann liderliğinde bir grup Sentezci Siyonizm'i ortaya atmıştır. Chaim Weizmann bu hareketiyle Rothschild'in desteğini almayı başarmıştır. Bundan dolayı Sentezci Siyonistler güçlenmiş,⁸³ paralel olarak Seküler Siyonistler seküler hedeflerini daha çok gündeme getirmeye başlamışlardır.

İşçi (veya Sosyalist) Siyonizm, 20. Yüzyılın ilk yarısında etkisini gösteren sosyalizmin Siyonizm'e uyarlanmasıdır. İşçi Siyonistler, Yahudilerin Avrupa'daki gettolarda tembel, atıl bir durumda olduklarını, göç ettikleri takdirde Filistin'deki tarım okullarında çalışarak özgürleşeceklerini savunmuşlardır. İşçi Siyonistler Filistin'de kibbutzlar⁸⁴ kurmuşlardır. İşçi Siyonistler 1970'lere kadar İsrail siyasetinin etkin kesimi olmuşlardır. İşçi Siyonistleri günümüzde İşçi Partisi temsil etmektedir.

Revizyonist Siyonizm, Yahudi bir gazeteci olan Vladimir Jabotinsky önderliğinde ortaya çıkmış bir Siyonizm türüdür. Revizyonist Siyonizm, Siyonizm'in militarist kanadını

⁸¹ Medoff-Waxman, s.88

⁸² Kutluay, s.381-382

⁸³ Kutluay, s.382

⁸⁴ Kibbutz: Filistin'de Siyonistler kurulan komünal yaşam alanlarıdır. Çoğunlukla zirai üretime dayalı olmakla birlikte, sanayi yatırımları da kapsamaktadır. Marksist ideallere sahip üçüncü aliya mensuplarınca kurulmaya başlanmıştır. Siyonizm'in en özgün icatlarından biriydi. (Besalel, cilt 2, s.324-325)

temsil etmektedir. Jabotinsky Avrupa'nın çeşitli yerlerinde muhabirlik yaparken Siyonist olmuş, daha sonra Filistin'e göç etmiştir. Revizyonist Siyonistler, 1930'lu yıllarda Yahudilerin silahlanarak Araplara ve İngilizlere terör saldırıları düzenlemesini, böylelikle Filistin'de Yahudi varlığının kabul edilmesini hedeflemişlerdir. İsrail Devleti kurulduktan sonra da Araplara yönelik terör saldırılarına devam etmişlerdir. Revizyonist Siyonistler, Hagana (Savunma) Örgütü'nün kurulmasında önyak olmuşlardır.⁸⁵ Günümüzde Likud Partisi'nin Revizyonist Siyonizm'i de temsil ettiği söylenebilir.

Kültürel Siyonizm, Doğu Avrupa'da doğmuş düşünür Asher Zvi Hirsch Ginsberg⁸⁶ tarafından başlatılmış bir Siyonizm türüdür. Ahad Ha'am, Yahudi kültüründen yoksun bir Siyonizm'in başarıya ulaşamayacağını savunuyordu. Bunun için Kültürel Siyonistler Filistin'de bir merkez kurulmasını ve göçmenlere Yahudi kültürünün aşılmasını istemişlerdir.⁸⁷

Neo-Siyonizm 1967 Altı Gün Savaşlarının ardından filizlenmeye başlamış, 1980'lerde etkisini arttırmıştır. Neo-Siyonistler, milliyetçiliği bir kademe ön plana çıkaran merkez sağ görüşe sahiptirler. Neo-Siyonizm ile Post Siyonizm iki zıt düşüncedir. Post-Siyonizm, evrensel değerleri, insan haklarını, Araplarla normalleşmeyi, bu normalleşmeyi dünyaya göstermeyi istemektedir.⁸⁸ İsrail siyasetinde Neo-Siyonizm, Yahudi yerleşimleri inşa edilerek Batı Şeria'nın ele geçirilmesini hedeflerken,⁸⁹ Post-Siyonizm İsrail'in Yahudilerin yanında Araplara da eşit davranması gerektiğini savunmaktadır. Dini Siyonistler ile Neo Siyonistler'in yerleşim yeri kurma konusunda aynı fikirde olduğu söylenebilir.

Sentezci Siyonizm, Revizyonist Siyonizm ve Dini Siyonizm, Siyonizm'in kendi içindeki muhalefetten hareketle meydana gelmiştir. İşçi Siyonizm sosyalizmden, Neo ve Post

⁸⁵ Medoff-Waxman, s.166-168

⁸⁶ Tevrat'tan esinlenerek kullanmaya başladığı Ahad Ha'am -Halktan Biri- adıyla bilinmektedir.

⁸⁷ Medoff-Waxman, s. 75

⁸⁸ Tom Segev, **Elvis Kudüs'te: Post Siyonizm ve İsrail'in Amerikanlaşması**, Çev: Ömer F. Birpınar, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 10

⁸⁹ Eran Kaplan, **Beyond Post-Zionism**, State University of New York Press, New York, 2015, s.55

Siyonizm milliyetçilik ve liberalizm gibi dünyada gelişen siyasi ideolojiler ve politikaplardan etkilenererek meydana gelmişlerdir. Ayrıca son dönemlerde Yeşil Siyonizm, Devrimci Siyonizm gibi başka Siyonist düşünceler de ortaya çıkmıştır. Dini Siyonizm hariç diğer türlerin hepsi Seküler Siyonistlerden oluşmaktadır. Bu yüzden çalışma boyunca Siyonizm türleri zikredilmeden Dini Siyonist karşıtları, Seküler Siyonist olarak belirtilmiştir.

2. Dini Siyonizm'in Öncüleri, İdeojisi ve Dini Siyonist Örgütler

19. yüzyıl boyunca Avrupa'da yayılan sekülerleşme Siyonistleri de etkilemiştir. Siyonistlerin çoğu sekülerdir. Seküler Siyonistler, dindar Yahudileri Siyonizm'e çekebilmek için bir süreliğine Yahudiliği kullanmışlardır. Ancak İngiltere ve Almanya'nın Siyonizm'i desteklemesiyle Seküler Siyonistler, Yahudiliği bertaraf ederek seküler gündem belirmemişlerdir. Bu gündemin temel konusu da kültür meselesidir.⁹⁰

Kültür meselesi ilk kez Dördüncü Siyonist Kongre'de (1900) gündeme gelmiş, Chaim Weizmann öncülüğündeki Seküler Siyonistler kültür meselesinin Dünya Siyonist Örgütü'nün programına ilave edilmesi çağrısında bulunmuştur. Beşinci Siyonist Kongresi'nde (1901) kültür meselesi tekrar gündeme gelmiştir. Sekülerlerin bu tavrı Dünya Siyonist Örgütü içinde bir infiale neden olmuştur. Dini Siyonistler Rabbi Reines önderliğinde teşkilatlanarak Mizrahi'yi kurmuşlardır.

⁹⁰ **Siyonizm'de kültür meselesi:** Taraftarlarınca "Kültürel düzeltme" olarak adlandırılan bu husus, Yahudiliğin sadece milli kimlik olarak ele alınmasını savunarak, Yahudi tarihi, edebiyatı, dili ve bilimi ile Yahudi sanatı, Yahudi sosyolojisi ve Yahudi eğitim sisteminin Yahudi milli kimliği çerçevesinde tekrar düzenlenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Yahudiliği bertaraf ederek sadece milli perspektiften yaklaşmasından dolayı, "kültürel düzeltme" çalışmaları, Dini Siyonistlerin tepkisiyle karşılaşmıştır. İlk Siyonist kongreler sırasında Theodor Herzl, yeni doğmuş hareketin bölünmesinden telaşlanarak, sözkonusu tartışmalara girmekten ve taraf olmaktan imtina etmiştir. (Schmidt, s. 6-7)

2.1. Dini Siyonizm'in Öncüleri

Dini Siyonizm'i şekillendiren din adamları aynı zamanda Dini Siyonizm'in uygulayıcıları olmuşlardır. Bunların başında Rabbi Yitzhak Reines ve Rabbi Abraham Yitzhak Kook gelmektedir.

Rabbi Yitzhak Yaakov Reines (1839-1915) 1839 yılında Belarus'un Pinsk şehrinde doğmuştur. Öğrenimini Ortodoks Yahudi bir eğitim kurumu olan "Kolel Prushim" ve Volozhin Yeşivasında tamamlamıştır. Son görev yeri Lida'da hahamlık görevini icra ederken, bünyesinde seküler müfredatın da bulunduğu bir yeşiva⁹¹ kurmuştur.⁹² Filistin'de yerleşimler kurulması ve bu yerleşimlerde Tevrat ile Yahudileri de etkileyen sosyalist fikirlerin bir araya getirilmesi fikirlerini ortaya atan ilk kişilerden olmuştur. Her fırsatta Yahudilerin Filistin'e göç etme vaktinin geldiğini dile getirmiştir.⁹³ 1901 yılında Basel'de gerçekleştirilen Beşinci Siyonist Kongresi'nde yaşanan gelişmeler ışığında Rabbi Reines, kültür meselesinin dahli söz konusu olursa Siyonist hareketin dindışı bir örgütlenmeye evrileceğini düşünerek, Mizrahi'yi kurmuştur.⁹⁴ Onun öncülüğündeki Mizrahi, Rusya ve Doğu Avrupa'da Siyonist hareketin en önemli temsilcilerinden biri olmayı başarmıştır.⁹⁵

Dini Siyonizm'in diğer önemli din adamı Rabbi Abraham Yitzhak Kook'dur. Rabbi Abraham Kook (1865-1935) İngiliz Manda Yönetimindeki ilk Aşkenaz Başhahamıdır. Aynı

⁹¹ **Yeşiva (çoğulu Yeşivot):** Tevrat, Mişna ve Talmud'un ileri derecede incelendiği akademiler. Eretz İsrail'deki Yeşivalar, İkinci Tapınak döneminden sonra kurulmuştur. Yahudi şeriatı ve Diaspora'daki tüm Yahudiler ile ilgili Halaka konusundaki yetkili en yüksek kuruluşlardı. Yeşiva, Sanhedrin'in yerini almıştı. Diaspora'da da Yeşivalar kurulmuştur. Kuzey Avrupa'daki Aşkenaz Yaşivaları entelektüel açıdan çok değerli katkıları olmuştur. Günümüzde İsrail'de öğrencilere hizmet eden yeşivalar üç ana kategoriye ayrılmaktadır: Sadece Talmud'un etüt edildiği "Litvanya Yeşivotu" olarak da adlandırılan "Hasidik Yeşivot"; Rabbi Yitzhak Kook tarafından kurulmuş ve en bilineni olan Markaz HaRav ismindeki dini Siyonist Yeşivası; dindar kibbutzların kurdukları yeşivotlar. İlkokul ve Ortaokul düzeyinde eğitim veren yeşivalar olmakla birlikte, Yeşiva eğitimini askerlik ile birleştiren "Yeşivat Hesder" adında yeşiva türü de mevcuttur. (Bkz. Besalel, cilt 3, s.783-784)

⁹² Lucy S. Dawidowicz, **The Golden Tradition: Jewish Life and Thought in Eastern Europe**, Syracuse University Press, New York, 1996, s. 200

⁹³ Immanuel Etkes, **Rabbi Israel Salanter and the Mussar Movement**, Jewish Publication Society, Kudüs, 1993, s. 269

⁹⁴ Berkowitz, s.58

⁹⁵ Berkowitz, s.58 (Ayrıca Bkz.Birinci bölüm)

zamanda bir kabalacıdır. 1865 yılında günümüzün Letonya topraklarında bulunan Griva kentinde dünyaya gelen Rabbi Abraham Kook'un ailesi Habad (Luboviç) Hasidizmine mensup Yahudilerdi. Eğitimini Rabbi Reines gibi Volozhin Yeşivasında tamamlamıştır.⁹⁶ Siyonizm'in dindar Yahudi çevrelerde tartışılmaya başlandığı dönemlerde geleneksel Yahudilerden farklı bir mesih anlayışı ortaya atmıştır. Yahudiler Avrupa'da sürgünde yaşamaya devam ettikçe mesihin gelmeyeceğini, Yahudiler kurtuluş istiyorlarsa Filistin'e gelerek mesihin gelişini hızlandırmaları gerektiğini ileri sürmüştür. Seküler veya dindar farketmeksizin tüm Siyonistlerin mesihi çağa erişmek için Tanrı tarafından tayin edilen kutsal görevliler olduğunu savunmuştur. Siyonist hedefin dindar ve seküler tüm Yahudilerce gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁹⁷ Bu söyleminden dolayı Seküler Siyonistlerin sempatisini kazanmıştır. Onun bu duruşu pragmatik bir şahıs olduğunu da göstermektedir. Bu karakteri onun ilk Aşkenaz Başhahamı seçilmesinde etkili olmuştur. 1920 Nebi Musa Şenlikleri İsyanında Arapların Yahudi yerleşimlerine saldırımlarının ardından militarist bir söylem geliştirmiştir.⁹⁸ Kutsal topraklarda Yahudi yerleşimini sağlayabilmek için her Yahudinin savaşa yükümlü olduğunu, bu nedenle savaş sanatını öğrenmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁹⁹ Onun bu ifadeleri Dini Siyonistlerin güç kullanımındaki ana sloganı haline gelmiştir. Filistin'e Yahudi göçlerinin başlamasıyla 1906 yılında Osmanlı hâkimiyeti altındaki Yafa'ya göç etmiştir.¹⁰⁰ Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'ya gitmiş, savaşın patlak vermesinden sonra Filistin'e dönemeyerek İngiltere'de yaşamak zorunda kalmıştır.¹⁰¹ 1914 yılında Londra'nın Spitalfields Büyük Sinagogu'nda haham olmuş,¹⁰² Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'de İngiliz manda yönetiminin kurulmasını müteakip Kudüs'e

⁹⁶ Rabbi Dov Peretz Elkins, **Shepherd of Jerusalem: A biography of Rabbi Abraham Isaac Kook**, Author House, Indiana, 2005, s.2

⁹⁷ Bokser, s.11

⁹⁸ Elkins, s.34

⁹⁹ Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s.122-123

¹⁰⁰ Elkins, s.33

¹⁰¹ Elkins, s.60

¹⁰² Elkins, s.62

dönmüştür.¹⁰³ 1924 yılında Dini Siyonizm'i derin şekilde etkileyecek olan Merkaz HaRav yeşivasını kurmuştur.¹⁰⁴ Rabbi Abraham Kook'un fikirleri oğlu Rabbi Zvi Yehuda Kook tarafından da sürdürülerek günümüze kadar etkisini devam ettirmiştir.

2.2. Dini Siyonizm'in İdeolojisi

Dini Siyonizm, Halaka ile Siyonizm arasında bağ kurulmasını hedefleyen bir ideolojidir. Seküler Siyonistlerin seküler gündemlerini engelleme veya onları Yahudiliğe uyarlamayı amaçlamaktadır. Bu hususlar Dini Siyonizm'in bel kemiğini oluşturmaktadır. Dini Siyonistler,¹⁰⁵ yukarıda sayılan amaçların yanında dindar Yahudileri kendi saflarına çekebilmek için de çalışmışlardır. Bunun için mesihçilik ve sürgünün kötü etkilerinin zihinlerden silinmesi söylemine başvurmuşlardır.

Dini ve Seküler Siyonistlerin kendi gündemleri iki grup arasında tartışmalara neden olmuştur. Aralarındaki farklılık devletin ve toplumun şekillenmesinde Yahudiliğin yeri olup olmayacağıdır. Dini Siyonistler başlangıcından günümüze kadar güç dalgalanmaları yaşamalarına rağmen Siyonizm'e Yahudiliği dahil etme gündeminden hiçbir zaman sapmamışlardır. En güçsüz dönemlerinde dahi, Seküler Siyonistlerin seküler hedeflerine karşı çıkmışlardır. Yahudilikle ilgili olduğu için kutsal toprakların bölünmeyeceğini ifade ederek taksim planlarını reddetmişlerdir. 1980'lerdeki barış süreçlerini en ağır şekilde eleştirmişlerdir. Karşı çıkıp engellemeyemedikleri sakıncalı konuları Dini Siyonizm'e uyarlama yoluna gitmişlerdir. Seküler Siyonistler tarafından kurulan kibbutzların Dini Siyonizm'e uyarlanması buna örnektir. Kurulduğunda kibbutzlarda komünal, sosyalist ve dini olmayan bir hayat tarzı planlanmıştır. Dini Siyonistler bu tehlikenin farkına vararak kibbutz

¹⁰³ Elkins, s.33 ve s.79

¹⁰⁴ Elkins, s.106

¹⁰⁵ Çalışma boyunca bu Yahudileri, dindar Siyonistler ifadesinden ziyade Dini Siyonizm'e bağlı olduklarını göstermek için Dini Siyonistler olarak tanımlamayı uygun buluyoruz.

sistemine karşı çıkmışlar ancak başarılı olamamışlar. Bunun üzerine kendilerinin de bu alana dahil olmaları gerektiğini düşünmüşler ve dini kibbutzlar tesis etmişlerdir.¹⁰⁶

Dini Siyonist ideolojinin en önemli unsurlarından biri mesih söylemidir. Yahudilerde her dönem mesih beklentisi olmuştur. Geleneksel Yahudilere göre mesih gecikmekle beraber muhakkak gelecektir. Onlara göre kutsal topraklara gidilmesi, Süleyman Tapınağının tekrar inşa edilmesi ve Tapınakla ilintili Yahudiliğin birçok kurum ve kurallarının yeniden işlerlik kazanması mesih ile ilintilidir. Geleneksel Yahudiler mesih olmadan kutsal topraklara göç edilmesinin yasak olduğunu savunmuşlardır. Rabbi Reines ve Rabbi Abraham Kook teolojik olarak bu noktada müdahalede bulunarak, Rabbi Kalischer ve Rabbi Alkalai gibi mesih'in gelmesini sağlamak için Filistin'e göç edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Rabbi Abraham Kook, Siyonizm'i, Yahudilerin kutsal topraklara göç etmesinde Tanrı'nın bir yöntemi olarak yorumlamıştır. İsrailoğullarına vaat edilen topraklarda mitzvalar çerçevesinde yaşamlarının emredildiğini, bu topraklarda yaşamının ve orayı imar etmenin bir mitzva olduğunu, dolayısıyla Siyonizm'i desteklemenin Tanrı'nın bir buyruğu olduğunu savunmuştur.¹⁰⁷ Mesih söylemini her daim canlı tutmak zor olmuştur. Filistin'e göçlerin başlaması mesih söylemini yoğunlaştırırken, Holokost döneminde Yahudileri kurtaracak mesih'in bir türlü gelmeyişi mesih söyleminin zayıflamasına neden olmuştur. İsrail Devleti'nin kuruluşuyla canlanan mesih söylemi, 1967 Altı Gün Savaşlarında İsrail'in Sina'dan Golan Tepelerine kadar uzanan toprak kazanımıyla zirveye yükselmiştir.¹⁰⁸ Mesih fikrinin yükselmesine paralel olarak Dini Siyonistlerin toplumdaki popülerliği de artmıştır. Ancak daha sonraki olumsuz gelişmeler nedeniyle Mesihçilik söylemine destek giderek azalmıştır.

Dini Siyonizm'in ideolojinin bir diğer unsuru sürgün ve onun Yahudiler üzerindeki kötü etkisidir. Geleneksel Yahudilere göre sürgün, işlenen günahların bir cezasıdır. Dini

¹⁰⁶ Shalom Linker, **Kibbutz Judaism: A New Tradition in the Making**, Herzl Press Publication Norwood Editions, Pennsylvania, 1982, s.93

¹⁰⁷ Aviezer Ravitzky, **Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism**, Çeviri: Michael Swirsky – Jonathan Chipman, University of Chicago Press, Chicago, 1996, s. 86-88

¹⁰⁸ David Ohana, **Modernism and Zionism**, Palgrave Macmillan, New York, 2012, s. 116

Siyonistler, hedeflerini gerçekleştirmek için Yahudi kitlelere ihtiyaç duymalarından dolayı geleneksel Yahudilerden farklı bir sürgün söylemi geliştirmişlerdir. Dini Siyonistlere göre, sürgündeki Yahudiler çirkin, fakir, dış dünyayla temasın alt seviyede olduğu gettolarda yaşamaktadırlar. Getto dışında yaşayan Yahudiler ise, Yahudilikle alakası olmayan adetler geliştirmişlerdir. Bireysel seviyede ise Dini Siyonistler sürgün dönemindeki Yahudileri bencil, sürekli kendinden söz eden ve çoğu zaman kaygılı olarak tasvir etmektedir. Kutsal topraklara göç edilmesiyle beraber Yahudiler bu kötü alışkanlıklarını terk edecekler, Yahudiliğin saf haline dönebilecekler ve sürgünden dolayı yerine getiremedikleri bazı mitzvaları ifa edebileceklerdir.¹⁰⁹

Dini Siyonistler, Dünya Siyonist Örgütü içerisinde kendilerini kabul ettirmeye çalışmışlardır. Tartışmalarda ipi tamamen koparmamışlar, Seküler Siyonist veya dindar Yahudilerden her daim kendi yanlarına taraftar çekebilmenin arayışında olmuşlardır. Temel konularda sert duruşuna rağmen Dini Siyonizm'in pragmatik bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Dini Siyonistler eleştirilerini yoğunlaştırdıkları dönemlerde dahi pragmatik duruşlarını bir şekilde korumuşlardır. Bu pragmatik duruş Dini Siyonistleri, sıkıntılı zamanlardan kurtaran bir araç olmuştur. Bu sayede Başhahamlık müessesesi Dini Siyonistlerin eline geçmiş, uzun yıllar Başhahamlığı kendi politikaları için kullanmışlardır.

2.3. Dini Siyonist Örgütler

Mizrahi, 1902 yılında Beşinci Siyonist Kongresi'nde yaşanan tartışmalar neticesinde Dünya Siyonist Örgütündeki Dini Siyonistlerce tesis edilmiştir. Mizrahi, Dünya Siyonist Örgütü içerisinde ilk otonom örgüt olma özelliğine sahiptir.¹¹⁰ Mizrahi kelimesi Manevi Merkez anlamına gelen Merkez Ruhani'nin kısaltmasıdır. Mizrahi'nin üyeleri "Tevrat'a göre İsrail halkı için İsrail Toprağı" sloganını benimsemişlerdir. İsrail Devleti'nin kurulmasında

¹⁰⁹ Dov Schwartz, **Faith at the Crossroads**, BRILL, 2002, Leiden, s.176-180

¹¹⁰ Medoff - Waxman, s.141

etkin mücadele vermişler, Araplara ve İngilizlere karşı faaliyetlere katılmışlar, Holokost döneminde Avrupa’da kurtarma operasyonları yürütmüşlerdir. Üyeleri İsrail hükümetlerinin birçoğunda yer almışlardır. Mizrahi, günümüzde Dünya Mizrahi Hareketi adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hapoel HaMizrahi, 20. yüzyılı etkisi altına alan sosyalizmin Dini Siyonistler arasında yayılmasının ardından 1922 yılında kurulmuştur. Mizrahi’nin bir türevidir. Mizrahi İşçiler anlamına gelmektedir. Filistin’de imar çalışmaları devam ederken, Seküler İşçi Siyonistlerin Dini Siyonistlerin haklarına riayet etmemesine tepki olarak doğmuştur. Sloganları “Tevrat ve Emek”tir. Bir mitzva olan kutsal topraklarda ziraat yapmak ve çalışma fiillerini yerine getirerek sürgünün kötü etkisinden uzaklaşmayı savunmaktadır. Filistin’de işçi hakları dahil herşeyin Halaka’ya göre olmasını istemektedir.¹¹¹

Bnei Akiva, Dini Siyonistler tarafından 1929 yılında Kudüs’te kurulmuş bir gençlik teşkilatıdır. Bnei Akiva, İngilizlere karşı silahlı eylemlere katılmış, Holokost döneminde kurtarma operasyonları yürütmüştür. Bnei Akiva üyeleri, Filistin’e göç etmeyi planlayan genç Yahudilere, buldukları ülkelerde Filistin’de duyulan meslek ihtiyaçlarına göre eğitim vermişlerdir. Bnei Akiva, Yahudi silahlı güçleri bünyesinde gerilla tarzı savaş kabiliyetine sahip Nahal adındaki (Öncü Savaşçılar) oluşumunu kurmuştur.¹¹² Ayrıca “hesder”(düzen) adlı bir yeşiva tarzı meydana getirmiştir. Hesder tarzı yeşivalarda öğrenciler, 5 yıllık yeşiva eğitimini tamamladıktan sonra askere gitmekte, askerden döndükten sonra yeşiva eğitimlerine kaldıkları yerden devam etmektedirler. Hesder tarzı yeşivalar dindar Yahudilerin askerlikte çevredeki kişilerden olumsuz etkilenmemelerini ve askerlik sonrasında Talmud öğrenimine devam etmelerini amaçlamaktadır.¹¹³

¹¹¹ Medoff – Waxman, s.152

¹¹² Medoff-Waxman, s. 66

¹¹³ Ian Lustick, **For the Land and the Lord: Jewish Fundamentalism in Israel**, Council on Foreign Relations Press, New York, 1988, s.42

Ulusal Dini Parti (Miflaga Datit Leumit - MafDal), Mizrahi, Hapoel HaMizrahi ve Bnei Akiva örgütlerinin birleşmesiyle 1956 yılında kurulan bir siyasi partidir. 2008 yılında dağılan Parti, İsrail’de siyasi hayatını en uzun devam ettirmiş ikinci partidir. Seküler Siyonistlerin hedeflerine siyasi arenada karşı çıkmak için kurulmuştur. Parti’nin 1967 Altı Gün Savaşından sonra popülerliği artmıştır. 1980’lerde Siyonist olmayan dini partilerin kurulmasıyla güç kaybetmeye başlamıştır. 2005 yılında Parti içinde ayrılıklar yaşanmış, “Eretz, Hevra, Yahadut (toprak, halk, Yahudilik)” kelimelerinin baş harflerinden ismini alan aynı zamanda “kardeşim” manasına gelen “Ahi” partisi kurulmuştur. Partinin adı daha sonra Yenilenen Dini Ulusal Siyonist Partisi (Renewed National Religious Zionist Party) olarak değiştirilmiştir. 2008 yılında Ulusal Dini Parti kendini feshetmiştir.

Gush Emunim, Dini Siyonistlerin radikal ve militarist tarafını temsil etmektedir. İnançlılar Bloğu anlamına gelmektedir.¹¹⁴ Ulusal Dini Parti içindeki muhalif “Genç Çevre” hareketinin bir devamı olarak kurulmuştur. Gush Emunim, Dini Siyonistlerin toplumun her alanında faal olması gerektiğini savunmuştur. Gush Emunim’in fikirleri ve faaliyetleri İsrail toplumunun büyük bölümünün dikkatini çekmiştir. Gush Emunim üyeleri, İsrail devletinin ilk yirmi yılında Dini Siyonistler’in devletin şekillendirilmesi tartışmalarından uzaklaştırıldığını, bu yüzden devletin kuruluşunda dini eksikliklerin olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre Mizrahi ve Ulusal Dini Parti fikirlerini siyasi arenada tartışmış, ancak mutlak başarı gösterememişlerdir. Gush Emunim üyeleri ve destekçileri hedefe ancak sertlik göstererek ulaşabileceklerini iddia etmişlerdir. Yöntemleri ise Hagana gibi yeraltı örgütlerinin faaliyetlerini çağrıştırmıştır. Gush Emunim, yerleşim yerlerinin tahliyelerine karşı çıkmış ve silahlı direniş göstermiştir. Bunun neticesinde Gush Emunim’in kamuoyu desteği azalmıştır.¹¹⁵

¹¹⁴ Shahak – Mezvinsky, s. 122

¹¹⁵ Schwartz, Religious Zionism, s. 97

Kach Partisi 1971 yılında Rabbi Meir Kahane tarafından kurulmuş, İsrail'in Halaka'ya göre yönetilmesini savunan radikal Dini Siyonist bir partidir. Meir Kahane, Araplara karşı terör eylemleri gerçekleştirmiştir. Mısır-İsrail arasındaki Camp David Anlaşması uyarınca Yahudi yerleşimlerinin 1980'lerde Sina Yarımadasından çıkartılmasında Gush Emunim ile Kach Partisi üyeleri İsrail ordusuna direniş göstermişlerdir. 1984 yılında ilk kez seçim barajını geçebilmiş, bir sandalye kazanabilmiştir. Kach Partisini Knesset'te Meir Kahane temsil etmiştir. Kahane, radikal söylemlerini Knesset'te de sürdürmüştür. 1988 seçimleri için yapılan anketlerde Kach Partisi'nin Knesset'te en az dört sandalye kazanacağı tahmin edilirken, İsrail Yüksek Mahkemesi ırkçı ve şiddete meyilli çizgi takip etmesinden dolayı Kach Partisinin 1988 seçimlerine girmesini yasaklamıştır. 1990 yılında Meir Kahane'nin ABD'de Mısırlı bir Arap¹¹⁶ tarafından öldürülmesinin ardından partinin içinden Kahane Hai (Kahane Yaşıyor) adında başka bir parti meydana gelmiştir. Her iki parti 1992 Knesset seçimlerinden de men edilmiştir. Seçimlerden sonra 1992 yılında Doğu Kudüs'te bir Yahudi tarafından yapılan saldırıda, saldırganın Kach ve Kahane Hai partileriyle ilintisinden dolayı bu partilerin kapatılmasına karar verilmiştir.¹¹⁷ 1995 yılında suikast ile öldürülen Yitzhak Rabin'in katili Yigal Amir'in Kach ile bağlantısı deşifre edilmiştir.¹¹⁸

3. Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı ve Siyonizm Karşıtı Dini Örgütler

Siyonizm'in Yahudiler arasında yayılmaya başlamasıyla beraber Yahudilerin Siyonizm karşıtlığı ortaya çıkmıştır. Siyonizm karşıtlarının çoğu geleneksel Yahudilikteki sürgün ve mesih inancını kabul etmektedirler. Siyonizm karşıtları mesihini gelişini ancak Tanrı'nın tayin edebileceğini ve mesih geldiğinde Yahudilerin kurtuluşa ereceğini ileri sürmektedirler. Mesih olmadan sürgünün sonlandırılmasının ve Filistin'e topluca göç

¹¹⁶ Mısırlı suikastçi Seyid Nosair'in aynı zamanda 1993 yılındaki İkiz Kuleler saldırısını düzenleyen El Kaide üyesi olması dikkat çekicidir.

¹¹⁷ Medoff-Waxman, s. 154

¹¹⁸ Baki Adam, "Kutsal Toprak, Mesih ve Terör", Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt VII, 2004, s. 65

edilmesinin Tanrı'ya küfretmek olduğunu savunurlar.¹¹⁹ Siyonizm karşıtı gruplara göre kutsal topraklara yerleşim Herzl'in Siyasi Siyonizm'i (diplomasi) veya Jabotisky'nin Revizyonist Siyonizm'i (silahlı güç) ile değil, iyi amellerin sonucunda gerçekleşecektir. Kutsal topraklara yerleşim, mesihi gelmesini sabır içinde beklemekle söz konusu olacaktır. Geleneksel Yahudilikteki mesih Tanrı'nın rızasıyla geleceğinden dolayı bu yerleşim nihai ve daimi olacaktır.¹²⁰

Siyonizm karşıtı gruplar mesih ve sürgün konularındaki fikirlerinden dolayı Dini Siyonistlerin Seküler Siyonistlerden daha tehlikeli olduğunu savunmaktadır. Seküler Siyonistler, Yahudilikten uzaklaştıkları için ne söylediklerini bilmediklerinden kısmen hoş görülebilirler. Ancak Dini Siyonistler bilerek Tanrı'ya küfretmektedirler. Bu yüzden Siyonizm karşıtları Dini Siyonistleri, koşer hayvanların özelliklerini taşıyan ve ilk bakıldığında koşer bir hayvan olduğu izlenimi veren domuza benzetmektedirler.¹²¹

İsrail Devleti kurulduktan sonra Siyonizm karşıtlarının bazıları devletin hizmetlerinden faydalanmak istememişler, devlet kurumlarında çalışmayı reddetmişlerdir. Siyonizm karşıtları zaman içinde fikirlerini kitlelere anlatmak için teşkilatlanmışlardır. Öne çıkan Siyonizm karşıtı gruplar Agudat İsrail, Neturei Karta, Şas Partisi, Satmar Hasidleri ve Lev Tahor'dur.

Agudat İsrail veya Aguda, İsrail'in birliği manasına gelmektedir. İsrail'deki en eski dini siyasi oluşumlarından biridir. Agudat İsrail'i ilginç kılan şey ise Dini Siyonist Mizrahi'nin içinden çıkıp Siyonist karşıtı olmasıdır. Onuncu Siyonist Kongresine kadar Seküler Siyonistlerin Siyonist Örgüte seküler programı dahil etmeye çalışması Mizrahi

¹¹⁹ Rabkin, s.64

¹²⁰ Rabkin, s.116

¹²¹ Rabkin, s.120

içindeki bir grubu öfkelenmiştir, Agudat İsrail ortaya çıkmıştır. Agudat İsrail üyeleri Dünya Siyonist Örgütü'nden ayrılmışlar, kısa bir süre sonra Siyonizm karşıtı olmuşlardır.¹²²

Neturei Karta, 1938 yılında kurulmuş bir Siyonist karşıtı örgüttür. Neturei Karta üyeleri, Siyonizm'i Yahudi halkını yok etmeye çalışan ve mesihi yanlış yorumlayan bir düşünce olarak görmektedirler.¹²³ İsrail Devleti'ni reddeden Neturei Karta, İsrail karşıtı gruplar tarafından da takip edilmektedir. Şöhretinin artmasıyla beraber, Yahudilere İsrail dışında herhangi bir ülkenin korumasını sağlaması hususunda Başkan Nixon'dan yardım talep etmiştir.¹²⁴ Yaser Arafat tarafından Neturei Karta'dan Rabbi Moshe Hirsch Filistin hükümetinin Yahudilerle İlişkilerden Sorumlu Bakanı olarak atanmıştır. Neturei Karta üyeleri, İsrail devletini kabul etmedikleri gibi, kutsal bir dil olan İbranice'yi sadece ibadet sırasında kullanmaktadırlar.

Şas Partisi, Agudat İsrail içinde ayrımcılığa maruz kalan Sefaradların¹²⁵ siyasi arenada temsil edilmesi amacıyla 1984 yılında Rabbi Ovedia Yosef öncülüğünde kurulmuştur. Siyonizm karşıtı bir örgüt olan Şas kuruluşundan günümüze kadar tüm hükümetlerde yer almıştır. En parlak dönemini 1996-2013 yılları arasında yaşamış, bu yıllarda Dini Siyonist Ulusal Dini Parti'yi gerisinde bırakarak dindar Yahudileri Knesset'te temsil eden birinci dini parti olmuştur. Şas partisine yakın kişiler Başhahamlık görevinde de bulunmuşlardır.

¹²² Dilip Hiro, **Inside the Middle East**, Routledge, New York, 2013, s. 210

¹²³ Ali Osman Kurt, **Fundamentalist Yahudiler**, Esiyeni Yayınları, İstanbul, 2016, s.312-315, Ali Osman Kurt, "Anti Siyonist Yahudiler: Neturei Karta ve İsrail Siyasetindeki Yeri", **Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII: Bütün Yönleriyle Yahudilik /Uluslararası Sempozyum-18-19 Şubat 2012**, Dinler Tarihi Derneği, Ankara, 2012, s.406

¹²⁴ Rabkin, s.247

¹²⁵ Seferad ve Aşkenaz: Seferad ve Aşkenaz, Yahudileri geldikleri bölge ve kültürel açıdan tanımlayan terimdir. Portekiz ve İspanya kökenli olan ve Yahudi İspanyolcası Ladino dilini kullanan Yahudiler Seferad, Doğu ve Orta Avrupa kökenli olup Yahudi Almancası denilen Yidiş dilini kullananlar da Aşkenaz adıyla anılır. İtikadi ve ameli olarak aralarında fark bulunmamakla beraber kültür ve gelenek farklılığı bu iki toplumu ayırtmaktadır. Her iki toplumun kendine has ibadet malzemeleri, dua kitapları ve bağlı buldukları Başhahamlık vardır. Siyonist faaliyetlerde aktif rol alan Aşkenazlar, Seferadları küçük görmektedir. Son yıllarda iki toplum arasındaki toplumsal sorunlar ortadan kalkmış durumdadır. Fakat dini hayattaki gelenekten kaynaklanan farklılıklar halen devam etmektedir. Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s.58

Satmar Hasidleri, Romanya'nın Satu Mare (Yidişçe Satmar) şehrinde oluşmuş bir dindar Yahudi cemaatidir. Bu grup, Romanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında sıklıkla el değiştirmesinden dolayı Macar Yahudileri olarak da bilinen bir gruptur. Satmar Hasidleri, Yahudilerin Dünya Siyonist Kongrelerine katılmamaları için uyarılarda bulunmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'ye yerleşmişler, ABD'de Siyonizm karşıtı ve Siyonist olmayan Yahudileri kendi etraflarında toplamışlardır.¹²⁶

Lev Tahor, Siyonizm karşıtı örgütler arasında kısmen yeni sayılabilen gruplardan biridir. Merkezini 2000 yılında Kanada'ya taşımasıyla faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. İsrail'i terk eden eski İsrail ordusu subaylarından ve devlet memurlarından oluşmaktadır. Lev Tahor üyelerinin önemli bir kısmı Dini Siyonist çevreden gelmektedir. İsrail'i terk edip gelenler Yidiş dilini öğrenmekte, çocuklarına "Siyonist dili" olarak gördükleri İbranice'yi öğretmemektedirler.¹²⁷

Neturei Karta, Satmar Hasidleri ve Lev Tahor, İsrail devletini kabul etmemekte ve devleti "Şeytan Devlet", "Yahudi karşıtı devlet", "İsrail adını almış bir rejim" gibi isimlerle anmaktadır. Agudat İsrail ve Şas Partisi diğerlerinden farklı olarak İsrail devletinin bir kurumu olan Knesset'te yer almışlar, bunu Siyonizm'i mecliste eleştirmek için yaptıklarını söylemişlerdir.

¹²⁶ Rabkin, s.122

¹²⁷ Rabkin, s. 251

İKİNCİ BÖLÜM

MİZRAHİ'NİN KURULUŞUNDAN HOLOKOST'A KADAR DİNİ SİYONİZM (1902-1939)

Dini Siyonistler Mizrahi'nin kurulmasıyla teopolitik bir kimlik kazanmışlardır. Seküler Siyonistlerin fikirlerine daha kurumsal bir şekilde karşı çıkmaya başlamışlardır. Mizrahi, kurulduktan hemen sonra kültür meselesi, Uganda Planı ve eğitim faaliyetleriyle ilgilenirken 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş, savaş mesih beklentisini arttırmıştır. Paralel olarak Dini Siyonizm'e olan ilgi de artmış, ancak Dünya Siyonist Örgütü'nde Seküler Siyonistler baskın taraf olmayı sürdürmüşlerdir. Savaş sonrasında İngiliz manda dönemi başlamasıyla beraber Filistin'de Osmanlı'nın izlerini silme çalışmaları başlamıştır. Bunlardan konuyla ilgili olanı Başhahamlığın tesis edilmesidir. Rabbi Abraham Kook ilk Aşkenaz Başhahamı olmuş, Dini Siyonistler Başhahamlığın Aşkenaz kanadını uzun yıllar elinde tutmuşlardır. İki dünya savaşı arasında Avrupa'da sosyalizmin yükselmesi Mizrahi'nin bölünmesine neden olmuştur. Bu dönemde Avrupa'da Hitler ve Mussolini'nin iktidara gelmesi Avrupa siyasetini germiştir. Muhtemel bir savaşa odaklanmak için İngiltere, Araplara ve Yahudilere Filistin taksim planları sunmuştur. Bu planlar Dini Siyonistlerce reddedilmiştir. Bu yıllarda Seküler Siyonistler halen en güçlü Siyonist kesimdir.

1. Mizrahi'nin Kuruluşu ve Karşılaştığı Sorunlar

Siyonizm'in belli bir istikamete girmesinin ardından Seküler Siyonistler kendi seküler gündemlerini devreye sokmuşlardır. Bu gündemin başında kültür meselesi gelmektedir.¹²⁸ Kültür meselesi ilk olarak Dördüncü Siyonist Kongresi'nde (1900) ele alınmıştır. Kongre'de Chaim Weizmann ve arkadaşları seküler bir kültür programı açıklamışlar ve Dünya Siyonist Örgütü'nün hedeflerine dahil edilmesi çağrısında bulunmuşlardır. Rabbi Reines

¹²⁸ Birinci bölümü, s.24

önderliğindeki Dini Siyonistler Yahudi kültürünün temelini Yahudilik olduğunu dile getirerek programa karşı çıkmışlardır. Dini Siyonistlerin olumsuz tavrı nedeniyle kültür programı Dördüncü Siyonist Kongresi'nde kabul edilmemiştir. Chaim Weizman liderliğindeki bir grup 1901 yılında toplanan Beşinci Siyonist Kongresi'nde aktif ve provokatif bir tutum takınmış, kültür programını tekrar sunmuşlardır.¹²⁹ Dini Siyonistlerin eleştirisi ve bazı Seküler Siyonistlerin çekimsizliğinden dolayı teklif yine kabul edilmemiştir.¹³⁰ Dini Siyonistler, Seküler Siyonistlerin faaliyetlerini engellemek amacıyla kendilerinin daha sistematik hareket etmeleri gerektiğini düşünmüşlerdir.¹³¹ Bunun üzerine Dini Siyonistler 1902 yılında Mizrahi'yi kurmuşlardır.

Mizrahi, Dünya Siyonist Örgütünden ayrılmamış, mücadelesine Örgüt içinde devam etmiştir. Böylelikle Dünya Siyonist Örgütü'ndeki ilk otonom örgüt olma hüviyetini de kazanmıştır. Kuruluşunun hemen sonrasında Mizrahi taraftar toplamaya ve etkisini arttırmaya yönelmiştir. 1904 yılında Dünya Mizrahi Örgütü kurulmuş, Yahudi çevrelerde Dini Siyonizm'in yayılması için faaliyetlere başlanılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Filistin ve Avrupa'da Mizrahi şubeleri tesis edilmiştir. 1914 yılında Amerikan Mizrahi Örgütü kurulmuştur.¹³²

Aşkenaz ağırlıklı olan Mizrahi'ye ilk destek doğal olarak dindar Aşkenazlardan gelmiştir. Doğu Avrupa'daki Dini Siyonizm'i destekleyen Yahudiler, Mizrahi'nin şubelerinin olmadığı yerlerde gönüllü olarak Mizrahi adına çalışmışlardır. Filistin'de yeni yişuvun Aşkenaz kökenli olmasından dolayı bir kısmı Mizrahi'yi desteklemiştir. Seküler Siyonistlere karşı güçlü olmanın hesabını yapan Mizrahi eski yişuvu da unutmamıştır. Filistin'e Yahudi göçleri dini hayatta farklılıkların yaşanmasına ve Haluka¹³³ adı verilen yardım sisteminin

¹²⁹ Schmidt, s. 106

¹³⁰ Schmidt, s. 96

¹³¹ Schmidt s. 13. Ayrıca bkz. Berkowitz , s.35

¹³² Schmidt, s. 96

¹³³ Haluka: Türkçe karşılığı bölüştürme anlamına gelen Halukah, diaspora Yahudilerinden toplanan paraların Filistin'de Torah eğitimi gören öğrenciler ile muhtaç Yahudilere dağıtılmasını sağlayan geleneksel bir yöntemdir. (Medoff - Waxman, s.100)

bozulmasına neden olmuştur. Mizrahi üyeleri Haluka paralarına dokunulmasının günah olduğuna, bu sistemin korunması gerektiğine dair çağrıda bulunmuşlardır. Haluka hadisesindeki desteğinden dolayı Mizrahi eski yişuvun sempatisini kazanmıştır.¹³⁴

Dini Siyonistlerin muhalefetine rağmen Seküler Siyonistlerin Dünya Siyonist Örgütü'ndeki gücü Dini Siyonistlerden fazlaydı. 20. yüzyılın başında Chaim Weizmann'ın temasları sayesinde İngiltere'nin Siyonizm'i desteklemeye başlaması Seküler Siyonistlerin popülerliğini daha da arttırmıştır. Bu gelişmeler kültür meselesi tartışmalarının Beşinci Siyonist Kongreden sonra da devam etmesine neden olmuştur. Bu durum dindar Yahudilerin Siyonizm'e olumsuz yaklaşımlarını tetikleyecek bir hadise olmuştur. Dini Siyonistler sekülerlere çağrıda bulunarak seküler hedeflerini dikte ettirmeye devam ettikleri takdirde dindar Yahudilerin Siyonizm'e büsbütün karşı geleceklerini belirtmiştir.¹³⁵ Ancak Seküler Siyonistler güçlerine paralel olarak seküler planlarını gündeme getirmeye devam etmişlerdir.

Dünya Siyonist Örgütü nezdinde Dini Siyonistler ile Seküler Siyonistlerin karşı karşıya geldikleri diğer bir konu Uganda Planı'dır. Herzl, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için birçok Avrupa lideriyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Filistin'de yarı-bağımsız bir Yahudi devleti kurulması için 1896-1902 yılları arasında beş defa İstanbul'a gelmiş, devlet yetkilileriyle temasını sürdürmüş ve 17 Mayıs 1901 tarihinde Sultan Abdülhamid tarafından kabul edilmiştir.¹³⁶ Herzl, Osmanlı'nın Avrupa'ya olan borçlarının Yahudiler tarafından ödenip silineceğini ve Avrupa'da lobi faaliyeti yapan Ermeni grupların bitirileceğini vaat etmiştir. Herzl, Sultan Abdülhamid'e baskı yaptırmak için Osmanlı İmparatorluğunun müttefiki Alman İmparatoru II. Wilhelm ile de temasa geçmiştir. Ancak Herzl Osmanlı yönetiminden istediğini alamamış, farklı arayışlara yönelmiştir. Bunun üzerine Avrupa'daki Siyonistlere mesaj göndererek, bankerlere Osmanlı'ya maddi destek verilmemesi için baskı

¹³⁴ Reuven Firestone, **Holy War in Judaism: The Fall and Rise of a Controversial Idea**, Oxford University Press, New York, 2012, s.156; Medoff - Waxman, s.100-101

¹³⁵ David J. Goldberg, **To The Promised Land: A History of Zionist Thought From Its Origins To The Modern State of Israel**, Penguin, New York, 1996, s.153

¹³⁶ Engin, s.61-62

yapılmasını istemiştir.¹³⁷ Daha sonra İngiltere ile temasını yoğunlaştırmıştır. İngiltere'den Kıbrıs veya Güney Afrika'yı istemeyi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından Yahudileri bu topraklardan Filistin'e geçirmeyi düşünmüştür.¹³⁸ İngiltere ile yapılan görüşmelerde İngilizler 1902 yılında Uganda'yı teklif etmiştir. Uganda Planı meselesi 1903-1905 yılları arasında Dünya Siyonist Örgütü'nün gündemini işgal etmiştir.¹³⁹

Uganda Planı ilk olarak Altıncı Siyonist Kongresinin (1903)¹⁴⁰ gündemine alınmıştır. Dini Siyonistler Uganda Planını desteklemiştir. Herzl de İstanbul'da yaşadığı hayal kırıklığı ve Rusya'daki Yahudilerin durumundan ötürü geçici bir ikametgah düşüncesiyle Uganda Planını savunmuştur.¹⁴¹ Rothschild ise kendisinin Filistin'deki kolonilerine hanel gelmeyeceğinden dolayı Planı memnuniyetle karşılamıştır.¹⁴² Plan Kongre'de oy çokluğuyla kabul edilmiştir.¹⁴³ Haberin İstanbul'a ulaşması neticesinde, Osmanlı yöneticileri Siyonistler adına görüşmeleri sürdüren Herzl'in adamlarına Yahudilerin Afrika'ya gitmelerinin isabetli bir karar olduğunu söylemişlerdir.¹⁴⁴ Planının kabulü Siyonistlerin Filistin planından vazgeçtikleri izleniminin oluşmasına neden olmuştur. Kabul edilmesinde delegelerin sayısı itibarıyla Dini Siyonistlerin de önemli bir etkisi olmuştur.¹⁴⁵

Dini Siyonistler de aslında Yahudi devletinin Filistin'de kurulmasını hedefliyordu. Buna rağmen, Reines ile Herzl arasındaki zımnî ittifak ve birbirlerine sempati duymalarının

¹³⁷ Kutluay, s. 258

¹³⁸ Kutluay, s. 227

¹³⁹ Naomi E. Pasachoff, Robert J. Littman, **A Concise History of the Jewish People**, Rowman & Littlefield, Maryland, 2005, s. 242

¹⁴⁰ Altıncı Siyonist Kongre, alışılmadık dışında Beşinci Kongreden iki yıl sonra toplanmıştır. Bundaki neden Herzl'in çalışmalarının ağırından gitmesi ve Beşinci Siyonist Kongre Dini Siyonistler ile Seküler Siyonistler arasında yaşanan şiddetli tartışma olabilir.

¹⁴¹ Gur Alroey, **Zionism Without Zion, The Jewish Territorial Organization and Its Conflict with the Zionist Organization**, Wayne State University Press, Michigan, 2016, s. 32

¹⁴² Kutluay, s. 351

¹⁴³ Öke, s.56

¹⁴⁴ Kutluay, s. 350

¹⁴⁵ Firestone, s.157

haricinde¹⁴⁶ Dini Siyonistlerin Uganda planını destekleme nedenleri siyasi ve teolojik olarak ikiye ayrılabilir.

Siyasi açıdan bakıldığında Dini Siyonistler kültür meselesinden dolayı her fırsatta Seküler Siyonistlere muhalefet etmişlerdir. Ayrıca Uganda Planı'nın oylanmasından önceki görüşmelerde, Planının uygulanabilirliğine dair Seküler Siyonistler arasında fikir ayrılığı meydana gelmiştir.¹⁴⁷ Dini Siyonistler bu fikir ayrılığını derinleştirebilmek için Uganda Planını desteklemiştir.¹⁴⁸ Dini Siyonistlerin Uganda planını desteklemesinin bir diğer nedeni ve aynı zamanda teolojik açıklaması ise Uganda'nın sürgünün kötü etkilerinden arınma noktası olarak görülmesidir. Dini Siyonistler, Yahudiliğe uygun olmayan fikirlerin kutsal toprakların ruhaniyetini bozmasından endişe ediyorlardı. Dini Siyonist liderler, sürgünün etkisindeki düşüncelerle beraber vaat edilen topraklara hızlı bir şekilde yerleşilmesiyle kötü alışkanlıkların da beraberinde intikal edeceğini, bunun vaat edilen toprakların ruhaniyetini olumsuz etkileyebileceğini düşünmüşlerdir.¹⁴⁹ Dini Siyonistlere göre Uganda'da bir Yahudi devletinin kurulması, Anti-Semitizm'den kurtulmayı sağlamanın yanında, Seküler Siyonistlere dini hassasiyet aşılama imkanı verebilecekti.¹⁵⁰

Uganda Planı'nın kabulü Dini Siyonistler arasında tartışmaya neden olmuştur. Çoğu Dini Siyonist, Filistin'in Dini Siyonistler açısından derin manevi anlamına rağmen yukarıdaki nedenlerden ötürü Uganda Planını desteklemiştir. Bazı Dini Siyonistler ise, Uganda Planı'nın kabulünü Filistin davasının kaybı olarak yorumlamışlardır. Bunlar, geleneklerinden kopuk sekülerlerin geçmişleriyle bağlarını tesis edecekleri yegâne yerin Filistin olduğunu, Uganda

¹⁴⁶ Alroey, s.75

¹⁴⁷ Besalel, Cilt 2, s.631, (Chaim Weizmann tarafından Yedinci Siyonist Kongre'ye giden süreçte 'retçiler cephesi' kurulmuştur. Öke, s.57)

¹⁴⁸ Alroey, s.32

¹⁴⁹ Firestone, s.157

¹⁵⁰ Medoff ve Waxman, s.153

Planına karşı çıkan Seküler Siyonistlerin Filistin konusunda ısrar etmelerinin halen Yahudilikle bağlarının olduğunun bir göstergesi olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵¹

Herzl, Uganda Planı'nın kabul edilmesinden sonra 1903 yılında Osmanlı yönetimi tarafından teklifinin müzakeresi için İstanbul'a davet edilmiştir. Herzl, bunu bankerler vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğuna uyguladığı ekonomik baskının bir neticesi olarak yorumlamıştır.¹⁵² Herzl'in son İstanbul teması Siyonistleri heyecanlandırmıştır. Siyonistler Filistin toprakları için umutlanmışlardır. Ancak Yedinci Siyonist Kongresinden yaklaşık bir yıl önce Herzl ölmüş (1904), Chaim Weizmann liderliğindeki grup, Dünya Siyonist Kongresinde hissedilir bir ağırlığa ulaşmıştır. Herzl'in son İstanbul ziyareti ve Weizmann liderliğindeki grubun etkisinden dolayı Yedinci Siyonist Kongre'de (1905) Uganda Planı'nın iptal edilmesine karar verilmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında çoğu Dini Siyonist ilk başta kabul ettikleri Uganda Planı'nın bu kez iptalini desteklemişlerdir.¹⁵³ Mizrahi'nin bu dengesiz tavrı örgüt içinde bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Mizrahi içindeki tartışmalar ilerde yeni Dini Siyonist örgütlerin evrilmesine sebep olacaktır.

2. Mizrahi'nin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri

Siyonizm'e benzer fikirlere sahip örgütlerin öncelik verdikleri hususlardan biri eğitim konusudur. Alyans İsrail kuruluşundan kısa bir süre sonra Yahudi cemaatinin bulunduğu yerlerde okullar açmaya başlamış, kendi fikirlerini aktarma çabası gütmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda da okulları bulunan Alyans İsrail, İngiltere'den İran'a kadar Avrupa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da Yahudilerin eğitimi konusunda tekel olmuştur. Bnei Brith de kurulduktan bir süre sonra ABD'de ve Avrupa'da okullar açmıştır. Dini Siyonistler de Mizrahi kurulduktan sonra eğitim alanında işe başlamışlardır. Dini Siyonizm'i eğitim alanındaki diğer

¹⁵¹ Walter Laqueur, **A History of Zionism: From the French Revolution to the Establishment of the State of Israel**, Schocken Books, New York, 2009, s. 128; Firestone, s.163

¹⁵² Kutluay, s.354

¹⁵³ Medoff-Waxman, s.155

dindar Yahudilerden ayıran nokta müfredata dini ilimlerin yanında pozitif bilimleri dahil etmesidir. Bu fikrin öncüleri ise Rabbi Reines, Ze'ev Jawitz¹⁵⁴ ve Judah Leib Maimon'dur.¹⁵⁵

Rabbi Reines, Mizrahi adına ilk olarak 1905 yılında Belarus'da Lida Yeşivasını kurmuştur. Lida Yeşivasının müfredatına pozitif bilimleri (matematik, dil ve benzeri) eklemiştir.¹⁵⁶ Bunu yaparken dini müfredattan hiç taviz vermemiştir. Reines'in bu uygulaması Dini Siyonistlerin sadece dini konulara sıkışmayarak müstakbel devletin siyaset, ekonomi, askeri ve akademi gibi sektörlerinde etkinlik kazanmasını hedeflediğini göstermektedir. Reines ayrıca o yıllarda Rusya'da sosyalizmin yükselmesiyle beraber sosyalist Yahudilere Lida Yeşivasında toplanmaları için çağrıda bulunmuştur. Pozitif bilimlerin öğretimini bir arada sağlamasından dolayı sosyalist gençler Reines'in çağrısına karşılık vermişlerdir. Reines'in dindar Yahudilerin yanı sıra seküler Yahudileri de kendi saflarına çekme gayesi olduğunu göstermektedir.¹⁵⁷

İkinci yaklaşım Ze'ev Jawitz'in dini eğitime dair görüşüdür. Filistin'e 1888 yılında geldikten sonra Zikron Ya'akov'da¹⁵⁸ dersler veren Jawitz daha sonra "Tevrat ile beraber seküler eğitim" fikrini savunmaya başlamıştır. Reines ile eğitim alanındaki fikirleri uyuşan Jawitz, Mizrahi'nin bir üyesi olmuş ve ilk yıllarından itibaren örgütü etkilemiştir.¹⁵⁹ Jawitz'e göre Yahudilik, Yunan kültürü etkisindeki Batı kültüründen tamamen farklıdır. Yahudilik Tanrı'nın bilgeliğine dayanırken, Yunan kültürü doğanın bilgeliğinden ilham almaktadır.

¹⁵⁴ Ze'ev Jawitz: Polonya'nın Kolno şehrinde zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş olan Jawitz, kısa süren ticari hayatının ardından yazarlık yapmış ve bilimsel araştırmalarda bulunmuştur. Eserlerinde Tevrat ve Talmud'da bahsedilen olaylar ve Yahudi alimlerin hayatları ele almıştır.

¹⁵⁵ Rabbi Judah Leib Maimon: Dini Siyonistlerin en önemli figürlerindedir. 1875 yılında Besarabya'da (Romanya) doğan Maimon Aruh Şulhan'ın yazarı Rabbi Epstein'in yeşivasında eğitim görmüştür. Osmanlı döneminde Filistin'e göç etmiş, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle ABD'ye yerleşmiş, Amerika Mizrahi Örgütü kurmuştur.

¹⁵⁶ Noam Pianco, **Zionism and the Roads Not Taken: Rawidowicz, Kaplan, Kohn**, Indiana University Press, Indiana, 2010, s.100

¹⁵⁷ Chaeran Y. Freeze, Jay M. Harris, **Everyday Jewish Life in Imperial Russia: Select Documents**, Brandeis University Press, New Hampshire, 2013, s. 42

¹⁵⁸ Zikron Ya'akov: Hayfa'nın güneyinde yeralan, Aralık 1882'de Hovevey Siyon tarafından kurulmuş, 100 Romanya Yahudisinin yerleştirildiği bir Yahudi kolonisidir. Hovevey Siyon'un zayıflaması üzerine koloninin desteklenmesi Edmond Rothschild'in himayesine bırakılmıştır. Yakub'un Anısı anlamına gelmektedir.

¹⁵⁹ Schwartz, Faith at the Crossroads, s.55

Yunan kültürü, duyuşal, materyalist ve determinist iken, Yahudi kültürü ahlak arayışını içermekteydi. Bu çerçevede, Jawitz Yunan kültürünü, dolayısıyla Batı kültürünün bazı değerlerini tehlikeli olarak görmüştür.¹⁶⁰ Jawitz'e göre Filistin'de Yahudi kültürünü sağlamlaştıracak bir eğitim sistemi kurulmalıdır. Bu eğitim Tevrat ve Yahudi kaynaklarını içermeliydi. Bunun yanında Yahudiliğin derinliğini etkilemeyecek astronomi, tıp gibi bazı seküler bilimleri müfredata dahil edilmeliydi. Dini Siyonistlerin örgütlenmesiyle Jawitz bu fikirlerini ifade etmeye başlamış, Reines'in çalışmalarına destek vermiştir.¹⁶¹ Ancak Reines ve Jawitz'in fikirleri zaman içinde gerçekleşebilmiştir. Lida Yeşivası kurulmasına rağmen ilk yıllarda kendi fikirleri doğrultusunda eğitim verebilecek yeterli Dini Siyonist öğretmen sıkıntısı yaşanmıştır. Jawitz Dini Siyonist olmayan öğretmenlerin eğer kendi düşüncelerine yakın ise sisteme dahil edilebileceğini savunmuştur.¹⁶² Dini Siyonist öğretmen sıkıntısı zamanla aşılış, Dini Siyonistler, Siyonist olmayan öğretmenlerin yerini almaya başlamışlardır.¹⁶³

Eğitim alanında bir diğer aktör¹⁶⁴ Rabbi Judah Leib Maimon'dur. Maimon Reines ve Jawitz'in fikirlerine ilave olarak İbrance'nin bilim dili haline gelmesi üzerinde çalışmıştır. Bu bağlamda birçok Dini Siyonistin üye olduğu İbrani Dili Komitesi (Vaad ha-Lishon ha-ivrit)¹⁶⁵ örgütü bünyesinde bu fikrini dile getirmiştir.¹⁶⁶ Maimon yeşivalara ek olarak o dönemde Seküler Siyonistlerce tesis edilmesi planlanan Kudüs İbrani Üniversitesine karşı Dini Siyonistlerin bir dengeleme yapması gerektiğini söylemiş, Yahudilik üzerine çalışmalarda

¹⁶⁰ Schwartz, Faith at the Crossroads, s.150

¹⁶¹ Schwartz, Faith at the Crossroads, s.150; Herbert Davidson, **Moses Maimonides: The Man and His Works**, Oxford University Press, New York, 2010, s. 423

¹⁶² Schwartz, Faith at the Crossroads, s.150

¹⁶³ Avraham Weiss, **Bible Study in the Spirit of Open Orthodox Judaism**, Ben Yahuda Press, New Jersey, 2006, s. vii

¹⁶⁴ Medoff - Waxman, s.137

¹⁶⁵ İbrani Dili Komitesi, 1890 yılında Eliezer Ben Yehuda tarafından tesis edilmiştir. İbrance'nin Filistin'de kullanılması ve eğitim sistemine dahil edilmesini hedeflemiştir. David Bridger, Vaad ha-Lishon ha-ivrit, **The New Jewish Encyclopedia**, New Jersey, Behrman House, 1976, s.504)

¹⁶⁶ Katell Berthelot, Joseph E. David, Marc Hirshman, **The Gift of the Land and the Fate of the Canaanites in Jewish Thought**, Oxford University Press, New York, 2014, s.374

bulunulabilecek bir yükseköğrenim kurumunun kurulması üzerine çağrıda bulunmuştur.¹⁶⁷ Maimon düşüncesi ancak 1955 yılında Bar-Ilan Üniversitesinin kurulmasıyla gerçekleşebilmiştir.

Dini Siyonistler ilerleyen dönemde eğitim hedeflerini Dünya Siyonist Örgütü programına dahil ettirmek istemişler, Seküler Siyonistlerin engellemeleriyle karşılaşmışlardır. Dini Siyonistler, Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan belirsiz durumdan istifade ederek 1919 yılında Dünya Siyonist Örgütüne eğitim alanında, genel ve dini olmak üzere iki komitenin tesis edilmesini teklif etmişler, her iki komitede de görev almak istemişlerdir. Ancak 1921 yılına kadar Dünya Siyonist Kongresi toplanamadığından Dini Siyonistlerin teklifi görüşülememiştir.¹⁶⁸ Dini Siyonistlerin eğitim programlarından haberdar olan Seküler Siyonistler 1921 yılındaki Yirminci Dünya Siyonist Kongresi'nde genel ve dini eğitim için komiteler kurulmasını teklif etmiş, genel komitenin sadece sekülerlerden, dini komitenin Dini Siyonistlerden oluşmasını istemişlerdir. Dini Siyonistler bu teklife derhal itiraz etmişlerdir. Dini Siyonistlerin itiraz etmelerinin nedeni, kendilerini tamamen dini eğitime kapatmamak ve seküler eğitimi müfredata dahil ederek diğer kesimleri etkilemektir. Bu gerilim ve Dini Siyonistlerin mücadelesi devam etmiştir. Bu mücadele, Dini Siyonist eğitim tarzının, İsrail'de genel eğitim sisteminin bir parçası haline gelmesini sağlamıştır.¹⁶⁹

3. Mizrahi'de Meydana Gelen İlk Kopmalar

Uganda Planı'nda gösterdiği dengesiz tutum ve Seküler Siyonistlere karşı üstünlük elde edememesi Mizrahi'ye yönelik eleştirileri meydana getirmiştir. Dini Siyonizm'i tam

¹⁶⁷ Dov Schwartz, **Religious Zionism**, Academic Studies Press, Boston, 2009, s. 23

¹⁶⁸ Yisrael Rich-Michael Rosenak, **Abiding Challenges: Research Perspectives on Jewish Education : Studies in Memory of Mordechai Bar-Lev**, Freund Publishing House, 1999, s. 121

¹⁶⁹ Shlomo Swirski, **Politics and Education in Israel**, Falmer Press, New York, 2002, s.49.

temsil etmediği algısının da yayılmasıyla bu eleştiriler güçlü bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur.¹⁷⁰ Bu muhalefet, Mizrahi'ye zarar vermiş ve yeni oluşumlara öncülük etmiştir.

Dini Siyonistler tarafından önce Uganda Planı'nın kabul edilmesi (1903), ardından iptali için destek verilmesinden (1905) sonra Mizrahi içinde rahatsızlık oluşmuş, ancak bu dönemde Mizrahi'nin parçalanma riski atlatılmıştı. Sekizinci (1907) ve Dokuzuncu (1909) Siyonist Kongrelerde Seküler Siyonistler (Pratik ile Sentetik Siyonistler) arasında Dünya Siyonist Örgütü'nün yönetimini ele geçirme konusunda bir çekişme yaşanmıştır. Bu durum Dini Siyonistler ile Seküler Siyonistler arasındaki gerilimi arka plana düşürmüştü.¹⁷¹ Dokuzuncu Siyonist Kongresinde Chaim Weizmann öncülüğünde Sentetik Siyonistlerin güç kazanması üzerine seküler kimliklerinden hareketle Onuncu Siyonist Kongre'de (1911) kültür meselesini tekrar gündeme taşımışlardır. Dini Siyonistler, bu hamle karşısında Seküler Siyonistlerin böyle bir tavır takınmalarının provokatif olduğunu bildiklerinden dolayı Dünya Siyonist Örgütü'nden ayrılmayarak mücadeleye içerde devam etmenin önemine vurgu yapmışlardır. Ancak bazı Mizrahi mensupları, Mizrahi'nin gerek Seküler Siyonistlere yönelik zayıf muhalefeti gerekse moral bozukluğundan ötürü Mizrahi'den ve daha sonra Dünya Siyonist Örgütü'nden tamamen ayrılma kararı almışlardır. Mizrahi'den ayrılanları yanında toplayan Rabbi Jacob Rosenheim, Onuncu Siyonist Kongresi'nden bir yıl sonra 1912 yılında Agudat İsrail örgütünü kurmuştur. Agudat İsrail temelde Seküler Siyonistleri eleştirmekle beraber Dini Siyonistlere de serzenişte bulunmayı sürdürmüştür. Agudat İsrail ilerleyen dönemde Dini Siyonist kimliğini tamamen bırakarak Siyonist karşıtı bir örgüt haline dönüşmüştür.¹⁷²

Bazı Dini Siyonistlerin ayrılarak Agudat İsrail'i kurmasından sonra Mizrahi, Dünya Siyonist Örgütü'nde güç kaybetmiştir. Bunu fırsat bilen Seküler Siyonistler etkilerini arttırma

¹⁷⁰ Firestone, s. 152

¹⁷¹ Michael Bard, Moshe Schwartz, **1001 Facts About Israel**, Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, 2005, s.6

¹⁷² Firestone, s. 158

yoluna giderek 1913 yılında yapılan On Birinci Dünya Siyonist Kongresinde Kudüs İbrani Üniversitesi'nin¹⁷³ kurulmasını teklif etmişlerdir. Teklif Kongre'de kabul edilmiş ve Üniversitenin kurulmasına karar verilmiştir. Weizmann kararın alınmasından sonra yaptığı konuşmasında, kuruluş kararının yeni bir halkın ilk hücresi olduğunu, İbrani Üniversitesi'nin bu hücreyi geliştireceğini ifade etmiştir. Mizrahi ve Agudat İsrail'e göre bu karar Seküler Siyonistlerin, Yahudiliği dinden ziyade bir kültür olgusu olarak ele aldıklarını tekrar teyit etmiştir.¹⁷⁴ Mizrahi'den ayrılan bir grubun Agudat İsrail'i kurması Mizrahi'yi daha da güçsüzleştirmiştir. İlerleyen dönemde Mizrahi'nin bölünmesi devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Rabbi Abraham Kook'un "Degel Yerushalayim" (Kudüs Bayrağı) örgütü Mizrahi'nin ikinci kez bölünmesine neden olmuştur.

4. İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Dini Siyonizm (1914-1939)

Dini ve Seküler Siyonistler arasındaki mücadele devam ederken dünyada ilk defa birden fazla kıtada cereyan edecek olan bir savaş patlak vermiştir. Devasa savaş makinalarının daha önce olmadığı kadar kullanımı Dini Siyonistlerce mesihin gelişinden önceki karmaşa olarak yorumlanmıştır. Mesih düşüncesinin savaşla beraber güçlenmesi Dini Siyonistlerin popülaritesini artırmıştır.¹⁷⁵ Birinci Dünya Savaşı sonrasında Rabbi Abraham Kook, Mizrahi'ye alternatif bir örgüt kurmuş, Agudat İsrail ile darbe alan Mizrahi Rabbi Abraham Kook'un örgütüyle iyice güçsüzleşmiştir. Ancak 1921 yılında kurulan Başhahamlık müessesesinin Aşkenaz Başhahamlığına Dini Siyonist Rabbi Abraham Kook'un seçilmesi, Dini Siyonistlerin toparlanmasına imkân tanımıştır. Sosyalizmin dünyayı etkilemesinden Dini

¹⁷³ Kudüs İbrani Üniversitesinin kuruluş fikri Siyon Açıkları hareketinin 1884 yılında gerçekleştirdiği Kattowitz Konferansına dayanmakla birlikte, Birinci Siyonist Kongresi sırasında da ele alınmış ancak bir karara bağlanmamıştır. Kuruluş kararı Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki son kongre olan Onbirinci Siyonist Kongresinde (1913) alınmıştır. Ancak kuruluşu Osmanlı İmparatorluğu'nun Kudüs'ten çekilmesinden sonra 1918 yılında gerçekleştirilmiştir. Kurulmasına ön ayak olan Seküler Siyonistler Chaim Weizmann, Martin Buber ve Berthold Feivel'dir. (Diana Dolev, **The Planning and Building of the Hebrew University, 1919–1948**, Lexington Books, Londra, 2016, s. xx)

¹⁷⁴ Berkowitz, s.76

¹⁷⁵ Avneri, s. 31

Siyonistler de nasibini almış, Mizrahi'nin içinden sosyalist fikirlere sahip Hapoel HaMizrahi örgütü ortaya çıkmıştır. Bu örgüt Mizrahi'yi düşük tonda eleştirmekle beraber Dini Siyonistlerin işçi hakları konularına dahil olmasında önemli bir araç haline gelmiştir.

4.1. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Dini Siyonizm

Birinci Dünya Savaşı, tüm zamanların geniş alana yayılan ve kitle imha silahlarının kullanıldığı bir savaştı. Savaş tüm toplumları etkilediği gibi Yahudileri ve Siyonistleri de etkilemiştir. Dünya Siyonist Örgütü savaşta tarafsız kaldığını ilan etmiştir.¹⁷⁶ Buna rağmen Savaşın patlak vermesiyle Chaim Weizmann liderliğindeki Seküler Siyonist bir grup, İngilizlerin kazanacağını düşünmüştür.¹⁷⁷ Esasında bu aynı zamanda umutlarıdır. Zira Herzl'den bu yana Siyonistleri destekleyen ülkelerin başında İngiltere gelmiştir. Bu yüzden Seküler Siyonistler, Savaş sırasında İngilizlere yardımda bulunmuşlardır (Nili casus ağı, Yahudi Katır Birliği gibi).¹⁷⁸ Seküler Siyonistler'in İngilizlerin yanında yer alması 1917'de Balfour Deklarasyonu ile ödüllendirilmiştir. Savaşın bitimine yakın İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Alfred Balfour tarafından Baron Edmond Rothschild'e gönderilen, daha sonra Balfour Deklarasyonu olarak anılacak mektupta, İngiltere hükümetinin Filistin'de Yahudilerce bir devlet kurulmasını destekleyeceği belirtilmiştir. Seküler Siyonistlerin bu başarısının Yahudilerin gözünde muazzam bir etkisinin olduğu tahmin edilebilir.

Dini Siyonistlerin önemli figürleri (Meir Bar Ilan, Judah Leib Maimon gibi), savaşın ilk yıllarında tarafsız olan Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşmiş, savaşa dair fikir beyan etmekten imtina etmişlerdir.¹⁷⁹ Bundaki maksadın Seküler Siyonistlerin üstünlüğü elde etmesi ve ABD'deki Yahudi nüfusunun artmasını müteakip burada örgütlenme çabalarına yoğunluk

¹⁷⁶ Öke, s. 198

¹⁷⁷ Seküler Siyonistler içinde geriye kalan ufak bir kesim ise üstün silah gücünden hareketle Almanların kazanacağı fikrini öne çıkarıyordu.

¹⁷⁸ Isaiah Friedman, **Germany, Turkey, and Zionism 1897-1918**, Transaction Publishers, New York, 1999, s. 229

¹⁷⁹ Ilana Abramovitch & Sean Galvin, **Jews of Brooklyn**, University Press of New England, New York, 2002, s.233

verilmesi olduğu ileri sürülmektedir. Seküler Siyonistlerin savaş sürecindeki bu siyasi kazançlarının yanında Dini Siyonistler olaya tamamen teolojik pencereden bakmakla yetinmişlerdir. Savaşın gidişatının ve tahribatının tarihte hiç olmadığı kadar büyük olması, Dini Siyonistlerin mesih umutlarının gelişmesine neden olmuştur. Rabbi Abraham Kook da Birinci Dünya Savaşı hakkında yorumlarda bulunmuştur. Savaş sırasında yayınladığı bir makalesinde Rabbi Abraham Kook, mesihinin yakın zamanda gelişinin açık olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁰ Rabbi Abraham Kook, Savaş döneminde Yahudilerin, şeytan ve günahkarlar tarafından oluşturulan, “Seçilmiş Halka” uygun olmayan uluslararası politikadan uzak durduklarını belirtmiştir. Rabbi Abraham Kook ayrıca, savaşı planlanmış bir temizleme hadisesi olarak görmüştür.¹⁸¹ Ona göre, bu savaş Yahudi milletinin öne çıkmasına ve insanların tanrıyı anlamasına olanak verecektir.¹⁸²

Savaşa dair yorumlarının yanında Rabbi Abraham Kook, fikirlerini siyasi arenaya aktarmak istemiştir. Henüz bir Siyonist gruba dahil olmayan Rabbi Abraham Kook,¹⁸³ Mizrahi'nin kurulmasından yaklaşık üç yıl önce Rabbi Abraham Kook, babasına yazdığı bir mektupta, “Dini Kurallara Riayet Eden Siyonistler (Observant Zionists)” adlı bir dernek kurmak istediğini söylemişti. Mizrahi'nin kurulması, Rabbi Abraham Kook'un bu hayallerini ertelemiştir. Mizrahi'nin dengesiz siyaseti ve Seküler Siyonistlere karşı güçsüz kalması üzerine Rabbi Abraham Kook Mizrahi'yi eleştirmiştir. Mizrahi'nin milliyetçilik fikrine daha ağırlık vermesini ve Seküler Siyonistlere karşı daha sert tavır takınmasını tavsiye etmiştir. Bazı muhaliflerin Mizrahi'den ayrılarak Agudat İsrail'i kurması ve Mizrahi'nin güç kaybetmesi üzerine Rabbi Abraham Kook, Mizrahi'nin yerine başka bir örgütün kurulması gerektiğini düşünmüştür.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Kaplan – Shatz, s. 121

¹⁸¹ Aviezer Ravitzky, s. 126

¹⁸² Kaplan – Shatz, s. 121

¹⁸³ Charles S. Liebman, Eli'ezer Don-Yihya, **Civil Religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish State**, University of California Press, California, 1983, s.17

¹⁸⁴ Ish-Shalom, s. 5; Richard G. Hirsch, **From the Hill to the Mount**, Gefen Publishing House Ltd, Kudüs, 2000 s.188

Rabbi Abraham Kook, Mizrahi'de yaşanan bölünme sırasında Yafa'da yaşamaktaydı.¹⁸⁵ Dini Siyonizm'in pragmatikliği gibi kendisi de pragmatik bir şahsiyettir. Öğrencileri ve destekçilerini etrafında toplamış, Filistin'de bulunan tüm Yahudi kesimlerin desteğini kazanmaya çalışmıştır.¹⁸⁶ İlk etapta, Siyonist fikirlere sahip olmasından dolayı, eski yişuv Rabbi Abraham Kook'a temkinli bakmıştır. Yahudi takviminin 5679 senesinde (m. 1909-1910)¹⁸⁷ ziraat yapılması kaydıyla topraklar yabancılara satılabilir/kiralanabilir fikrini ortaya atmış, bu durum eski yişuv nezdinde kısa süreli bir öfkeye neden olmuştur.¹⁸⁸ Bu yorum eski yişuv için olumsuz nitelikte olmasına rağmen,¹⁸⁹ Rabbi Abraham Kook ile eski yişuv arasındaki ilişkiye az hasar vermiştir.¹⁹⁰ Ziraatın devam etmesine yönelik dini yorumuyla yeni yişuvun desteğini almıştır.¹⁹¹

Rabbi Abraham Kook, Mizrahi'yi eleştirirken aynı zamanda Mizrahi'den ayrılan Agudat İsrail ile ilişkisini kuvvetlendirmeye çalışmıştır. 1914 yılında Almanya'da gerçekleşen Agudat İsrail Konferansına katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından, Filistin'e dönememiş, Savaş boyunca İngiltere'de yaşamak zorunda kalmıştır.¹⁹² Balfour Deklarasyonu'nun¹⁹³ yayınlanmasından sonra 1918 yılının başında Rabbi Abraham Kook "Degel Yerushalayim" (Kudüs Bayrağı) adlı bir örgüt kurmuştur.¹⁹⁴ Degel Yerushalayim, devletleşme yolunda her konuda Yahudiliği esas alacağını açıklamıştır. Seküler

¹⁸⁵ Medoff - Waxman, s.129-130

¹⁸⁶ Elkins, s. 36

¹⁸⁷ Shmita Yılı: Serbest yıl anlamına gelmektedir. Uygulama, Tevrat'ın bir emri olup 7 yıllık bir dönencede toprağın 7.yıl işlenmeyip nadasa bırakılmasıdır. (Besalel, cilt 3, s.674)

¹⁸⁸ Rabbi Abraham Isaac HaCohen Kook, Knesset Resmi İnternet Sayfası, www.knesset.gov.il

¹⁸⁹ Schwartz, Religious Zionism, s. 30

¹⁹⁰ Tsevi Yaron, **The Philosophy of Rabbi Kook**, Eliner Library, Kudüs, 1992, s.3

¹⁹¹ Batnitzky, s. 96

¹⁹² Firestone, s. 167

¹⁹³ Balfour Deklarasyonu, Lloyd George'un Başbakanlığındaki İngiliz savaş kabinesinde Dışişleri Bakanı olan Arthur Balfour'un girişimiyle başlatılan ve Filistin'de bir Yahudi devletinin -İsrail-kurulmasına ilişkin bir girişim başlatılmıştır. Balfour, 2 Kasım 1917 tarihinde Siyonist Federasyon Başkanı zengin bankacı Lord Rothschild'a gönderdiği mektupta, İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi anavatanının kurulmasını kabul ettiğini resmen bildirmiştir. Bu deklarasyon, 1918 yılında, sırasıyla Fransa, İtalya ve ABD tarafından da kabul görmüş ve desteklenmiştir (Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1991, s.200).

¹⁹⁴ Medoff-Waxman, s.130

Siyonistlerin sunduğu kültür meselesinde Yahudiliği etkin kılmak için hırçın bir mücadeleyi amaçladığını duyurmuştur. Yerleşim yerleri konusunda Araplara karşı şiddete başvurma vaktinin geldiğini savunmuştur.¹⁹⁵ Maimon ve Bar Ilan gibi Mizrahi'nin içindeki kişiler Degel Yerushalayim'in Dini Siyonistlerin bölünmesini hızlandıracağı uyarısını yapmalarına rağmen, Rabbi Abraham Kook, Degel Yerushalayim'in propagandasını yapmaya devam etmiştir.¹⁹⁶ Nitekim, Maimon ve Bar Ilan bu konuda haklı çıkmış, Degel Yerushalayim'in kuruluşu Mizrahi'yi zayıflamıştır.¹⁹⁷

Mizrahi güç kaybederken Degel Yerushalayim de istenilen seviyeye ulaşamamış, 1920 yılının sonlarında kendini feshetmiştir. Bu çöküşün nedeni Rabbi Abraham Kook'a göre, Mizrahi halen aktifken ona karşı bir alternatif ortaya koymasıdır.¹⁹⁸ Ayrıca Seküler Siyonistlere karşı hırçın bir şekilde muhalefet etme hedefi vardı. Ancak bahsi geçen dönemde Seküler Siyonistler Dünya Siyonist Örgütü'nün neredeyse tüm organlarına hükmediyordu. Rabbi Abraham Kook'a göre bir diğer neden Degel Yerushalayim'in güçlenmesi için kendisinin daima Avrupa'da bulunması gerekliydi. Aynı zamanda diasporada yaşayan Yahudiler ile Filistin'de yaşayanlar arasında bağlantının devam ettirilmesi gerekiyordu. Ancak Rabbi Abraham Kook Filistin'e özlem duyduğundan dolayı, gurbeti sürdürme arzusunda olmadığını belirtmiş, Avrupa'dan ayrılmıştır.¹⁹⁹

Degel Yerushalayim'in başarısızlığı Rabbi Abraham Kook üzerinde olumsuz bir etki oluştursa da, daha sonra Filistin'de Başhahamlık müessesinin kurulması ve Aşkenaz Başhahamlığa Rabbi Abraham Kook'un seçilmesi onun dini ve politik liderliğini sürdürmesini sağlamıştır.²⁰⁰ Bu gelişme, Seküler Siyonistler karşısında yaşanan güç kaybından kaynaklanan olumsuzluğu telafi etmiştir. Filistin'de yeni bir düzen kurulması, pragmatik karaktere sahip

¹⁹⁵ Avneri, s. 28-30

¹⁹⁶ Avneri, s. 29

¹⁹⁷ Čejka, Koran, s. 133

¹⁹⁸ Avneri, s. 28-30

¹⁹⁹ Avneri, s. 30

²⁰⁰ Čejka, s. 132

Dini Siyonistler için bir rol kapma dönemine dönüşmüştür. Bu dönemde Rabbi Abraham Kook Başhahamlığın tesisi tartışmalarına iştirak etmiştir. Tartışmalar neticesinde Başhahamlığın, merkezi bir yapıda devlete hizmet eden bir dini oluşum olması gerektiğine karar verilmiştir.²⁰¹ Rabbi Abraham Kook, Başhahamlığın ardından Sanhedrin'den²⁰² bahsetmeye başlamış ve 71 üyeden müteşekkil bir Büyük Sanhedrin konseyinin kurulmasını teklif etmiştir. Ayrıca, üç ayda bir toplanacak 23 üyeden oluşan Küçük Sanhedrin adında bir alt komitenin de oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Ancak Siyonizm karşıtlarının gösterdiği kuvvetli direnişten dolayı Sanhedrin'in kurulması hayalinden vazgeçmiştir.²⁰³ Yıllar sonra, İsrail Devleti'nin kurulmasına müteakip Sanhedrin'in kurulması çalışmalarına Maimon devam etmiş, ancak bir sonuca varamamıştır.²⁰⁴

Başhahamlık 1921 yılında kurulmuştur. Rabbi Abraham Kook'un Sanhedrin fikri yerine, 11 üyeden müteşekkil bir danışma konseyinin kurulmasına karar verilmiştir. Rabbi Abraham Kook'un itirazlarına rağmen konseyin sekiz haham ve üç haham olmayan danışmandan oluşması fikri ağırlık kazanmıştır.²⁰⁵ Rabbi Abraham Kook Aşkenazların Başhahamı olurken, Sefaradların Başhahamı olarak eski yişuvdan Rabbi Yaakov Meir seçilmiştir.²⁰⁶ Rabbi Abraham Kook'un Aşkenazlerin ilk Başhahamı olması bir süredir güç kaybı yaşayan Dini Siyonistlerin toparlanmasına imkân vermiştir. Bu gelişme ayrıca Dini

²⁰¹ Amir Tsarfati, "Messianism and Zionism", **Eschatology in the Bible and in Jewish and Christian Tradition**, Editör: Henning Graf Reventlow, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1997, s. 29

²⁰² Sanhedrin: Yunanca'dan gelen ve Yaşlılar Konseyi ve Büyük Meclis anlamına gelen kelimedir. İkinci Tapınak döneminin dini, yargısal ve yasa koyucu kurumudur. Sanhedrin'in mensupları, bilim adamlarından, din adamlarından ve hakimlerden ileri gelen kişilerdi. Ayrıca, 23 erkekten oluşan şehirlerde kurulu sanhedrinler olmuştur. (Besalel, cilt 2, s. 564-565)

²⁰³ Forta, s. 30, 148

²⁰⁴ Charles S. Liebman, **Religion, Democracy and Israeli Society**, Routledge, New York, 2006, s. 51

²⁰⁵ Danışma konseyinde haham olmayan seküler danışmanların varlığı tartışmalara yol açmıştır. Rabbi Abraham Kook'un bu duruma karşı çıkmasına rağmen, bu oluşumu destekleyen Dini Siyonistler olmuştur. Destekleyenlere göre, konseyde seküler kesimlerin yer alması tarafları birbirine daha yakınlaştıracak ve dini kurumların yaygınlaşması için halk nezdinde sempati doğuracaktı. Ancak Rabbi Abraham Kook seküler kesimin dini konulara müdahil olmasını istememiştir. Bu cihetle, kendisinin de seküler kesimin işine karışmadığını göstermek amacıyla sekülerlerin yargılanmalarına dahil olmamıştır. Ancak seküler danışmanların konseyde yer almalarını engelleyememiştir. (Schwartz, *Religious Zionism*, s39)

²⁰⁶ Almog - Reinharz – Shapira, s. 283-284

Siyonistlerin gerek Dünya Siyonist Örgütünde gerekse Ortodoks Yahudi gruplara karşı avantajlı durum elde etmesini sağlamıştır.²⁰⁷

Rabbi Abraham Kook, Başhahamlık görevini pragmatik bir şekilde kullanmıştır. Örneğin seçilecek Başhaham Yardımcısı adayları arasındaki popüler adaylardan Baruch Marcus adlı hahamın Siyonist karşıtı gruplarla bağlantısından dolayı onu saf dışı etmiş, bu görev için Dini Siyonist bir hahamı desteklemiştir. Ölümüne kadar Başhahamlığın ve danışma konseyinin üyelerini Dini Siyonistlerden seçmiştir. Rabbi Abraham Kook, ölümüne yakın (ö.1935) yerine gelecek kişi olarak Dini Siyonist Rabbi Yitzhak Herzog'un seçilmesini sağlamıştır.²⁰⁸ Herzog ilerleyen yıllarda, İngiliz Manda Yönetimi tarafından hazırlanan "MacDonald Beyaz Kitap"a²⁰⁹ muhalefet edilmesi hususunda Başhahamlığı yönlendirmiştir.²¹⁰

Devletleşme yolunda güçlerini kaybettikleri bir dönemde Başhahamlık, Dini Siyonistler için bir can simidi niteliğindedir. Dini Siyonistlerin Başhahamlığın Aşkenaz kanadında Rabbi Abraham Kook ile başlayan egemenliği (1921) Rabbi Herzog ile devam etmiş, günümüze kadar sürmüştür.²¹¹ Dini Siyonistlerin, Başhahamlığın Seferad kanadında da

²⁰⁷ Medoff - Waxman, s.130

²⁰⁸ Schwartz, Religious Zionism, s. 392

²⁰⁹ Beyaz Kitap: Filistin'i manda rejimi ile elinde tutan İngiliz siyasetçiler tarafından hazırlanan belgelere verilen ad. İki Beyaz Kitap vardır. İlki 1930 Ekim ayında yayınlanan Passfield Beyaz Kitabı, diğeri Mayıs 1939'da yayınlanan MacDonald Beyaz Kitabıdır. Passfield Beyaz Kitabı, Filistin-Yahudi çatışmalarının önlenmesinin tek çaresinin Filistin'e Yahudi göçlerinin engellenmesini ve Yahudilere toprak satışının önlenmesini savunmuştur. Ayrıca Passfield Beyaz Kitabı, Arap görüşlerini dile getiren tek belge özelliği taşımaktadır. MacDonald Beyaz Kitabı ise, İngiltere'nin on yıl içinde Filistin'e bağımsızlık vereceğini belirterek, toprak satın alma bakımından ağır sınırlamalar getirmiştir. MacDonald Beyaz Kitabı, ne Filistinlileri ne de Yahudileri tatmin etmiştir. (Türel Yılmaz, **Uluslararası Politikada Orta Doğu**, Barış Platin, Ankara, 2009, s.47-50)

²¹⁰ Schwartz, Religious Zionism, s. 39-40

²¹¹ Dini Siyonistlerin Aşkenaz Başhahamlıktaki etkisi 2003 yılına kadar kesintisiz sürmüştür. 2003 yılında seçilen Rabbi Yona Metzger, Dini Siyonist bir aileden gelmesine rağmen Siyonist karşıtıydı. Rabbi Metzger'in yolsuzluğa karışmasının ardından 2013 yılında yerine bir Dini Siyonist olan Rabbi David Baruch Lau seçilmiştir. Başka bir ifadeyle görev yapan 8 Aşkenaz Başhahamdan yedisi Dini Siyonisttir. Dini Siyonistler, Başhahamlıkta etkisi 2003-2013 yılları arasındaki dönem hariç yaklaşık 90 yıldır devam etmektedir.

kısmen egemenliği olmuştur. Başhahamlığın kurulmasından bu yana görev yapan 8 Sefarad Başhaham'dan üçü Dini Siyonisttir.²¹²

Dini Siyonistler, İsrail dini yaşantısında önemli bir makam olan Başhahamlığın Aşkenaz kanadına ve kısmen Sefarad kısmına yıllardır hükmetmektedir. Başhahamlığın Dini Siyonistlerde oluşu, İsrail Devleti kurulmasından önce taksim planlarında ve İsrail kurulduktan sonra siyasette Dini Siyonistlerin görüşüne önem verilen bir kesim olmasına neden olan etkenlerden biri haline dönüşmüştür.

4.2. Hapoel HaMizrahi'nin Kurulması ve Aktif Politikaya Geçiş

Sanayi Devrimi ile büyük bir kesim haline gelen işçi sınıfının yaşadığı koşullar 19. yüzyılda tartışılmaya başlanmıştır. İşçi hareketlerinin oluşmasıyla yüzyılın ortalarında işçilere bazı haklar verilmiş, sendikalaşmaya gidilmiştir. İşçilerin bu örgütlenmeleri ideolojilerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İşçi hareketleri sosyal ve ekonomik açıdan toplum refahının ancak devlet kanalıyla getirilebileceğini, devletin sahip olduğu üretim araçlarının aslında topluma ait olduğunu ifade etmişler ve kooperatif işletmeler, ortak mülkiyet, devlet mülkiyeti anlayışını savunmuşlardır. Devlet yönetiminde ise işçilere ağırlık verilmesini dile getirmişlerdir. Tüm bu fikirler Karl Marx tarafından sistemli hale getirilerek sosyalizm fikri ortaya çıkmıştır. 1917 yılında sosyalistlerin gerçekleştirdiği Bolşevik İhtilaliyle Çarlık Rusyasının yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) kurulmuştur. SSCB'nin ilk

²¹² Başhahamlığın Sefarad tarafında ise durum başkadır. Başhahamlığın kurulmasından bu yana görev yapan 8 Sefarad Başhaham'dan üçü Dini Siyonisttir: Rabbi Ben Zion Meir Hai Uziel (1948-1954), Rabbi Mordechai Eliyahu (1983-1993) ve Rabbi Eliyahu Bakshi-Doron (1993-2003). Dini Siyonistlerin Başhahamlığın Sefarad kanadındaki egemenliği 1948-1954 ve 1983-2003 yılları arasına denk gelmiş, toplamda yaklaşık 25 yıl sürmüştür. Şas Partisinin ruhani lideri Rabbi Ovedia Yosef 1973-1983 yılları arasında Başhahamlık yapmıştır. Dini Siyonist Rabbi Eliyahu'nun 10 yıllık Başhahamlık görevinden sonra Şas Partisine yakın bir isim olan Rabbi Shlomo Amar, 2003 yılında Sefarad Başhahamlığı Dini Siyonistlerden almıştır. Günümüzde Sefarad Başhahamlığını Rabbi Ovedia Yosef'in oğlu Rabbi Yitzhak Yosef sürdürmektedir. İsrail Başhahamlığının İnternet Sayfası, http://www.rabanut.gov.il/show_item.asp?levelId=61624&itemType=0 erişim tarihi: 22 Şubat 2017

lideri Lenin (görev süresi 1917-1924) döneminde devrim ihraç edilmeye başlanmış, Stalin döneminde yakın coğrafyalarda sosyalist partiler yönetime getirilmeye çalışılmıştır.

Rusya’da ihtilal sonrası dönemde Yahudi Ulusal Fonu, Seküler ve Dini Siyonist işçilerden istifadeyle Yahudi yerleşim yerleri kurmakta ve bölgeyi yeni göçlere hazır hale getirmektedir. Bu dönem işçilere ihtiyacın şiddetle hissedildiği bir dönemdir. Dünyayı etkileyen sosyalizm Siyonistleri de etkilemiştir. Siyonist işçiler bazı haklar talep etmeye başlamışlardır. Seküler Siyonistler, işçilerin sorunlarıyla ilgilenmek için Aralık 1920’de Genel İşçi Federasyonu’nu (Histadrut)²¹³ kurmuşlardır. Dini Siyonist işçiler de bir örgüt kurarak seslerini duyurabileceklerini düşünmüşlerdir. Bunun üzerine 1921 yılında “Mizrahi ile ilintili Filistin Gençlik Federasyonu (Histadrut ha-Tsa’ir ha-Eretz Israeli she-al-yad ha-Mizrachi)” ismiyle örgütlenmişlerdir.²¹⁴ Örgüt, 1922 yılında HaPoel HaMizrahi ismini almıştır.²¹⁵ Faaliyetlerine Dini Siyonistlerin çalıştıkları yerlerde koşer mutfak ve ibadetlerini yapabilecekleri mekanlar tesis ederek başlamıştır. Dini Siyonist işçilerin iş bulmaları konusunda yardımcı olmuş, işçilere ihtiyaç duyulan her sektörde faal olmaya çalışmışlardır.²¹⁶ Ancak Histadrut, Dini Siyonist işçilerin bazı sektörlerde çalışmalarını engellemiştir. Bu ayrımcılığa karşı olarak, Dini Siyonist işçiler haklarını aramaya başlamışlardır. Örgüt, topluma bilinç kazandırmak için Torah ve-Avodah (Tevrat ve Emek) sloganı altında faaliyetlerini anlatmaya başlamıştır.²¹⁷

²¹³ Histadrut: Türkçe’de federasyon anlamına gelmektedir. Burada bahsedilen HaHistadrut Hakelalit Shel Ha-Ovedim Be-Eretz Israel- İsrail Genel İşçi Federasyonudur. Aralık 1920’de kurulan Federasyon’a 1921-1935 yılları arasında David Ben Gurion Genel Sekreterlik yapmıştır. Arapları üye olarak kabul eden Federasyon, sadece işçilerin sorunlarıyla ilgilenmekten ziyade, yeni elit bir işçi kesimi oluşturmayı hedeflemiştir. Sosyalleşme ve eğitim faaliyetleri yürütmüş olan Histadrut, İsrail siyasetinin en önemli siyasi partilerinden olan İşçi Partisi ile yakın işbirliğinde olmuştur. Tel Aviv merkezli olan Federasyon, İsrail’in en geniş sağlık teşkilatı olan Kupat Holim Kelalit ile ülkenin en önemli bankalarından olan Bank Hapoalim’in kurucusudur (Medoff – Waxman, s. 111)

²¹⁴ Firestone, s. 193

²¹⁵ Schwartz, Religious Zionism, s. 42

²¹⁶ Nadav Gershon Shelef, **Evolving Nationalism: Homeland, Identity, and Religion in Israel**, New York, 1925-2005, Cornell University Press, 2010, s. 123

²¹⁷ Schwartz, Faith at the Crossroads, s.8

HaPoel HaMizrahi kuruluşundan itibaren bir kimlik sorunu yaşamıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında örgütün Avrupa’da yaşayan mensupları, Mizrahi ile birlikte olmaya ses çıkarmazken, Filistin’dekiler Mizrahi’lerin dindar işçilerin haklarını ikinci planda görmesinden dolayı Mizrahi’den farklı olduklarını gösterme ihtiyacı duymuşlardır. Mizrahi’den aradığı desteği bulamayan Hapoel HaMizrahi, 1925 yılında ayrılarak bağımsız bir örgüt haline gelmiştir.²¹⁸ Örgüt tüm bunların yanında, SSCB’deki sosyalizmin din karşıtı duruşuna karşın, örgütün din karşıtı olmadığını göstermek için uluslararası işçi-emek hareketlerinden uzak durmuştur.²¹⁹ Bunu yaparken fikirlerini Tevrat’a dayandırmışlardır. Onlara göre gerçek sosyalizm düşüncesi doğrudan Tevrat’tan gelmektedir. Zira Tevrat’ta her türlü sosyal, siyasi ve toplumsal problem için çözüm sunulmaktadır.²²⁰ Hapoel HaMizrahi, sosyalizmi Yahudilikle bir araya getirmeye çalışmıştır. Tevrat’a vurgu yaparak ulusal/uluslararası sosyalist örgütlerle bağlantısı olmadığını teyit ettirmeye çalıştığı söylenebilir.

Teolojik açıdan bakıldığında Hapoel HaMizrahi üyeleri, Yahudilerin Filistin’e gelerek toprağı işleme mitzvasını yerine getireceklerini, böylelikle sürgün zihniyetinin yıkılacağını savunmuşlardır. Onlara göre işçi hareketleri, sürgünün zihinlerden defedilmesine, yeni beden ve ruh inşasına yardım etmektedir. Sürgün’ün pasifliğinin aksine HaPoel HaMizrahi, girişim, verimlilik ve çalışma gibi eylem gerektiren olumlu çabalara işaret etmiştir. Hapoel HaMizrahi üyeleri, Mizrahi’nin pasif davrandığını ifade etmişler, onları sürgün zihniyetini sürdürmekle suçlamışlardır.²²¹

Özetle, Hapoel HaMizrahi toplumsal ve felsefi açıdan ilginç bir olguyu yansıtmıştır. Örgüt, Mizrahi’nin ve Rabbi Kook’un fikirleri zemininde iki dünya savaşı arasında gelişen

²¹⁸ Hapoel HaMizrahi hareketi kuruluşundan 1924 yılına kadar Mizrahi’nin içinde otonom bir grup olarak faaliyet göstermiştir (Shrifra Shvarts, **The Workers’ Health Fund in Eretz Israel**, The University of Rochester Press, Suffolk, 2002, s..256)

²¹⁹ Colin Shindler, **A History of Modern Israel**, Cambridge University Press, New York, 2013, s. xiv; Sol Scharfstein, **Understanding Israel**, KTAV Publishing House Inc., Jersey City, 1994, s.58

²²⁰ Ghanem, s. 93

²²¹ Almog - Reinhartz - Shapira, s. 292-293

Sosyalist ve kısmen Markist düşünceleri bünyesine alarak, adeta bir “Dini Siyonist Emek” hareketi haline gelmiştir. Hapoel HaMizrahi, teolojik açıdan neredeyse tamamen uyuştuğu Mizrahi’yi pasifliğinden ve kendilerini desteklememesinden dolayı eleştirmiştir. Ağır işlerde çalışmayı kurtuluşa ulaşmada önemli bir etmen olarak görmüş, sürgünün pasifliğinin toplumun üzerinden atılmasını savunmuştur. Hapoel HaMizrahi’nin Mizrahi’nin önemli figürlerinin desteğinden mahrum kalması, Seküler Siyonistlerle mücadelede onu yalnız bırakmıştır.

Hapoel HaMizrahi’nin kurulması Dini Siyonistler için bir dönüm noktasıydı. Dini Siyonist yöneticiler böyle devam edildiği takdirde bölünmenin daha da şiddetleneceğini düşünmüşlerdi. Bu fikirden hareketle, Hapoel HaMizrahi’nin bağımsız bir örgüt kararı almasından (1925) bir yıl sonra aktif politika takip edeceklerini duyurmuşlardır.²²² Aktif tutum takınma kararı Dini Siyonistlerin duruşlarında değişikliklere neden olmuştur. İlk yıllarda Dini Siyonistler Seküler Siyonistlere muhalefet etmişlerdi. Sürgün ve mesih söylemleriyle Siyonist olmayan dindarlara Siyonizm fikrinin benimsetilmesi için çalışmışlardı. Proaktif tutum takınıldıktan sonra bu politikadan vazgeçerek etkin bir şekilde Seküler Siyonistlerin politikalarını durdurma ve İngiliz Manda Yönetimi’nin uygun olmayan kararlarına karşı mücadele etme üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu bağlamda ilk adım olarak İngilizler tarafından 1922 yılında teklif edilen Ölü Deniz’i Filistin’den ayıran Beyaz Kitaba, bu toprakların vaat edilen bölgenin sınırları içerisinde olmasını bahane göstererek 1925 yılında itiraz etmişlerdir. Seküler Siyonistlerin liderlerinden Weizmann ise konjonktür itibarıyla İngilizlerle ters düşmemek için Beyaz Kitabı kabul etmiştir. Mizrahi, Weizmann’ın uzlaşmacı tavrından rahatsız olmuş ve onu eleştirmiştir.²²³ Mizrahi’yi bu dönem Meir Bar Ilan²²⁴ yönlendirmiş,

²²² Schwartz, Religious Zionism, s. 51

²²³ Čejka, s. 172

²²⁴ Bar Ilan, sürgünün mahsulü mahiyetinde her kişinin farklı bir kültürden ve dini uygulamadan İsrail’e geleceğinin farkındaydı. Bu durum ilk bakışta, homojen Halaka kurallarına göre bir devlet ihtimalini zayıflatıyordu. Ancak, Bar Ilan çaba gösterilirse müstakbel devletin tekdüze bir mevzuatı tesis etmeyi başaracağını savunmuştur. Halaka kurallarına göre kurulmuş devletin vizyonu, baskıcı bir anlayışa sahip olmamalı ve birbirinden farklı kesimleri bir araya getirerek uzlaştırma kültürünü benimsemelidir.

pro-aktif tutumu tüm üyelere anlatarak Dini Siyonistlerin, devletin, hiçbirinden ödün vermeksizin Tevrat'ın tüm emirleri üzerine inşa edilmesi üzerine mücadele vermesi gerektiğini savunmuştur.²²⁵

Bu dönemde Dini Siyonistlerin, sayıları giderek artan Yahudi yerleşim yerleri meselesinde de itirazlarını yüksek sesle dile getirmeye başladıkları görülmektedir. Özellikle Seküler Siyonistlerce kurulan yerleşim yerlerinde sinagogların olmamasına itiraz etmişler, Şabat'ta yerleşim yerinde bulunan dükkanların kapatılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca Dünya Siyonist Örgütü'nün ilgili organlarının özellikle Yahudi Ulusal Fonu'nun ayrımcılığı bir tarafa bırakarak Dini Siyonist yerleşimler için fon ayırma vaktinin geldiğini savunmuşlardır. Ancak Yahudi Ulusal Fonu, Dini Siyonistlere fon vermemeyi sürdürmüştür. Dini Siyonistler baskılarını arttırmışlar, Dünya Siyonist Örgütü içerisinde lobi faaliyetleri yürüterek bazı Seküler Siyonistleri kendilerine çekmeyi başarmışlar, nihayetinde istediklerini almışlardır.²²⁶

Dini Siyonistlerin proaktif politikası On beşinci Siyonist Kongresi'nde (1927)²²⁷ meyvesini vermiştir. Dini Siyonistler, eğitim kurumlarına Dünya Siyonist Örgütü tarafından fon verilmesinin Örgüt programına dahil edilmesini sağlamışlardır. Söz konusu karar Dünya Siyonist Örgütü'nün Dini Siyonist eğitim tarzını kabul ettiğini gösteren önemli bir başarıydı. Seküler Siyonistlerin bu karara ses çıkarmamasının nedeni ise 1925-1926 yıllarında yaşanan ters göçtür. Filistin'de beklenen yaşantıyı ve hizmetleri göremeyen Yahudiler, Filistin'den ayrılarak büyük oranda ABD'ye ve Avrupa'ya göç etmişlerdir. Dini Siyonistlerin baskılarının yanında Dünya Siyonist Örgütü lideri seküler Chaim Weizmann²²⁸ ters göçü durdurabilmek

Meir Bar Ilan ayrıca, Yahudi toplumundaki tüm kesimleri bir araya getirmenin tek yolunun yazılı ve sözlü Tevrat'ın belirttiği kanunlarla mümkün olacağını savunmuştur (Schwartz, Religious Zionism, s.53
²²⁵ Čejka, s. 184-185

²²⁶ Firestone, s.159; Schwartz, Religious Zionism, s. 50-51

²²⁷ Onbeşinci Siyonist Kongresinde yapılan oylama neticesinde Dünya Siyonist Örgütü içerisindeki "sağ"ın oyların çoğunluğunu kazandığı gözönüne alındığında, bu durum Dini Siyonistlerin için ayrıca bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Katerina Capkova, **Czechs, Germans, Jews?: National Identity and the Jews of Bohemia**, Berghahn Books, New York, 2012, s.210

²²⁸ Chaim Weizmann Onikinci Siyonist Kongresi'nde (1921) başkanlığa seçilmiştir.

için Dini Siyonistlerin isteklerine karşı çıkmamıştır. Bu kazanımın ardından, Dini Siyonistler müstakbel devletin ideolojisi için mücadele etmeye karar vermişlerdir. Bir sonraki hedef Filistin’de kurulacak devletin Tevrat’ın emir ve yasakları çerçevesinde tesis edilmesi olmuştur.²²⁹

Dini Siyonistler proaktif tutumlarını sürdürürken Chaim Weizmann liderliğindeki grup ile Revizyonist Siyonistler arasında tekrar bir güç mücadelesi başlamıştır. On altıncı Dünya Siyonist Kongresi’nde (1929) tekrar başkanlığa seçilen Chaim Weizmann, On yedinci Siyonist Kongresi’nde (1931) İngilizlerin 1922 Beyaz Kitabı’nı desteklemeye devam ettiğini duyurması ve İngilizlere daha yakın durması nedeniyle Revizyonist Siyonistler tarafından kuvvetle eleştirilmiştir. Jabotinsky, Beyaz Kitabın konuşulduğu bu Kongre’nin “Siyonist Kongre olmadığını” belirterek itirazını dile getirmiştir. Dini Siyonistlerin de desteğiyle²³⁰ Chaim Weizmann başkanlıktan düşürülmüştür. Onsekizinci Siyonist Kongre’de (1933) Chaim Weizmann ile Revizyonist Siyonistler arasındaki tartışmalar devam etmiş, bundan istifade eden İşçi Siyonistler olmuştur. İlk kez bu kongrede David Ben Gurion liderliğinde İşçi Siyonistler Kongre’de üstünlüğü ele geçirmiştir. On dokuzuncu Siyonist Kongre’de (1935) Revizyonist Siyonistler protestolarını göstermek için Kongre’ye katılmamışlar, bunun üzerine İşçi Siyonistler Kongre’de çoğunluğu tekrar elde etmişlerdir.²³¹ Dini Siyonistlerin Kongrelere sundukları teklifler, tartışmaların gölgesinde kalmıştır.²³² Ancak İşçi Siyonistlerin yükselişi Dini Siyonistlerin gözünden kaçmamış, pragmatik bir şekilde İşçi Siyonistler ile temaslarını yoğunlaştırmaya başlamışlardır. İşçi Siyonistler de sosyalist fikirlerin etkisiyle “ezilen bir grup” olarak gördükleri Dini Siyonistlerin²³³ bu yaklaşmasına tepkisiz kalmamışlardır. Bu durum İsrail Devleti kurulduktan sonra iki kesimin siyaset arenasında ittifak yapmalarını sağlamıştır.

²²⁹ Schwartz, Religious Zionism, s.53-54

²³⁰ Selin Çağlayan, **İsrail Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.383

²³¹ Bard, s.10

²³² Schwartz, Religious Zionism, s.61

²³³ Schwartz, Religious Zionism, s. 54

4.3. Dini Siyonist Yerleşim Yerlerinin İnşa Edilmesi ve Dini Kibbutzların kurulması

Dini Siyonist yerleşim yeri kurulması faaliyetleri, Dini Siyonistlerin Filistin'e göç ettiği üçüncü aliyayı (1919-1923) müteakiben yoğunlaşmıştır. Yerleşim yeri konusunda Dini Siyonistler, Seküler Siyonistlerin uzun bürokratik engellemeleriyle karşılaşmışlardır. Nihayetinde yerleşim yeri kurma konusunda başarıya ulaşmış olmakla birlikte, mücadele birkaç merhaleden geçmek zorunda kalmıştır. İlk olarak 1921 yılının sonlarına doğru Dini Siyonistler, Dünya Siyonist Örgütü'nün "Tarım Yerleşimi Bölümü" ile işbirliği yaparak Tel Aviv'in güneyinde yer alan Neta'im bölgesinde yerleşim yerinin kurulmasına dair bir mutabakat imzalamışlardır. Ancak Dünya Siyonist Örgütü'nün Tarım Yerleşimi Bölümünün ötelemeleri ve bahanelerinden dolayı mutabakat uygulanamamıştır. Benzer hadiseler 1922 ve 1925 yıllarında da yaşanmıştır.²³⁴ Bu duruma tepki gösteren Dini Siyonistler 1927 yılında Dünya Siyonist Örgütüne haber vermeden Jezreel Vadisinde yerleşim yeri kurmuşlardır.²³⁵ Yahudi Ulusal Fonu Başkanı seküler Revizyonist Siyonist Menachem Ussishkin, söz konusu yerleşim yerinin boşaltılmasını talep etmiştir. Gerilimin Dini Siyonistler arasında huzursuzluğa yol açmasından dolayı üç ay sonra yerleşim yeri tahliye edilmiştir.²³⁶

Tahliyelerin ardından Yahudi Ulusal Fonu, Dini Siyonistlerin böylesi faaliyetlere devam edeceği düşüncesiyle 1928 yılında Dini Siyonistler'in arazi satın almasına karar vermiştir. Ancak bu sefer, satış programı Yahudi Ulusal Fonunun bütçesinde belirtilmediğinden dolayı bu karar finansal açıdan gerçekleşmemiştir.²³⁷ Bunun üzerine, Dini Siyonistler Dünya Siyonist Örgütüne şikayet mektupları göndermişlerdir. Bu durum, 1931 yılı için Yerleşim Bölümünün bütçesinden kaynak tahsis edilmesini sağlamıştır. Protestocular

²³⁴ Firestone, s.157-159; Chaim Weizmann, **The Letters and Papers of Chaim Weizmann**, Transaction Publishers, Kudüs, 1984, s. 46, Firestone, s.157-159; Weizmann, s. 46

²³⁵ "Landau Forest (Moshav Rabbi Yitzhak Yaakov Reines)", Jewish National Fund, internet erişim: <http://www.kkl.org.il/fr/tourism-and-recreation/forests-and-parks/landau-forest.aspx>

²³⁶ Firestone, s.159; Schwartz, *Religious Zionism*, s.63

²³⁷ Schwartz, *Religious Zionism*, s.64

arasında hiçbir Dini Siyonist örgüte üye olmamasına rağmen Rabbi Zvi Kook ile Dini Siyonizm'in ideologlarından ve Sefarad Başhahamı Rabbi Ben Zion Meir Hai Uziel de vardı.²³⁸ Nihayetinde 1932 yılında Yahudi Ajansı, Dini Siyonistlerin yerleşim yeri kurma hakkını kabul etmiştir. Dini Siyonistler, kendilerine verilen ilk bölge olan Şeyh Abrek'i Rabbi Reines'e atfen "Sdeh Ya'akov" olarak değiştirmişlerdir.²³⁹ Bundan sonra, Dini Siyonist yerleşim yerleri sayısında artış yaşanmıştır. 1930'lu yılların sonuna kadar Dini Siyonistler, Kfar Pines, Kfar Avraham, Kfar Haroeh, Elyashiv ve Kfar Yavetz adlı yerleşim yerleri kurmuşlardır.²⁴⁰

Yerleşim yeri inşa etme problemini uzun uğraşlar sonunda halleden Dini Siyonistler, dikkatlerini dini kibbutzların kurulumuna vermişlerdir. Filistin'de ilk kibbutzlar²⁴¹ 1909 yılında Seküler Siyonistler tarafından kurulmaya başlanmıştır.²⁴² Dini Siyonistler kibbutzlarda Yahudiliğin anlatılması için bu alana dahil olma gereksinimi duymuşlardır. Dini Siyonistlerin kibbutz çalışmaları 1920'li yıllara dayanmaktadır. Almanya ve Polonya'daki bir grup Dini Siyonist, ideal kibbutzun kapsamının neler olması gerektiğine dair çalışmalar yürütmüştür.²⁴³ 1933 yılında Filistin'e göç etmeyi planlayan Yahudiler için Almanya'da tarımsal eğitim çiftliği kurmuşlardır. Eğitimini tamamlayıp Filistin'e göç edenler 1935 yılında Hapoel HaMizrahi altında, daha sonra "Dini Kibbutz" ismini alacak olan Kibbutz Konfederasyonunu kurmuşlardır.²⁴⁴ Dini Siyonistlerin kurduğu ilk dini kibbutz, Beit She'an Vadisi'nde Rabbi Zvi Kalischer'e atfen 1935 yılında kurulan Tirat Zvi'dir.²⁴⁵

²³⁸ Yosef Kats, **Between Jerusalem and Hebron: Jewish settlement in the Hebron mountains and the Etzion Bloc in the pre-state period**, Bar-Ilan University Press, Beer Sheva 1998, s.247

²³⁹ Zeev Sternhell, **The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism, and the Making of the Jewish State**, Çeviren: David Maisel, Princeton University Press, New Jersey, 2009, s. 235 ; "Landau Forest (Moshav Rabbi Yitzhak Yaakov Reines)", Jewish National Fund, internet erişim: <http://www.kkl.org.il/fr/tourism-and-recreation/forests-and-parks/landau-forest.aspx>

²⁴⁰ Glass, s. 229

²⁴¹ Kibbutz:

²⁴² Paula Rayman, **The Kibbutz Community and Nation Building**, Princeton University Press, New Jersey, 1981. s.12

²⁴³ Aryei Fishman, **Judaism and Collective Life: Self and Community in the Religious Kibbutz**, Routledge, New York, 2003, s. 1-3

²⁴⁴ Reich - Goldberg, s.198

²⁴⁵ Schwartz, Religious Zionism, s.65

Dini Siyonistler yerleşim yeri inşaatı ve dini kibbutz kurulmasında Bnei Akiva'dan da istifade etmişlerdir. Bnei Akiva, kurduğu yeşivalarda, mutad müfredata yerleşim yerindeki yaşantıya dair hazırlayıcı bir program eklemiştir. Bnei Akiva, uygulamalı eğitimle Yahudilerin yerleşim yerine ve kibbutzlara kolaylıkla uyum sağlamasını hedeflemiştir. Bnei Akiva'nın bu programı diğer Dini Siyonist yeşivalara da örnek olmuştur.²⁴⁶ Daha sonra 1947 yılında Bnei Akiva ilk dini kibbutzu olan Kibbutz Alumim'i kurmuştur. Alumim, daha sonra Negev bölgesine intikal ettirilmiş ve ismi Kibbutz Sa'ad olarak değiştirilmiştir.²⁴⁷

4.4. Filistin Topraklarının Taksimi Tartışmalarında Dini Siyonistlerin tavrı

Arap-Yahudi çatışmalarının yoğunlaştığı 1930'lu yıllarda İngiliz Manda Yönetimi, Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında taksim edilmesine ilişkin çalışmalar²⁴⁸ yürütmüştür. İngiltere'nin sunduğu taksim planlardan en önemlisi Peel Komisyonu Raporudur. 1936 yılında Filistin'in paylaşımını değerlendirmek üzere Earl Peel başkanlığında Britanya Kraliyet Komisyonu kurulmuştur. 1937 yılında yayınlanan Peel Komisyonu Raporunda, ülkenin kuzeyi Galile bölgesi, sahil şeridi ve Şaron bölgesinin Yahudilere, Tel Aviv ile Kudüs arasındaki bölgenin İngiliz yönetimine, geri kalan kısımların ise Araplara verilmesi önerilmiştir.²⁴⁹ Peel Komisyonu Raporu, Yirminci Siyonist Kongresinde (1937) ele alınmıştır. Kongre'de üstünlüğe sahip olan İşçi Siyonistlerin lideri Ben Gurion, Raporu desteklemiştir. Revizyonist Siyonistler, taksimde Araplara verilen bölgelerdeki Yahudi yerleşimlerin Arapların saldırılarına açık hale geleceğinden dolayı Raporu reddetmişlerdir.

²⁴⁶ "Mission/Vision Statement", American Friends of Yeshivot Bnei Akiva Website, internet erişim: <http://www.afyba.org/> erişim tarihi: 21 Şubat 2017

²⁴⁷ History of Kibbutz Sa'ad, Kibbutz Sa'ad website, <http://www.saad.org.il>, erişim tarihi: 21 Şubat 2017

²⁴⁸ İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar 1930, 1931, 1937 Peel Raporu, 1938 ve 1939 yıllarında taksim planları yayınlanmıştır. Bunların çoğuna Araplar karşı çıkmıştır. En tartışılanı ve Arap ile Yahudilerin uzlaşmaya yakın oldukları 1937 Peel Komisyonu Raporu'dur. (Armaoğlu, s.201)

²⁴⁹ Armaoğlu, s. 201

Chaim Weizmann liderliğindeki grup ise Araplara verilen toprakların gelecekte Yahudilerce alınacağı düşüncesiyle Raporu desteklemiştir.²⁵⁰

Başlangıcından günümüze kadar Dini Siyonistler (Uganda Planı hariç) kutsal topraklardan feragat edilmesine karşı çıkmışlardır. Bu yüzden Dini Siyonistler Peel Komisyonu Raporunu da kabul etmemişlerdir. Bölünmenin, ucu açık, resmen topraklardan feragat etme anlamına geleceğini ve dini açıdan kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir. Dini Siyonistler Filistin’de Manda yönetimine karşı yürüyüş ve protestolar gerçekleştirmişlerdir.²⁵¹ Bar Ilan, Maimon ve Sefarad Başhahamı Rabbi Uziel gibi önemli Dini Siyonistler bir Yahudi devleti inşa edilmesi sürecinin son dönemesinde toplumun moralini bozacak böylesi bir durumdan kaçınılması gerektiğini savunmuşlardır. Bar Ilan, Peel Komisyonu raporunun ardından İngiliz Manda rejimine karşı silahlı mücadeleyi yoğunlaştırma çağrısında bulunmuştur.²⁵² Maimon, ilk etapta Rapora karşı çıkmış, daha sonra Ben Gurion ve Weizmann gibi Raporu desteklemiştir.²⁵³

Peel Komisyonu Raporu teklifi Rabbi Abraham Kook’un ölümünden kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir. Taksim tartışmalarında takipçileri ve öğrencileri Rabbi Abraham Kook’un doktrinini kullanmışlardır. Rabbi Abraham Kook’a göre, Filistin toprağı, derin ilahi kuvvetlerle kaplıdır ve seçilmiş topraklar ilahi alanı aksettirmektedir. Rabbi Abraham Kook’un destekçilerinden Rabbi Jacob Harlap, dünyanın parçalarının ilahiliğin farklı unsurlarını sembolize ettiğini dile getirmiştir. Harlap’a göre Filistin toprağı, bağımsız bir varlık olup onun kutsallığı benzersizdir. Manevi Filistin toprakları hakkında ölümlüler karar

²⁵⁰ Bard, s.21

²⁵¹ Leonard Rogoff, **Homelands: Southern Jewish Identity in Durham and Chapel Hills, North Carolina**, University of Alabama Press, Alabama 2007, s.185

²⁵² Medoff - Waxman, s.142

²⁵³ Margaret McGlynn, **The Royal Prerogative and the Learning of the Inns of Court**, Cambridge University Press, New York, 2004, s. 306

veremez çünkü insanoğlunun iradesi ile bağlantılı değildir. Bu yüzden, Rabbi Harlap, vaat edilmiş topraklardan vazgeçmeyi büyük günah ve sapkınlık olarak nitelendirmiştir.²⁵⁴

Filistin'de taksim tartışmaları devam ederken Avrupa'da siyasi atmosfer gerilmektedir. Almanya'nın 1935 yılından itibaren silahlanmaya ağırlık vermesi, 1936 yılında Ren kıyılarına sığınak yapması Avrupa'yı telaşlandırmıştır. Mart 1938'de Avusturya'yı ilhak eden Nazilerin Çekoslovakya'yı da ilhak edeceğine dair söylemlerine rağmen Avrupa ülkeleri Hitler'e yönelik bir önlem almaya yanaşmamıştır. Bu durum Hitler'i cesaretlendirmiş, Almanya'nın Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı patlak vermiştir.²⁵⁵ Savaştan önceki son (Yirmi birinci) Dünya Siyonist Kongresi (1939) savaşın patlak vermesinden birkaç gün önce Cenevre'de toplanmıştır. Kongre'de İngiltere'nin Peel Komisyonu teklifini geri çekmesi ve İngiltere'nin Yahudi göçlerinin durdurulması emri ele alınmıştır. Ancak Savaş'ın arefesinde toplanan Kongre'de herhangi bir karar alınmamış, olası savaş hakkında senaryolar tartışılmıştır.²⁵⁶

²⁵⁴ Schwartz, Religious Zionism, s.58

²⁵⁵ Armaoğlu, s.287-304

²⁵⁶ Schwartz, s.8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOLOKOST'TAN ALTI GÜN SAVAŞINA KADAR DİNİ SİYONİZM (1940-1967)

Filistin'de taksim planları tartışılırken dünya, birbirinden uzak cephelerde cereyan eden İkinci Dünya Savaşına girmiştir. Savaş muharip-muharip olmayan bütün toplumları etkilemiştir. Yahudileri ilgilendiren durum kuşkusuz Holokost olmuştur. Dini Siyonistler Avrupa'daki Yahudiler için kurtarma faaliyetleri yürütmüşlerdir. Savaşın büyüklüğünden dolayı bazı Dini Siyonistler, Birinci Dünya Savaşı sonrası yaptıkları yorumlar gibi bu savaşı da mesih'in gelişinin bir işareti olarak yorumlamışlardır. Ancak toplama kamplarında zulüm gören Yahudiler nezdinde mesih inancı iyice zayıflamıştır. 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla mesih fikri tekrar canlanmıştır. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Dini Siyonistler, Seküler Siyonistlerin seküler bir devlet sistemi tesis etme faaliyetlerini engellemeye çalışmışlardır. Bu mücadelede Dini Siyonistlerin üstünlük elde ettiği söylenemez.

1. Holokost Döneminde Dini Siyonizm

İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) ikinci yılında Hitler'in talimatıyla ilk etapta Almanya'nın işgali altındaki bölgelerde ve Alman müttefiklerinin ülkelerinde yaşayan Yahudiler, çeşitli yerlerde kurulan kamplara götürülmeye ve orada öldürülmeye başlanmıştır. Bu durum, Savaşın sonlandığı 1945 yılına kadar sürmüştür. Bu hadiseler Holokost denilmiştir.²⁵⁷ Dini Siyonistler, Holokost karşısında Nazi zulmüne maruz kalan Yahudileri kurtarma faaliyetleri yürütmüşlerdir.²⁵⁸

²⁵⁷ **Holokost:** Bu sözcük Yunanca'dan gelir; "Holos" tam ve "caustos" yanık demektir. Özgün olarak ateşte yanmış kurban demektir. İkinci Dünya Savaşı sırasında 6 milyon kadar Yahudi'nin Naziler ve işbirlikçileri tarafından imha edilmesi ile ilgili olan hadiseler Holokost denilmektedir. (Besalel, s. 635)

²⁵⁸ Motti Inbari, **Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises**, Cambridge University Press, New York, 2012, s. 144

1.1. Dini Siyonistlerin Öncülük Ettiği Kurtarma Operasyonları

Holokost dönemi, Yahudi devleti hayalinin arka planda kaldığı, ancak Siyonistler açısından bir devlet ihtiyacının en güçlü hissedildiği bir dönem olmuştur. Bu yıllarda Dünya Siyonist Kongresi toplanmamış, Dünya Siyonist Örgütü faaliyetlerini en aza indirmiştir. Avrupa’da Yahudilerin Hitler’in emriyle toplanmaya başlanmasının ardından hayat kurtarmanın bir mitzva olmasından hareketle kurtarma faaliyetleri organize etmeye başlamışlar, bu faaliyetlerde önemli bir aktör olmuşlardır. Bu kurtarma faaliyetleri henüz Almanlar tarafından toplama kamplarına götürülmemiş Yahudilerin önce güvenli ülkelere (İsviçre, Türkiye gibi) daha sonra Filistin’e götürmesini hedeflemektedir.²⁵⁹

Dini Siyonistler ilk olarak Nazi işgali altındaki Hollanda, Belçika ve Macaristan’daki Yahudileri kurtarmaya başlamışlardır. Bu Yahudileri daha evvel barınma mekanı haline getirdikleri hakhsharot²⁶⁰ kamplarına getirmişler, peyderpey Avrupa’dan çıkarmışlardır. Bunu yaparken günlük dini kıyafetlerinin yerine normal elbiseler giymeye/giydirmeye ve ibadetlerini terk etmeye başlamışlar, kurtardıkları Yahudileri de bu şekilde davranmaları konusunda tembihlemişlerdir. Kamufle yaşam ve faaliyetler Dini Siyonistler için kolay olmamıştır. Çünkü Hristiyan ve Avrupalı gibi davranarak gizlenmişler ve Şabat’taki ibadetler dahil dinin önemli vecibelerini yerine getirememişlerdir. Bu özelliklerinden dolayı başlarda seküler gençler gibi kimliklerini gizlemeyi becerememişler ve açığa çıkmışlardır.²⁶¹ Kurtardıkları Yahudileri Avrupa’nın güvenli bölgelerine intikal ettirirken başvurdukları yöntemlerin başında yabancı ülke temsilciliklerinden vize alınması gelmektedir. Hapoel HaMizrahi üyesi olan ve gelecekte İsrail’de bakanlık görevini yürütecek olan Zoher Warhaftig binlerce Yahudi’ye, Alman işgali altında bulunan ülkelerdeki Türk Büyükelçilikleri dahil

²⁵⁹ Inbari, s. 144

²⁶⁰ **Hakhsharot**: Aliya öncesi dini siyonist gençlik hareketleri tarafından kurulan eğitim kamplarıdır.

²⁶¹ Yosef Gorny, **The Jewish Press and the Holocaust, 1939–1945: Palestine, Britain, the United States, and the Soviet Union**, Cambridge University Press, New York, 2011, s.14-15; Schwartz, *Religious Zionism*, s.72

yabancı ülke temsilciliklerinden vize alarak²⁶², Yahudileri Almanlardan kurtarmayı başarmıştır. Dini Siyonist örgütler, Yahudileri Alman işgalindeki bölgelerden kurtararak Filistin'e ulaştırırken, Seküler Siyonistler yabancı temsilciliklerinden vize alınması yöntemine ilk etapta ihtiyatla yaklaşmışlar, daha sonra bu yöntemi uygulamışlardır.²⁶³

Kurtarma faaliyetlerinde Dini Siyonistler operasyon bedellerini kendi bütçelerinden karşılamak zorunda kalmışlardır. Onlara göre, Seküler Siyonistlerin engellemelerinden dolayı operasyonlar için kendilerinin Yahudi Ajansı nezdindeki fon talepleri yanıtızsız bırakılmıştır.²⁶⁴ Bu tartışmalar yaşanırken Şubat 1942'de Avrupa'dan kurtarılan Yahudileri taşıyan Struma adlı gemi İstanbul açıklarında SSCB denizaltısı tarafından batırılmıştır. Bu hadiseden sonra kurtarma faaliyetlerinin daha sistematik ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi için Dini Siyonistlerin öncülüğünde Yahudi Ajansına bağlı "Mosad le-Aliyah Beth"nin kurulmasına karar verilmiştir. Bu örgüt Yahudileri Balkanlar ve Türkiye üzerinden Filistin'e getirmenin yollarını aramıştır.²⁶⁵ Aşkenaz Başshahamı Dini Siyonist Rabbi Herzog, Struma hadisesi üzerine geldiği İstanbul'da Yahudi Ajansı yetkilileriyle bir araya gelmiş, Dini Siyonistlere fon sağlanması hususunda baskı yapmıştır. Ancak Seküler Siyonistler engellemeye devam etmiştir. Bunun üzerine 1943 yılının başında Bar-Ilan, ABD'deki kamuoyunu teşvik etmek ve kurtarma faaliyetlerine desteklerini kazanabilmek amacıyla ABD'ye gitmiştir. Baskılar neticesinde kurtarma faaliyetleri için 1943 yılının ortalarında fon oluşturulmuştur.²⁶⁶

²⁶² Yehuda Bauer, **American Jewry and the Holocaust: The American Jewish Joint Distribution Committee, 1939-1945**, Wayne State University Press, Detroit, 1981, s. 111

²⁶³ Bauer, s. 121

²⁶⁴ Allen Lesser, **Israel's Impact, 1950-51: A Personal Record**, University Press of America, New York, 1984, s. 50

²⁶⁵ Zohar Segev, **The World Jewish Congress during the Holocaust: Between Activism and Restraint**, De Gruyter Oldenbourg, Berlin, 2014, s.228; Louis Rapoport, **Shake Heaven & Earth: Peter Bergson and the Struggle to Rescue the Jews of Europe**, Gefen Publishing House Ltd, Kudüs, 1999, s.179

²⁶⁶ Gorny, s.373

Rabbi Herzog'un şahsi girişimleri haricinde Başhahamlık meseleye toplumun moralini yükseltme perspektifiyle yaklaşmıştır.²⁶⁷ Yahudilere yönelik şiddete dair haberlerin yayılmasının ardından Başhahamlık, 12 Ağustos 1942 tarihini uluslararası oruç günü ilan etmiştir. Başhahamlık ayrıca, 30 Kasım-2 Aralık 1942 tarihleri arasında 3 günlük yas ilan etmiştir. Ancak Seküler Siyonistler Başhahamlığın yas ilanının ve Tevrat'ı ellerine alarak sokaklarda yürüyüş yapmanın zayıflık işareti olduğunu savunmuşlardır.²⁶⁸ Başhahamlık uluslararası düzeyde dua ve oruç programları tertip ederken bir yandan da hayatta kalanları kurtarma faaliyetlerine girişmiştir. Ancak faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Kurtarma faaliyetlerinde, Kuzey Amerika ve Londra Hahamlığı daha ön planda olmuştur.²⁶⁹

Seküler Siyonistlerin kontrolündeki Yahudi Ajansı kurtarma operasyonlarında Dini Siyonistlere maddi destek sağlamakta isteksiz davranmıştır. Siyonistlerin Holokost ve kurtarma faaliyetlerine dair kaynaklarında Dini Siyonistlerin, Holokost sırasındaki mücadelede en fazla katkıyı sağlayan kesimlerden biri olduğu ileri sürülmektedir.²⁷⁰ Dini Siyonistler ve Siyonist karşıtları Seküler Siyonistlerin kurtarma faaliyetlerindeki bu isteksizliklerini Chaim Weizmann'ın 1938 yılında verdiği şu demecine dayandırmaktadırlar:

Filistin, Avrupa'daki Yahudileri ememez. Biz sadece en iyi Yahudi gençlerin bizimle gelmesini istiyoruz. Biz sadece eğitilmişlerin, kültür seviyesini yükseltmek amacıyla Filistin'e girmelerini istiyoruz. Öteki Yahudiler oldukları yerde kalıp kendilerini bekleyen kaderle yüzleşmek zorundalar. Bu milyonlarca Yahudi tarihin çarklarındaki tozdan ibarettir ve savrulup gitmek zorunda kalabilirler. Onların Filistin'e akmalarını istemiyoruz. Tel Aviv'in bir başka düşük seviyeli getto olmasını istemiyoruz.²⁷¹

²⁶⁷ Shulamit Eliash, "The Rescue Policy of the Chief Rabbinate of Palestine Before and During World War II", **Modern Judaism**, Editör: Shulamit Eliash, Vol.3, No. 3, October 1983, Oxford University Press, New York, s. 294

²⁶⁸ Schwartz, *Religious Zionism*, s.75

²⁶⁹ Schwartz, *Religious Zionism*, s.74; Tuvia Friling, **A Jewish Kapo in Auschwitz: History, Memory, and the Politics of Survival**, Brandeis University Press, New Hampshire, 2014, s. 255

²⁷⁰ Dan Michman, "The Holocaust and the State of Israel", **The Impact of the Holocaust on Jewish Theology**, Editör: Steven T. Katz, New York University Press, New York, 2007, s. 268

²⁷¹ Rabkin, s.273

1.2. Dini Siyonist Rabbi Shragai ve Rabbi Zvi Kook'un Holokost Yorumları

Holokost, Yahudi tarihini derinden etkileyen hadiselerden biridir. Holokost'a dair Dini Siyonistlerin görüşleri ekseriyetle Rabbi Zvi Kook'un ve Rabbi Abraham Kook'un takipçisi Rabbi Harlap'ın görüşleri ile örtüşmektedir. Rabbi Harlap'a göre, kurtuluş kademe kademe gelecektir ve Avrupalı Yahudilerin zulme uğramaları kurtuluşun ilk aşamasıdır.²⁷² Rabbi Harlap, "Yusuf'un oğlu Mesih" in savaş sonrasında görevi "Davud'un oğlu Mesih" e devredeceğini böylelikle Holokost döneminden sonra kurtuluş zamanının başlayacağını savunmuştur.²⁷³ Rabbi Zvi Kook ise Holokost'ta yaşananların, kurtuluş öncesi Tanrı tarafından sürgünü yok etmek için sahnelenen bir hadise olduğunu,²⁷⁴ bunun toplama kampları ve gaz odalarında görünür hale geldiğini savunmuştur.²⁷⁵ Rabbi Zvi Kook'un aşağıdaki Holokost yorumu Dini Siyonistlerce yıllarca kaynak bir metin olarak kullanılmıştır:²⁷⁶

Sinagoglarımızın ve yaşadığımız evlerimizin korkunç şekilde tahribatı, insanlarımızın öldürülmesi bize çıplak bir gerçeği haykırıyor: 'Milletlerin çöllerinden çıkışında' Tanrı'nın güçlü elleri üzerimizdedir. Amelikelerin liderlerinin, Tevratlarıyla yaşayan binlerce Yahudiyi katletmesi, evlerimizi, kutsallarımızı, eserlerimizi yakıp yıkması dipsiz bir süreci başlattı. Tevrat'ta "O ulusların içinde de sükun bulmayacaksın ve ayağının tabanı rahat görmeyecek. Tanrı sana orada ürkek bir kalp, hasret ve ıstırap verecek"²⁷⁷ ifadesinde de belirtildiği üzere rahat yüzü göremedik. Evlerimiz, o topraklardaki ibadethanelerimiz yerle bir oldu. İbadethanelerimizin yıkılması, sürgün tahribatının son yıkımıdır.²⁷⁸

Rabbi Zvi Kook'a göre, Tanrı Yahudilerin kendi istekleriyle ata diyarlarına gitmeleri hususunda umudunu kesmiştir. Bundan dolayı Tanrı Yahudileri zorla göndermek istemiştir. Doğu Avrupa'daki Tevrat merkezlerinin yok edilmesini özellikle vurgulamıştır. Ona göre Holokost döneminde bu merkezlerin yok edilmesi, Tevrat öğrenimi dahil olmak üzere

²⁷² Schwartz, Faith at the Crossroads, s. 164

²⁷³ Katz, The Impact of the Holocaust on Jewish Theology, s. 122. "Yusuf'un oğlu Mesih" birinci ve militarist kimliği ile ön hazırlıkları tamamlayacak olan mesihi, "Davud'nın oğlu Mesih" ise ikinci ve gözalıcı mucizeleriyle dünyayı kurtaracak mesihi tasvir etmektedir. (Shahak – Mezvinsky, s. 139)

²⁷⁴ Mati Alon, **Holocaust and Redemption**, Trafford Publishing, Canada, 2004, s. 277

²⁷⁵ Inbari, s. 24

²⁷⁶ Alon, s. 277

²⁷⁷ Tesniye 28:65

²⁷⁸ Schwartz, Religious Zionism, s.77-78

Yahudilerin sürgünde yaşamaları için bir nedenlerinin kalmadığını göstermektedir.²⁷⁹ Rabbi Zvi Kook ayrıca, Holokost'un Yahudilerin kendi ulusal kimliklerini fark etmelerine ve farklı fikirlerdeki Yahudilerin bir arada yaşayabilme hususunda tecrübe kazanmalarına katkı sağladığına vurgu yapmıştır. İlk zamanlarda Holokost'a karşı Yahudi toplumu korkmuştur. Daha sonra toplama kamplarındaki dindar olsun veya olmasın tüm Yahudiler direniş göstermiş ve kurtulmak için planlar devreye sokmuştu. Rabbi Zvi Kook, Yahudilerin savaşıma ve zor zamanlarda hayatta kalma becerisi dahil milli özelliklerini keşfettiklerini, bu sürecin Tanrı tarafından sahneye konulan hadisenin olumlu bir kısmı olduğunu savunmuştur.²⁸⁰

Holokost'a dair bir diğer yaklaşım ise Hapoel HaMizrahi'nin ideologlarından Shlomo Zalman Shragai'nin yorumudur. Shragai, İkinci Dünya Savaşının putperestler arasında yaşandığını belirtmiştir. Savaş putperestliğin kötülüğünü ortaya çıkarmış, acı çeken tarafın iki kesimin arasında kalan Yahudiler olduğunu ileri sürmüştür. Shragai, mesihin gelişine sebebiyet verecek son zaferden önceki Yahudilerin yenilgisini ve onların acı çekerek kurtulmasını savunan fikirleri kabul etmemiştir. Bu savaşın günlerin sonunu getirmeyeceğini, çünkü Yahudilere acı ve işkence getirdiğini belirtmiştir.²⁸¹ Shragai'ye göre, felaketlere yol açan savaşın tek olumlu yanı Yahudilerin kendi kurtuluşlarını sağlamalarını teşvik etmesidir. Kurtuluş ancak kutsal topraklara göç ederek ve orada Yahudilerin kendilerini Tevrat'ın ışığında geliştirmesiyle sağlayabilecektir.²⁸² Shragai, putperestliğin Yahudiler arasında da galip gelerek geniş manada sekülerizmde belirginleştiğini, bu yüzden bir ilahi eylemle putperestliğin ezilmesini ve Yahudilerin kurtulması gerektiğini dile getirmiştir. Shragai Mayıs 1942 tarihli yazısında, Hitler'in Tanrı tarafından görevlendirildiğini, Yahudileri kendi

²⁷⁹ Inbari, s. 24; Schwartz, Religious Zionism, s.78

²⁸⁰ Mosheh Mayah, **A World Built, Destroyed, and Rebuilt**, Çeviri: Kaeren Fish, KTAV Publishing House, Inc., Jersey City, 2004, s. 69; Katz-Biderman-Greenberg, s. 319

²⁸¹ Schwartz, Religious Zionism, s.76

²⁸² Jackson -Liederman, s. 155

topraklarına gitmeleri için cesaretlendiren ve Yahudilere nereden geldiklerini ve nereye gitmeleri gerektiğini hatırlatan görevli bir şahıs olduğunu savunmuştur.²⁸³

Mayıs 1943'te Savaşın şiddetlenmesini müteakip Shragai, savaş hakkında yeni bir çıkarsama da bulunarak savaşın bilimin gelişmesine neden olduğunu, bundan dolayı insanların kendilerini Tanrı olarak görmeye başladıklarını dile getirmiştir. Ona göre, Hitlerin ve Rusların Yahudilere yönelik tutumları ve İngilizlerin Yahudileri öldüren Araplara yönelik yatıştırma politikası birer "ruhani kriz"dir. Vaat edilen toprakları terk ederek başka diyarlarda yaşamalarından dolayı Yahudi halkı da, bu "ruhani kriz" in ortaya çıkmasında sorumludur. Bu sorumluluktan kurtulmanın tek yolunun sürgün hayatının terk edilmesidir.²⁸⁴

Bu iki Dini Siyonist görüşe karşın Yahudilerin büyük çoğunluğu Holokost sonrasında, mesih düşüncesini, hatta Yahudiliği tartışmaya başlamıştır. Mesih düşüncesini savunmalarından dolayı Dini Siyonistler, güç kaybetmekle beraber, kurtarma operasyonları yürütmelerinden dolayı bu güç kaybını şiddetli hissetmemişlerdir. İsrail Devleti'ne giden yolda Dini Siyonistler etkilerini sürdürmeye devam etmişler, ancak Seküler Siyonistlerin Dünya Siyonist Örgütü'ndeki hakimiyeti bu yolda Dini Siyonistleri gölgede bırakmıştır.

2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve İlk Yıllarında Dini Siyonizm

İkinci Dünya Savaşı tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Ülkeler yıkılmış, milyonlarca insan ölmüştü. 1941 yılında ABD'nin dahil olmasıyla savaşın kaderi değişmiş, 1944 yılında Rusların (SSCB) Almanlara doğudan saldırmasıyla savaşın sonu yaklaşmıştı. Mayıs 1945'te Almanların teslim olmasıyla Savaş'ın Avrupa kısmı sonlanmıştı. Savaş sonrasında müzakerelerin yürütüldüğü konferanslarda SSCB, Türk boğazlarının kendisine bağlanması, eski İtalyan sömürgelerinin kendisine verilmesi, Alman bölgelerinde SSCB'ye bağlı halk cumhuriyetlerinin kurulması gibi revizyonist taleplerde bulunmuştu. Bu

²⁸³ Schwartz, Religious Zionism, s.76

²⁸⁴ Schwartz, Faith at the Crossroads, s. 165

durum ABD, İngiltere ve Fransa'yı endişelendirmişti. İngiltere, tekrar bir çatışma ihtimali nedeniyle problemlili Filistin meselesinden kurtulmak istemiştir. Siyonistler ise kendilerini oyaladığı düşüncesiyle İngilizlere yönelik silahlı faaliyetlerde bulunmuştur. Siyonistlerce kurtuluş savaşı olarak görülen bu mücadelede Dini Siyonistler de yer almışlardır. Ancak devlet kuruluşunda Seküler Siyonistlerin ağırlığından dolayı Dini Siyonistler arka planda kalmışlardır. Buna rağmen Dini Siyonistlerin kısmen başarıya ulaştıkları söylenebilir. Çünkü İsrail Devleti'nin kuruluşunda bir şekilde yer almışlar, bir Yahudi devleti kurma umudunu tamamlamışlar ve mesihi yorumu yeni bir noktaya taşımışlardır. Fakat devlet kurumlarının ve toplumun sekülerleştirilmesi problemiyle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Dini Siyonistlere göre Sekülerizm, ruhani olması gereken bir devletin politikası haline gelmiştir.

2.1. Yahudi Devleti Kurulması İçin Mücadele Eden Yeraltı Örgütleri ve Dini Siyonizm

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Dünya Siyonist Örgütü çalışmalarına başlamış, 1946 yılının başında Yirmi ikinci Siyonist Kongresini tertip etmiştir. Örgüt'ün Avrupa'da yaşayan üyelerinin çoğu Savaş'ta hayatını kaybetmiş, Filistin'dekiler ise Mısır cephesinde İngiliz ordusunun yanında savaşmışlardır. İngiltere'nin Savaş öncesinde Peel Komisyonu Raporunu geri çekmesinin ardından Savaş'tan sonra Morrison-Grady Raporu'nu (1946) Yahudilere ve Araplara teklif etmiştir. Bu yeni rapor Filistin'i dört kantona ayırıyor ve Londra'da bir Arap-Yahudi konferansı düzenlenmesini teklif ediyordu. Chaim Weizmann liderliğindeki Seküler Siyonistlerin ağırlığıyla kanton planı tamamen reddedilmemiş, ancak Londra'daki toplantıya katılım sağlanmaması kararı alınmıştır.²⁸⁵ Kongre'den birkaç ay önce İngiliz Manda yönetimine yönelik şiddet ve yeraltı mücadelesi devam ederken, "Kara Şabat" olarak nitelendirilen ve yeni yışıva yönelik kapsamlı tutuklamaların meydana gelmesiyle, İngiliz Manda Yönetimine karşı güç kullanımının

²⁸⁵ Bard, s.8-9

artırılması teklif edilmiştir.²⁸⁶ Kongre’de oylanan bu teklif kabul edilmiş, uygulamaya geçilmiştir.²⁸⁷

Bu tarihe kadar İngiliz Manda Yönetimi ve Araplara karşı bombalama, suikast, köylerin/evlerin kundaklanması faaliyetlerini Siyonistler adına Hagana, Irgun ve Lehi yürütüyordu.²⁸⁸ Yaklaşık 25 yıldır faaliyet yürüten ve etkisini uzun yıllar boyunca İsrail siyasetinde hissettiren yeraltı örgütlerinden Hagana, Yahudi toplumunun farklı kesimlerinin bir araya geldiği bir örgüt olmakla birlikte örgütü denetleme yetkisi Dünya Siyonist Örgütü tarafından Dini Siyonistlere verilmiştir. Bar Ilan ve Judah Leib Maimon denetleme kurulunda görev yapmışlardır.²⁸⁹ Dini Siyonistler İngiliz yönetimini yasadışı ve Tevrat düşmanı olarak görmüşler, Manda Yönetimine ve Araplara karşı protesto ve silahlı eylemleri desteklemiş, hatta içinde yer almışlardır.²⁹⁰

Dünya Siyonist Örgütü tüm silahlı grupların Hagana çatısı altında yer almasına önem vermiştir. Ancak zamanla Hagana içindeki görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bu görüş ayrılıklarından biri Dini Siyonistlerden kaynaklanmıştır. Hagana üyesi Dini Siyonistler, Eli Tsur adında dini spor kulübü kurmuş, kulüp daha sonra silahlı örgüt (Eli Tsur Taburu) haline gelmiştir. Grubun kuruluş amacı Hagana’nın ağırlıklı olarak Seküler Siyonistlerden oluşması ve bunların dinden uzak tavırlarıdır. Dini Siyonistler ayrı bir dini militarist oluşum olan Eli Tsur taburunun Hagana’yı endişelendirdiğini bildiklerini, birlik prensibine Dini Siyonistlerin önem verdiğini, Hagana’nın faaliyetlerini baltalamak gibi bir gayelerinin olmadığını

²⁸⁶ Schwartz, Religious Zionism, s.81-82

²⁸⁷ Bard-Schwartz, s.9

²⁸⁸ **Hagana**: Türkçe karşılığı savunma anlamına gelen Hagana örgütü, Kudüs ve civarında yaşayan Yahudileri korumak amacıyla Ze’ev Jabotinsky ve Pinhas Rutenberg tarafından 1920 yılında kurulmuş bir paramiliter örgüttür. Hagana’nın silahlı mensupları kibbutzlarda yaşayan Yahudi göçmen çiftçilerdi. 1929 yılında gerçekleşen Arap saldırılarının ardından Hagana’nın silahlı kuvvet sayısında artış yaşanmış, yurtdışından silah tedarik etmeye başlamıştır. Hagana’nın sadece savunma görevini icra etmesiyle yetinmemesini savunan bazı Hagana mensupları, Irgun (Tsavi Leumi) hareketini tesis etmiştir. Daha sonra İngilizlere karşı bağımsız devlet kurma mücadelesini vermek için Irgun hareketi içinden Lehi örgütü kurulmuştur. (Bkz. Medoff - Waxman, s.98)

²⁸⁹ Schwartz, Religious Zionism, s.81

²⁹⁰ Stephan Wendehorst, **British Jewry, Zionism, and the Jewish State, 1936-1956**, Oxford University Press, New York, 2012, s. 185

belirtmişlerdir. 1931 yılında Irgun, 1940 yılında Lehi'nin kurulmasının ardından bu üç örgüt arasında rekabet baş göstermiştir. Eli Tsur üyeleri, Hagana'nın yanında yer almışlardır. İngiltere'nin Irgun ve Lehi'yi terör örgütü olarak ilan etmesinin ardından²⁹¹ Filistin'de bu örgüt üyelerine yönelik operasyonlar başlamış, bu operasyonlara Hagana ses çıkarmamıştır. Eli-Tsur üyeleri de Hagana'nın duruşuna uymuşlardır.²⁹²

Dini Siyonistlerin ekseriyeti Hagana'ya yakın olmakla beraber Irgun ve Lehi örgütlerine yönelik tutumda iki görüş vardır. Bazı Dini Siyonistler, ahlaki nedenler ve birleşik Yahudi duruşuna yönelik zararlı etkisinden dolayı ayrılıkçı aktivitelere karşı çıkmışlardır. Ancak başta Judah Leib Maimon olmak üzere diğerleri, Irgun ve Lehi'nin ortaya çıkmasına zımnen destek vermiş ve sempatiyle yaklaşmıştır.²⁹³

Dini Siyonistler gerek Hagana gerekse Eli Tsur taburu saflarında İngiliz Manda Yönetimi ve Araplara karşı yürütülen yeraltı faaliyetlerine katılmışlardır. Bu hayat tarzı dindar gençler için zorlu olmuştur. Dini Siyonist gençler, dini bayramlar ve Şabat günlerini bildiri hazırlamak için matbaalarda çalışarak, silah talimi ve bomba düzeneği hazırlayarak, gizli kimliklere bürünerek, kuryelik yaparak geçiriyorlar ve Holokost dönemindeki kurtarma operasyonlarındaki gibi ibadetlerini tam olarak yerine getiremiyorlardı. Bu iki kimlikli yaşam Dini Siyonistlerin açığa çıkmasına neden oluyordu. Dini Siyonistlerce silah talimi verilmesi için açılan gizli bir merkeze yönelik İngiliz manda yönetiminin 1946 yılında yapılan bir operasyonda 24 Dini Siyonistin tutuklanması, İngilizlere karşı verilen mücadelede bir ilki teşkil etmiştir. Dini Siyonistler tutuklamaların gerçekleştiği 11 Adar gününü daha sonra anma günü olarak ilan etmişlerdir. Buna rağmen Dini Siyonistler, seküler birimlerde görev almanın

²⁹¹ Arie Perliger, Middle Eastern Terrorism, Chelsea House, New York, 2006, s.34-37

²⁹² Schwartz, Religious Zionism, s.81

²⁹³ Medoff-Waxman, , s.98; Ronald L. Eisenberg, **The Streets of Jerusalem: Who, What, why**, Devora Publishing, İsrail, 2006, s.244

bu çeşit kuruluşlara nüfuz edebilmek ve onları dizginleyebilmek için önemli olduğunu düşünerek faaliyetlerine devam etmişlerdir.²⁹⁴

Yirmi ikinci Siyonist Kongresinde (1946) kabul edilen İngilizlere yönelik saldırıların artırılması kararı üzerine Hagana, Irgun ve Lehi örgütlerinin Ekim 1944'te kurulan Yahudi Tugayı'nda (Jewish Brigade) birleştirilmesine karar verilmiştir.²⁹⁵ Birleşmenin ardından Yahudi Tugayı terör eylemlerine birkaç ay devam etmiştir. Irgun'un Yahudi Savunma Örgütü karargahından emir almadan Temmuz 1946'da İngiliz Manda Yönetimince merkez olarak kullanılan King David Hotel'e gerçekleştirdiği bombalı saldırıdan sonra örgütün faaliyetleri Dünya Siyonist Örgütü tarafından askıya alınmıştır. Hagana karara uyarken, Irgun ve Lehi terör eylemlerine devam etmiştir.²⁹⁶

SSCB'nin rahatsız edici isteklerinin arttığı ve dünya siyasetinde manda ve sömürgecilik yönetim modellerinin yavaş yavaş terkedildiği bu döneme, Irgun ve Lehi'nin terör eylemleri de eklenince İngilizler bölgeden ayrılma vaktinin geldiğini düşünmüşlerdir. İngiltere Birleşmiş Milletler'den (BM) yardım isteyerek konuyu onlara devretmiştir. 1947 senesinde BM Filistin'e bir heyet göndermesiyle taksim tartışmaları tekrar başlamıştır. Dini Siyonistler, İngilizlerin yaklaşık 25 yıldır sundukları taksim planlarının pek işe yaramadığını belirterek bu sefer Yahudi tarafı olarak bir plan götürmelerini teklif etmiş, Büyük İsrail'i²⁹⁷

²⁹⁴ Schwartz, Religious Zionism, s.81-82

²⁹⁵ Motti Golani, Adel Manna, **Two Sides of the Coin: Independence and Nakba**, Institute for Historical Justice and Reconciliation, Massachusetts, 2011, s.48

²⁹⁶ Edward Horne, A Job Well Done: A History of The Palestine Police Force 1920-1948, Guild Ltd, 2003, s.280

²⁹⁷ Büyük İsrail: Büyük İsrail sınırlarının tam olarak nasıl olduğuna dair farklı düşünceler mevcuttur. Sınırlar, Tevrat'ın Yaratılış bölümünde, "Mısır Irmağından büyük Fırat Irmağına kadar" belirtilmektedir. Yasa'nın Tekrarı kısmında ise, Çölden Lübnan'a, Fırat nehrinden Akdeniz'e kadar olduğu kayıtlıdır. Yukarıdaki ifadeler göre Büyük İsrail'i doğu sınırı Fırat olmakla birlikte, kuzeyinin Lübnan olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde, İsrail ve diğer yerlerde, Büyük İsrail denildiği zaman "Nil'den Fırat'a kadar" ifadesi ile karşılaşılmaktadır. Modern dönemde, Büyük İsrail fikri ilk kez, Osmanlı döneminde İngiltere İmparatorluğunun İstanbul sefiri tarafından ortaya atılmıştır. Sefir, "Mısır'ın yani Firavunların topraklarının egemenliğinin, ağır işlerde çalıştırılan Yahudilere ait olduğunu" savunmuştur. İkinci olarak, Theodor Herzl ve Isidore Bodenheimer'in Yahudi devletinin günümüzün Filistin ve Suriye'sinde kurulması gerektiğine vurgu yapmasıdır. Herzl, Osmanlı makamlarından talep edilen bölgenin Mısır'a doğru esnetilmesini de istemiştir. 1935 yılında ise Vladimir Jabotinsky "Yahudi İmparatorluğu" istediklerini dile getirmiştir. Diğer ve en kuvvetli Büyük İsrail söylemi 1967 Altı Gün Savaşındaki kazanımların ardından gündeme gelmiştir. Moshe Dayan,

önermişlerdir.²⁹⁸ Bu kez Dünya Siyonist Örgütü'nde BM'ye Dini Siyonistlerin fikrinin sunulması kabul edilmiştir. İşçi Siyonistlerin lideri Ben Gurion de bu teklifi kabul etmiştir. Dini Siyonistler ve İşçi Siyonistler, Büyük İsrail fikrinin BM, Araplar ve İngilizler tarafından kabul edilmeyeceğini bildikleri halde böyle davranarak hem taksim planlarından sıkıldıklarını göstermiş olacaklar hem de isteklerinin daha kapsamlı olduğu sinyali vereceklerdi. Ben Gurion, BM temsilcileri ile yapılacak görüşmelerde Büyük İsrail planının ilk etapta reddedilmesinin ardından müzakerelere geçileceğinden hareketle, Yahudilerin heyetinde Dini Siyonistlerin, daha ılımlı bir duruşa sahip olan Maimon tarafından temsil edilmesi hususunda ısrar etmiştir. Çünkü Bar Ilan her türlü bölünmeye karşı çıkıyordu. Bar Ilan, Dini Siyonistlerin müzakerelerde Maimon tarafından temsil edilemeyeceğini Ben Gurion'a bildirmesine rağmen Maimon heyette yer almıştır.²⁹⁹

Dini Siyonistlerin teklifinin iletiği BM heyeti, Filistin'i Araplar ve Yahudiler arasında bölüştüren ve tarafların bağımsız birer devlet olmasını öngören "taksim planı" modeli ile Filistin'in Yahudi ve Arap federe devletlerinden meydana gelen "federal devlet"³⁰⁰ modeli tavsiyelerini BM Genel Kurul'a sunmuştur. Kasım 1947'de yapılan oylamada "taksim planı" kabul edilmiştir. Kabul edilen karar BM Genel Kurul'un 181 sayılı kararı olarak kayıtlara geçmiştir. Anılan karara göre İngilizlerin Filistin'deki Manda Yönetimi sonlanacak, Filistin sekiz parçaya ayrılacak, üç bölge Araplara, üç bölge Yahudilere verilecek, Yahudilerin bölgesinde yer alacak Yafa şehrinin içine bir Arap bölgesi yapılacak, sekizinci bölge Kudüs'ün statüsü BM tarafından uluslararası bir yönetimle yönetilecektir.³⁰¹ Maimon'un da yer aldığı Yahudi temsilciler, önerilen Yahudi Devleti için çizilen bölgesel sınırlar konusunda hoşnutsuz

"geçmiş neslin 1948 sınırlarında İsrail'i kurduğunu, kendilerinin İsrail'i 1967 sınırlarına genişlettiğini, sonraki neslin Nil'den Fırat'a kadar Büyük İsrail'i kuracağını" ifade etmiştir. (Daniel Pipes, **The Hidden Hand: Middle East Fears of Conspiracy**, Palgrave Macmillan, New York, 1998, s. 50-54)

²⁹⁸ Inbari, s. 155

²⁹⁹ Schwartz, Religious Zionism, s.81-82

³⁰⁰ Filistinli Araplar ve Arap ülkeler Filistin yekpare kalacağından dolayı federal devlet planını desteklemişlerdir. Türkiye de bu yönde oy kullanmıştır.

³⁰¹ Fahri Armaoğlu, **20.yüzyıl Siyasi Tarihi**, İş Bankası yayınları, Ankara, 1991, s.485. ABD, SSCB ve Fransa taksim lehinde, İngiltere çekimser oy vermiştir. Türkiye Arap ülkelerle beraber hareket etmiş taksimin aleyhinde oy vermiştir.

olsa da kararı kabul etmişlerdir. Araplar ise insanlara kendi kaderlerini tayin hakkını veren (self determination) Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın hükümlerini ihlal ettiği gerekçesiyle kararı kabul etmemişlerdir. Arap ülkeleri, BM kararından bir ay sonra Aralık 1947 Kahire'de yaptıkları toplantıda BM'nin kararını önlemek için Filistin'e ordularını sokma kararı almışlardır.³⁰²

2.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Sonrasında Yaşanan Tartışmalar

BM kararı uyarınca İngiltere, Nisan 1948'de askeri unsurlarını çekmeye başlamıştır. Bu çekme işleminin tamamlanmasından bir gün önce 14 Mayıs 1948 tarihinde David Ben Gurion başkanlığında toplanan Yahudi Milli Konseyi, İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. İsrail Devleti'nin ilan edildiği toplantıya Dini Siyonistleri temsilen Maimon davet edilmiştir. Ancak o dönem Kudüs'ün Ürdün'ün elinde olmasından dolayı, Maimon Kudüs'ten çıkamamış ve törene katılamamıştır. Daha sonra Bağımsızlık Bildirgesine imzasını atmıştır.³⁰³ Maimon'un çağırılması Dini Siyonistlerin İsrail Devleti'nin kurulmasındaki rolünü teyit etmiştir.

İsrail Devleti kurulur kurulmaz Arap ülkeleri Aralık 1947'de aldıkları karar üzerine İsrail'e savaş açmışlardır. Savaş yaklaşık bir yıl sürmüş, İsrail beş Arap devletini (Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak) yenilgiye uğratmıştır. Bazı Siyonistler tarafından "Siyonizm Savaşı" olarak da isimlendirilen³⁰⁴ bu savaş sırasında, Dini Siyonistlerin yerleşim yerleri cephe hattında yer almıştır. Dini Siyonistlere ait yerleşim yerlerinin bulunduğu Gush Etzion'da Ürdün kuvvetleriyle ve Negev'de Mısır kuvvetleriyle yaşanan çatışmalarda çok sayıda muharip Dini Siyonist ölmüş, yerleşim yerleri tamamen tahrip olmuştur.³⁰⁵

³⁰² Armaoğlu, 20.yüzyıl Siyasi Tarihi, s.485-486

³⁰³ Medoff - Waxman, s.138; R. Hrair Dekmejian, **Patterns of Political Leadership: Egypt, Israel, Lebanon**, State University of New York Press, New York, 1975 s.108

³⁰⁴ Laurence J. Silberstein, **Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective: Religion, Ideology, and the Crisis of Morality**, New York University Press, New York, 1993, s. 159

³⁰⁵ Elisha Efrat, **Geography and Politics in Israel Since 1967**, Routledge, New York, 2005, s. 126

Savaşın patlak vermesi üzerine İsrail yönetimi, İsrail Savunma Kuvvetleri'ni kurma kararı almıştır. Hagana, Irgun ve Lehi'yi bir araya getirerek birlik kurmak için taraflarla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Dini Siyonistler bu faaliyetlerde başrol oynamışlar ve nihayetinde İsrail Savunma Kuvvetleri'nin kurulmasını sağlayan taraf olmuşlardır.³⁰⁶ Tüm silahlı grupların tek bir çatı altında toplanmasına Irgun itiraz etmiş, silahlı kuvvetlerden ayrılarak bağımsız olarak faaliyet göstereceğini açıklamıştır. Irgun'un silahlarının taşındığı botlara yönelik Haziran 1948'de Tel Aviv sahilinden yapılan topçu atışıyla "Altalena" adlı geminin batırılmasını müteakip, İsrail Devleti'nin ilk hükümeti olan Geçici Devlet Konseyinde³⁰⁷ Mizrahi'yi temsilen bulunan Maimon konseyden ayrılmıştır. Olayın devlet ile Irgun arasında bir tartışmaya dönmeyeceğinin açıklığı kavuşmasının ve Irgun güçlerinin Eylül 1948'de İsrail Savunma Kuvvetlerine dahil olmasının ardından Maimon konseye geri dönmüştür.³⁰⁸

Arap-İsrail Savaşı devam ederken ülkenin anayasası üzerine müzakereler başlamıştır. Dini Siyonistlerin çoğu, devletin kurulmasını "ilahi bir mucize" olarak görmüş, Halaka'ya dayalı devletin mümkün hale gelebileceğini düşünmüştür.³⁰⁹ Bunun üzerine Hapoel HaMizrahi'ye bağlı 40 haham, kamunun dini yaşantısına yön verebilmek için Temmuz 1948'de, Kfar ha-Ro'eh'de bir araya gelmiştir. Grup, devlet hukuk sisteminin Halaka'ya göre nasıl hazırlanabileceğini tartışmıştır.³¹⁰ Tartışmalarda Seküler Siyonistlerin etkisinden dolayı Halaka'ya göre bir hukuk sistemi kurulup kurulamayacağı hususunda bir tedirginlik oluşmuştur. Aşkenaz Başhahamı Dini Siyonist Rabbi Herzog, kendileri tarafından hazırlanacak bir programın hiçbir zaman Seküler Siyonistler tarafından kabul edilmeyeceğini

³⁰⁶ Haynes, s. 15

³⁰⁷ İsrail Devletini kuran Geçici Devlet Konseyinde Seküler Siyonistler o kadar güçlüdür ki, 14 bakanlı konseyin 12'si Seküler Siyonistlerden oluşmaktadır. Biri Dini Siyonist (Leib Maimon), diğeri Agudat İsrail üyesidir.

³⁰⁸ David Zabecki, "Israel Armed Forces", **The Encyclopedia of Middle East Wars**, Editör: Spencer C. Tucker, ABC-CLIO, Californiya, 2010 s.638; Richard Edwards, "Haganah", **The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History**, Editör: Spencer C. Tucker, Priscilla Roberts, ABC-CLIO, Californiya, 2008, s. 412-413; Schwartz, Religious Zionism, s.81-82

³⁰⁹ Troen-Lucas, s. 87

³¹⁰ Schwartz, Religious Zionism, s. 82

savunmuştur. İleride Ulusal Dini Parti mensubu ve Din İşleri Bakanlığı görevlerini de yürütecek olan Zoher Warhaftig, Bağımsızlık Bildirisinden önce Tevrat devleti fikrinin başarısızlıkla sonuçlanacağını tahmin ettiğini ve bundan dolayı din hususunda statükoda³¹¹ anlaştıklarını ifade etmiştir.³¹²

Şubat 1949'da Birinci Arap-İsrail Savaşının İsrail lehine sonuçlanmasının ardından anayasa üzerine görüşmeler hızlanmıştır. Anayasanın Halaka'ya göre olup olmayacağına dair yaşanan tartışmalar neticesinde anayasa müzakereleri durma noktasına gelmiştir. Kamuoyunu Dini Siyonistlerin lehine çekebilmek için Hapoel HaMizrahi dinin devlete bakış açısını ele alan "Tevrat ve devlet" adlı seri çalışmalar yayınlamıştır. Bu çalışmalarda Dini Siyonistler duruşlarını yumuşatarak kadınların askere alınmasının kabul edilebileceğini, devlet hukukunun salt Halaka'ya dayanmayabileceğini belirtmiştir. Seküler Siyonistler, Dini Siyonistlerin böyle davranarak müzakereleri tekrar başlatma arayışında olduklarını düşünerek çalışmayla ilgilenmemişlerdir.³¹³ Seküler Siyonistler İsrail Devleti'nin dindar-seküler tüm Yahudilere açık hale gelmesini savunmuşlardır. Ayrıca batının değerlerini benimseyerek gelecekte bu ülkelerin desteğini almayı hedeflemişlerdir. Dini Siyonistler, Seküler Siyonistlerin bu direnişi karşısında Halaka'nın ülkenin hukuk düzeni olarak kabul edilmesi konusunda ılımlı davranmaya başlamışlar, en azından oluşacak anayasanın bazı maddelerinde Halaka'ya atf yapılmasını istemişlerdir. Ancak bu girişim de sonuç vermemiştir. Ben Gurion,

³¹¹ Statüko: "Seküler-Dini Statüko" olarak da bilinir. Seküler yoğunluklu bir İsrail toplumunda, dini ve seküler siyasi partilerin, din ile ilintili toplumsal düzenlemeleri değiştirmeyeceğine dair varılan mutabakattır. Sözkonusu Statüko mutabakatı, İsrail Devleti'nin kurulmasından önce 1947 yılında Ben Gurion'un Dini Siyonistlere, Agudat İsrail'e ve BM Filistin Komitesi'ne ortak ve tek bir politika sunulması çağrısı ile başlamıştır. Ben Gurion, şu dört konuda dini kesime karışmayacağını ifade etmiştir: Kaşerut, Şabat, Eğitim ve Evlilik. Bu dört mevzu, tarafların uzlaşısı ile askerlik, Yahudilik tanımı, eğitimde çeşitlilik gibi konulara genişlemiştir.(Gideon Sapir, Daphne Barak-Erez, Aharon Barak, Israeli Constitutional Law in the Making, Bloomsbury Publishing, Londra, s. 17)

³¹² Ami Gluska, **The Israeli Military and the Origins of the 1967 War: Government, Armed Forces and Defence Policy** 1963–67, Routledge, New York, 2007, s. 275

³¹³ Schwartz, Religious Zionism, s. 84

devletin ilk yıllarında sistem tesisinin akamete uğramaması için “dünyadaki Yahudilerin büyük çoğunluğu İsrail’e yerleşinceye kadar” anayasa yapımının ertelendiğini açıklamıştır.³¹⁴

İsrail Devleti’nin ilk yıllarında Dini Siyonistlerin karşılaştığı sorunlardan bir diğeri Şabat’ın tatil mahiyetiydi. İlk Knesset’te, Dini Siyonist örgütler Mizrahi ve Hapoel HaMizrahi ile Siyonizm karşıtı Agudat İsrail, “Dini Cephe” altında ittifak tesis etmişlerdi. Söz konusu örgütler, vatandaşların çalışma günlerini ve Şabat’ta çalışıp çalışmamayı ilgilendiren “Çalışma ve Dinlenme Saatlerine dair Kanun”un kabul sürecinde dönen tartışmalar bağlamında beraber hareket etmişlerdir. Söz konusu kanun teklifi, Şabat’ı haftasonu tatili olarak hüküm altına almakla birlikte, önemli kurumlar için Şabat’ı tatil etmemeyi de içeriyordu. Bu tartışmada Dini Siyonistler ve Agudat İsrail’in Şabat konusunda fikirleri ortak olmakla birlikte yaklaşımları farklı olmuştur. Dini Siyonistler Halaka ile devletin kanunları arasındaki farkı en aza indirmek için mücadele etmişlerdir. Dini Siyonistler ancak savaş, kitlesel ölüm tehdidi gibi güçlü ihtiyaç doğması durumunda, Şabat’ta çalışılmasının Halaka çerçevesinde müsaade edilebileceğini belirten bir yorum getirmişlerdir. Başhahamlık ise dini-seküler tartışmaya girmeyi reddederek mesafeli bir duruş sergilemiştir. Agudat İsrail, radikal bir tutum takınarak devletin kanunları ile Halaka’nın karıştırılmayacağını savunmuştur.³¹⁵ Şabat yasağının net bir şekilde Yahudi kitaplarında yer aldığını, oradaki kuralların geçerli olduğunu savunmuştur. Dini Cephenin muhalefetine rağmen, söz konusu kanun teklif edildiği şekliyle 1951 yılında yürürlüğe girmiştir.³¹⁶

İsrail Devleti’nin ilk yıllarında Dini Siyonistlerin ilgilenmek zorunda kaldığı diğer konu, “Yahudi kimdir?” tartışmasıdır. Kimlik belgelerinde Yahudi³¹⁷ kaydı, devletin

³¹⁴ Myron J. Aronoff, **Power and Ritual in the Israel Labor Party: A Study in Political Anthropology**, Routledge, New York, 2015, s.211

³¹⁵ Steven V. Mazie, **Israel's Higher Law: Religion and Liberal Democracy in the Jewish State**, Lexington Books, Maryland, 2006, s. 152; Johan David Van der Vyver, John F. Witte, **Religious Human Rights in Global Perspective : Legal Perspectives**, Kluwer Law International Publishing, The Hague, 1996, s.378; Schwartz, Religious Zionism, s. 87

³¹⁶ Schwartz, Religious Zionism, s. 87

³¹⁷ Yahudiliğe göre bir kişinin Yahudi olması için ya annesi Yahudi olmalı, yahut sıkı bir imtihandan geçirildikten sonra Yahudiliğe girmesinde bir sıkıntı görülmemesi gereklidir.

kurulmasından itibaren bireyin sözlü beyanı çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır. Warhaftig ve 1983-1993 yılları arasında Başhahamlık görevini icra edecek olan Dini Siyonist Rabbi Abraham Shapira (1914-2007), Yahudilikte Yahudi ile bir bireyi kastetmek için kullanılan İsrail kelimesinin aynı anlama geldiğini belirterek, sözlü beyan sisteminin yeni kurulan devlete gelmek isteyen Yahudi olmayan fakir, işsiz, maceracı kişilerin kendilerini Yahudi olarak tanıtmalarına imkan sağladığını savunarak bu sisteminin kaldırılmasını istemişlerdir. Warhaftig ve Shapira, bu tür vatandaşlık kaydının Halaka ile çeliştiğini ve karışık evliliklere yol açabileceğini iddia etmişlerdir. Ben Gurion, Dini Siyonistlerin taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine Warhaftig Din İşleri Bakanlığı'ndan istifa etmiş, Shapira ise hükümeti istifaya davet etmiştir.³¹⁸ Ben Gurion bu tartışma hakkında İsrail ve Avrupa'da bulunan yaklaşık 40 siyaset bilimci ve hahamların görüşüne başvurmuştur. Bu grup üyelerini muhatap alan Ekim 1958 tarihli mektubunda, Dini Siyonistlerin savunduğu Halaka temelli vatandaşlık kayıt sisteminin, İsrail Devleti'ni Batı dünyası karşısında zora sokacağını, ayrıca Yahudilerin İsrail'e göç etmekten vazgeçebileceklerini belirtmiştir. Grubun çoğu Ben Gurion'un aksine Halaka'ya göre vatandaşlık kaydının tutulmasına dair görüş bildirmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra, Dördüncü Knesset için yapılan seçimlerde Shapira, İçişleri Bakanı olmuş, tartışmayı gündemde tutmaya çalışmıştır. Nihayetinde vatandaşlığın, kişinin ya Yahudi bir anneden doğmasıyla veyahut Halaka'ya göre Yahudiliğe geçmesiyle sağlanacağı fikri kabul edilmiştir.³¹⁹ Dini Siyonistler bu konu çerçevesinde istediklerini elde etmekle beraber zaman içinde Halaka'ya göre kayıt meselesinin mahkeme kararlarıyla devamlı aşındırıldığını iddia etmektedirler.³²⁰

Şabat ve vatandaşlık kaydı meselesi, genç devletin sekülerleşmesine karşı Dini Siyonistlerin verdiği mücadele örneğinden birkaçıdır. Diğer konular ise, Koşer olmayan

³¹⁸ Asher Cohen, Bernard Susser, **Israel and the Politics of Jewish Identity: The Secular-Religious Impasse**, John Hopkins University Press, Baltimore, 2000, s. 34-35; Schwartz, Religious Zionism, s. 87

³¹⁹ Cohen, s.25

³²⁰ Schwartz, Religious Zionism, s. 87

etlerin ithalatı,³²¹ kadınların orduya alınması,³²² otopsi uygulanıp uygulanmaması³²³ olarak sıralanabilir.³²⁴

Seküler Siyonistlerin Dünya Siyonist Örgütü ve İsrail Devleti yönetimindeki etkinliğinden dolayı Dini Siyonistler yeni devletin kurulması ve yerleşimlerin inşası meselelerinde güç merkezinden uzaklaştırılmıştır. Haziran 1949-Eylül 1950 tarihleri arasında Yemen Yahudilerinin İsrail'e getirilmesi hadisesi olan "Sihirli Halı Operasyonu" toplum nezdinde Seküler Siyonistlerin popülerliğini iyice artırmıştır. Bunun üzerine Seküler

³²¹ Koşer olmayan et ithalatı tartışmaları 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında ülkedeki koşer et stoğunun azalması ve buna bağlı olarak fiyatların artması üzerine başlamıştır. Ben Gurion ve diğer Seküler Siyonistler koşer olmayan et ithalatını gündeme getirmiştir. Bunun üzerine Dini Siyonistler koşer et stoğunun tükenmesi ve koşer olmayan et ithalatı fikrini protesto etmek için Aralık 1948'de sokaklara dökülmüştür. İki taraf arasındaki tartışmalar ve Savaşın devam etmesinden dolayı Ben Gurion koşer et üretiminin artırılmasının yollarının aranmasını ve koşer olmayan et ithalatı tartışmalarının ise Savaş sonrasına ertelenmesi çağrısında bulunmuştur. İsrail hükümeti et stoğunun azaldığı dönemlerde koşer olmayan et ithalatı gerçekleştirmiştir. Dini Siyonistler ise bu ithalatı her seferinde protesto etmiş ve koşer olmayan et kullanan işletmeleri boykot etmişlerdir. 1994 yılında Knesset'te et ithalatını düzenleyen bir kanun yasalaşmıştı. Kanun koşer et ithalatının yanında, ülkede et fiyatı dalgalanmalarını önlemek bağlamında koşer olmayan et ithalatını da düzenliyordu. 1998 yılında ise hükümette Likud'un ağırlıklı olduğu ve Dini Ulusal Parti'nin iki bakanlığa sahip olduğu dönemde sözkonusu kanun kapsamında koşer olmayan et ithalatına sınırlama getirilmiş ancak tamamen yasaklanmamıştır. (Moshe Naor, **Social Mobilization in the Arab-Israeli War of 1948**, Routledge, New York, 2013, s.80; Steven V. Mazie, *Israel's Higher Law: Religion and Liberal Democracy in the Jewish State*, Lexington Books, New York, 2006, s. 162)

³²² Kadınların ordudaki rolü İsrail'in kurulmasından günümüze süregelen bir tartışmadır. Ben Gurion, İsrail ordusunun güvenlik biriminden öte toplumsal birlikteliğe katkı sağlayacak bir fonksiyonu olduğunu da savunarak kadının ordudaki rolünü desteklemiştir. Dini Siyonistler ise, kadının orduda kesinlikle yeri olmadığını, ordudaki uyumun bozulmasına neden olduğunu, Yahudi toplumunda kadının yerinin evi olduğunu savunmaktadır. Son dönemdeki tartışmalarda ise Seküler Siyonistler, kadının ordudaki etkisinin artırılması gerektiğini sürdürmektedir. Aksi halde ordunun tamamının Dini Siyonistlerin kontrolüne geçeceği endişesini taşımaktadır. (Ghanem, s. 182; Carolina Landsmann, **Religious Zionists vs Women in Israeli Army**, Haaretz, 25 Ekim 2016, <http://www.haaretz.com/opinion/.premium-1.755237>)

³²³ Bazı Dini Siyonist hahamlara göre otopsi kesinlikle yasaktır. Onlara göre Halaka, can çıktıktan sonra bir vücuda saygıdan dolayı parçalara ayrılmasına müsaade etmemektedir. Eğer bir vücut otopsiye maruz kaldıysa saflığını kaybetmiş olarak kabul edilmektedir. Aksini düşünen Dini Siyonist hahamlar ise insanlığı kurtarmanın ve korumanın önemli bir mitzva olduğundan hareketle otopsiyi desteklemektedir. İsrail devletinin kuruluşunun ilk yıllarında Seküler Siyonistlerin desteğiyle üniversitelerdeki tıbbi araştırmaları düzenlemek ve teşvik için Anatomi ve Patoloji Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa geniş kapsamda ve rahatlıkla otopsiye müsaade ediyordu. Ancak bu yasanın uygulanmasında Dini Siyonistler karşı çıkmış ve kararı protesto etmişlerdir. İtirazlar üzerine 1962 yılında İsrail Sağlık Bakanlığı otopsiyle ilgilinen bilim dallarının temsilcilerini ve hahamları bir araya getiren bir komisyon toplamıştır. Komisyon çalışmaları neticesinde, başka birinin hayatını kurtarması, organ nakli, kişinin ölüm nedeninin tespiti ailesi ve toplum için büyük fayda sağlaması hallerinde otopsiye müsaade edilmesi kararı çıkmıştır. Karar, yasaya dahil edilmiştir. Bu gelişmeler otopsi karşıtlarını memnun etmemiştir. Günümüzde de Dini Siyonistlerin ekseriyeti otopsiye karşı çıkmaktadır. (Avraham Steinberg, *Autopsy*, İngilizceye çeviren: Fred Rosner, **Encyclopedia of Jewish Medical Ethics**, Feldheim Publishers, 2007, Kudüs, s. 75-76) 2003

³²⁴ Schwartz, *Religious Zionism*, s. 87

Siyonistler toplumsal entegrasyonda dinin en ciddi engel olduğuna dair söylemlerde bulunmaya başlamışlardır.³²⁵ İsrail Devleti içindeki seküler kesimin yükselişi ve taraftarlarınca Dini Siyonizm'in etkisiz olarak eleştirilmesi Dini Siyonistleri yeni bir mücadeleye girişmeye mecbur bırakmıştır. Dini Siyonistler bu dönemde, dini konulara daha ılımlı bakan İşçi Partisi ile "tarihi" olarak nitelendirilen bir ittifaka girişmiştir. Bu ittifak 1956 yılında Mizrahi ve Hapoel HaMizrahi'nin birleşmesiyle ortaya çıkan Ulusal Dini Parti'nin kurulmasıyla daha kuvvetli hale getirmiştir. Tarihi ittifak İşçi Siyonistlerin seküler olmalarına rağmen sağlam bir siyasi birliktelik olarak görülmüştür.³²⁶

İsrail'de Dini Siyonistler ile İşçi Siyonistler arasındaki ittifakta inişler-çıkışlar yaşanmasına rağmen, böyle bir ittifak, diğer ülkelerdeki siyasi birlikteliklerle kıyaslandığında merkezi seküler ve dini partiler arasında bir bağın sağlanabildiği nadir örneklerdendir. Bu ittifakla Dini Siyonistleri proaktif tutum takınması gerektiği tartışmalarda kendini ön plana çıkarmadan İşçi Partisi'ni kullanmayı düşünmüştür. Ayrıca 1977 yılına kadar kurulan hükümetlerde İşçi Siyonistlerin ağırlığı olduğu düşünüldüğünde müttefikleriyle sürtüşmekten imtina ederek uzun yıllar hükümette kalmayı başarmışlardır. Kritik konularda ise hükümetten ayrılma tehditleriyle pragmatik bir şekilde hareket etmişlerdir.³²⁷ Görüş farklılıklarına rağmen ittifakı yürütebilen bu iki Siyonist kesim 1966 yılında İsrail'de ilk kez milli birlik hükümetinin kurulmasını da sağlamıştır.³²⁸

Dini Siyonist perspektifte, İsrail Devleti'nin kurulması ve sonrası döneminde bir diğer husus eğitimdeki gelişmeler olmuştur. Bu dönemde yeşivalar ve kurslar açılmıştır. Bunların kuruluşunda genelde Bnei Akiva rol almıştır.³²⁹ Bu sayede 1950 yılından sonra Bnei Akiva,

³²⁵ Bernard Maza, **With Fury Poured Out: The Power of the Powerless During the Holocaust**, SP Books, New York, 1989, s.193

³²⁶ Almog-Reinharz-Shapira s. 7

³²⁷ Shlaim- Louis, s.33-34

³²⁸ Avi Shlaim, William Roger Louis, **The 1967 Arab-Israeli War: Origins and Consequences**, Cambridge University Press, New York, 2012, s.33

³²⁹ Schwartz, Religious Zionism, s. 90

İbranicenin kullanımında ve eğitim yapılanmasında etkin bir örgüt olmuştur.³³⁰ Dini Siyonistler açısından eğitim alanında başarı olarak sayılabilecek husus 1953 yılında dini eğitime otonomi verilmesidir.³³¹ Bu kazanım, On beşinci Siyonist Kongresi'nde (1927) dini eğitime fon ayrılması kararının teyidi mahiyetindedir. Dini eğitime otonomi verilmesinin ardından Dini Siyonistler çalışmalarını yoğunlaştırmış, 1955 yılında ilk kez dört öğrenci tarafından üniversite sınavlarında başarı gösterilmiştir. Başarının devam etmesinin ardından, Ra'anana (1960), Markaz Shapira (1961), Kiryat Shmu'el (1961) adlı yeşivalar kurulmuştur. Öğrenciler sabah saatlerindeki derslerinde dini eğitim alırken, günün geri kalanında seküler çalışmalara eğiliyorlardı. Süreç boyunca Bnei Akiva 13 adet yeşiva, 2 adet yaz tatili okulu ve bir tarım eğitim okulu kurmuştur. Yeşivalara destek mahiyetinde bir eğitim kurumu olan ulpanlar (kurs) vasıtasıyla Bnei Akiva, kızlar için Tevrat eğitimini sağlıyordu.³³²

Dini Siyonistlerce bu dönemde ortaya atılan ve günümüzde halen devam eden bir diğer önemli fikir "yeshivot hesder (düzen)" adıyla bilinen ve İsrail Savunma Kuvvetleri ile anlaşmalı askeri yeşivalardır. Aslında hem Tevrat öğretilen hem de orduya hizmet eden ilk yeşiva 1950'lilerde hesder tarzı eğitimin fikir babası olarak bilinen Dini Siyonist Rabbi Hayyim Yaakov Goldwicht öncülüğünde kurulan Kerem be-Yavneh'dir. Bu okul daha sonra hesder formatına dönüşmüştür. Hesder tarzı yeşivalarda öğrenciler, 5 yıllık yeşiva eğitim taahhüdünü tamamladıktan sonra askere gidiyorlar, askerden döndükten sonra yeşiva eğitimlerine kaldıkları yerden devam ediyorlardı. İsrail ile Araplar arasında meydana gelen çatışma ve savaş ortamından dolayı bu formatı benimseyen okulların sayısında artış yaşanmıştır.³³³ Halaka konusunda bir otorite olarak kabul edilen Rabbi Aharon Lichtenstein, hesder türü yeşivalar hakkında yazdığı makalesinde Tevrat çalışmasının ve askerlik hizmetinin

³³⁰ Jerold S. Auerbach, **Are We One?: Jewish Identity in the United States and Israel**, Rutgers University Press, New Jersey, 2001, s.131

³³¹ Adam B. Seligman, **Religious Education and the Challenge of Pluralism**, Oxford University Press, 2014, New York, s. 126; Schwartz, **Religious Zionism**, s. 87

³³² Shindler, s.141

³³³ Stuart Cohen, **Democratic Societies and Their Armed Forces: Israel in Comparative Context**, Taylor & Francis, New York, 2000, s. 267.

bütünleşmesinin manevi bir avantaj sağladığını, hesderin Tevrat öğrencilerinin diğer kesimlerle kaynaşarak onları etkileyebilmeleri için bir fırsat olduğunu savunmuştur. Dini Siyonistler, milli ve ruhani ihtiyaçların esasen ülke için daha önemli olduğundan dolayı hesder için askerlik süresinin daha da kısaltılmasını arzulamaktadır. Dini Siyonistlerin maksadı bu sayede hesdere olan ilgiyi artırmak, toplumun Dini Siyonistlere bakış açısını olumlu yöne çevirmektir. Bu yüzden Dini Siyonistler hesder tarzı eğitimi bir entegrasyon modeli olarak görmüşlerdir. Bu sayede İsrail toplumunun tüm kesimlerine “Tevrat’ın aydınlığı”ndan bahsedilebileceklerdir.³³⁴ Zaman içinde hesder sayesinde Dini Siyonistlerin hem toplumdaki popülerliği hem de İsrail ordusundaki varlığı artmıştır.³³⁵

Rabbi Reines’ten itibaren okullarında seküler bilimlere yer veren ve kendi mensuplarına seküler yüksek okullar ve üniversitelerde eğitim görmeye izin veren Dini Siyonistlerin eğitim alanında en önemli gelişme sağladıkları konu 1955 yılında Bar Ilan Üniversitesinin kurulması olmuştur.³³⁶ Bu projenin gerçekleşmesindeki itici güç, ABD’deki Mizrahi’nin başkanlığını deruhte etmiş olan Pinhas Churgin’in çalışmalarıdır. Bu dönemde, ABD’deki Dini Siyonistler, İsrail’deki hareketin aydınlanması ve ilerlemesinde kendilerini önemli bir aktör olarak görmüşlerdir.³³⁷ İsmi Meir Bar-Ilan’a atfen verilen Bar Ilan Üniversitesi’nin hedefi öğrencilerine Yahudiliği, Dini Siyonizm’i ve bilimi anlatmak olmuştur. Üniversite bölüm ne olursa olsun Yahudi çalışmaları derslerini tamamlamayı

³³⁴ Schwartz, Religious Zionism, s. 91

³³⁵ Schwartz, Religious Zionism, s. 90. Dini Siyonistlerin giriştiği bir diğer entegrasyon modeli ise askerlik öncesi eğitim kurslarıdır. Öğrenciler bu tarz kurslarda bir yıldan fazla eğitim almakta ve daha sonra askeri hizmet için orduya teslim olmaktadır. Bu kurs, dini bir kurum olmayan İsrail ordusundaki askerlik hizmeti sırasında kişilerin dini kimliklerini muhafaza etmek için kurulmuştur.³³⁵ Bu kurslardan ilki 1988 yılında Eli’de kurulmuş olup, günümüzde halen faaliyet göstermektedir. (Idith Zertal, Akiva Eldar, **Lords of the Land: The War Over Israel's Settlements in the Occupied Territories, 1967-2007**, Nation Books, New York, 2007, s. 325)

³³⁶ Shahak - Mezvinsky, s. 140

³³⁷ Moshe D. Sherman, **Orthodox Judaism in America: A Biographical Dictionary and Sourcebook**, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 1996, s.50

mezuniyet şartı olarak koşmuştur. Tüm öğrencilerine ücretsiz olarak Talmud dersleri sunmuştur.³³⁸

Bar Ilan Üniversitesiyle eğitimde atılım gerçekleştiren Dini Siyonistler için bir yıl sonra siyasette de olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Mizrahi, Hapoel HaMizrahi ve Bnei Akiva örgütleri birleşerek 1956 yılında Ulusal Dini Parti'yi kurmuşlardır. Dini Siyonistler önce Dini Cephe daha sonra Ulusal Dini Parti adı altında İsrail'in kuruluşundan 1967 Altı Gün Savaşına kadar kurulan 13 hükümetin hepsinde yer almış, en az iki en çok dört bakanla temsil edilmişlerdir. Dini Siyonist üyeler genellikle İçişleri, Din İşleri, Posta Hizmetleri, Ulaştırma Bakanlıkları görevlerini üstlenmişlerdir. Ancak Knesset ve hükümette Seküler Siyonistlerin çoğunluğundan dolayı Dini Siyonistler devletin Yahudiliğe göre tesis edilmesinde istediklerini alamamış, sıkıştıkları zaman en son çare olarak hükümetten çekilmeyle tehdit etmişlerdir. 1948-1967 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte İsrail'de 13 hükümetin görev yaptığı düşünüldüğünde ortalama 18 ayda bir hükümet kurulmuştur. İsrail'in 1967 yılına kadar ki bu siyasi kültüründe Dini Siyonistlerin hükümetten çekilme tehdidinin pek işe yarayabilecek seviyede olmadığı değerlendirilmektedir.

³³⁸ Historical Milestones, Bar Ilan University, <http://www1.biu.ac.il/indexE.php?id=980&pt=1&pid=35&level=3&cPath=35.980> Erişim tarihi: 16 Şubat 2016; Schwartz, s.95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALTI GÜN SAVAŞINDAN GÜNÜMÜZE KADAR DİNİ SİYONİZM (1967-2017)

Birinci Arap-İsrail Savaşı sonrasında Arap-İsrail mücadelesi devam etmiştir. 1956 yılında İsrail ile Mısır arasında bir savaş yaşanmış, 1967 yılında Altı Gün Savaşı cereyan etmiştir. Bu bölümde Altı Gün Savaşıyla büyük bir toprak kazanımı elde edilmesi neticesinde Dini Siyonizm'deki değişim, Dini Siyonist radikal bir örgüt olan Gush Emunim'in kurulması ve faaliyetleri, Mısır-İsrail ve İsrail-Filistin arasındaki barış görüşmelerinde Dini Siyonistlerin tutumları, yaşadıkları güç dalgalanmaları, küreselleşmeyle beraber geçirdiği değişim ve günümüzdeki durumları ele alınmaktadır.

1. Altı Gün Savaşı öncesinde ve sonrasında Dini Siyonizm

1948 yılındaki savaştan mağlup ayrılan Arap devletleri intikam almak için silahlanmaya başlamıştır. Silahlanma devam ederken Mısır'da 1952 yılında Cemal Abdülnasır öncülüğündeki subaylar darbe yapmışlar ve Mısır'daki krallık rejimine son vermişlerdi. Arap milliyetçisi Abdülnasır devlet başkanı olmuş, Mısır'ın İsrail aleyhtarlığını sürdürmüştü. 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı almıştı. Süveyş Krizi olarak bilinen bu hadisede Kanal'ın hissedarları İngiltere ve Fransa, İsrail'i de yanlarına alarak Mısır'a saldırmışlar ve Mısır'ı mağlup etmişlerlerdi.³³⁹

Arap ülkelerin silahlanmaya başlaması, 1956 Süveyş Krizi, 1964 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve örgütün gerilla teşkilatı El-Fetih'in kurulması gibi gelişmeler neticesinde, Dini Siyonistler arasından bir grup ülke müdafaasında Dini Siyonistlerin daha aktif rol oynaması gerektiğini savunmaya başlamıştır.³⁴⁰ Bunun ilk işareti, 1978-1998 yıllar

³³⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.473

³⁴⁰ Schwartz, Religious Zionism, s. 95

arasında çeşitli Bakanlık görevlerini üstlenen Dini Siyonist politikacı Zevulun Hammer öncülüğünde “Genç Muhafız (Young Guard)” grubunun kurulması olmuştur. Ulusal Dini Parti liderlerinden Moshe Krone ile Parti üyesi, İsrail ordusu hahamı ve Başhahamlık görevlerini yürüten Rabbi Shlomo Goren grubu desteklemiştir.³⁴¹ Grup daha sonra “Genç Çevre: Hareketi Değiştirmek için Mücadele Veren Hapoel HaMizrahi Hareketinin Genç Üyeleri” (Young Circles: Young Members of Ha-Po‘el ha-Mizrachi Striving to Change the Movement) olarak isimlendirilmiştir. Kısaca “Genç Çevre (Young Circles)” olarak bilinen grup, parti liderliğinin bıkkınlık içinde olduğunu savunmuş, kendilerinin Dini Siyonistlerin kurtuluşu için tek şans olduğunu iddia etmiştir.³⁴² Genç Çevre, destekçi toplamış ve Ekim 1972’de gerçekleştirilen Parti genel kurulunda yüzde 20 oy kazanmayı başarmış, parti içinde etkin bir grup olduğunu göstermiştir.³⁴³

Genç Çevre’nin en belirgin karakteristiği, Ulusal Dini Parti’ye eleştiri getirmiş olmasıydı. Onlara göre Dini Siyonizm hayatın her noktasında olmalıydı. Haziran 1961’de yayınladıkları bildiriyle, Dini Siyonizm’in önceki liderlerinin İsrail devletinin oluşum sürecinde kaçırdıkları fırsatların telafi edilmesi için “Devlet için Tevrat rejimi” adlı bir program hazırlanması işine girişmişlerdir. Bunun için hahamlar, bilim adamları, siyasetçiler ve entelektüellerden oluşan yüksek düzeyli bir forum oluşturulması çağrısında bulunmuşlardır. Toplantıya çağrı metninde şunları savunmuşlardır:

Tevrat rejimi hakkında devam eden problemleri berraklaştırmak için yüksek düzeyli bir Halaka zihniyetine sahip forum kurulmalı, Ulusal Dini Parti için bir plan hazırlanmalı, halihazırda İsrail Devleti’ni etkileyen problemler hakkında bir duruş ortaya konulmalı ve devlet birimlerinde çalışacak uygun insanlar eğitilmelidir.³⁴⁴

“Genç Çevre” grubu Ulusal Dini Parti’nin yanında, diğer siyasi parti ve liderlerin yanlış politikalar ve yolsuzluklar gibi gizli faaliyetlerini ifşa etmeye çalışmıştır. En önemli

³⁴¹ Ilan Pappé, **A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples**, Cambridge University Press, 2004, New York, s. 201; Waxman-Scharf, s.103

³⁴² Waxman-Scharf, s.104

³⁴³ Schwartz, Religious Zionism, s. 96

³⁴⁴ Schwartz, Religious Zionism, s. 96

başarıları ise Lavon Olayı'nın ifşa edilmesidir.³⁴⁵ Lavon Olayı'nın peşini yıllarca bırakmamışlar, Ben-Gurion'un İşçi Partisi'nin Lavon Olayı'ndaki rolüne işaret etmişlerdir. Bu durum bir sonraki seçimde İşçi Partisi'nin oylarında bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur.

1956 Süveyş Krizi'nde yenilgiye uğrayan Nasır, Arap dünyasındaki itibarını geri kazanmak ve ABD'nin o dönem Vietnam Savaşıyla uğraşmasını fırsat bilerek İsrail'e saldırmak için Mısır'ı silahlandırmış, Suriye ve Ürdün ile muhtemel savaşa dair görüşmeler yürütmüştür. Arap ülkelerinin askeri manevralarını gören İsrail, 5 Haziran 1967 yılında önce Mısır'a ve Suriye'ye saldırmış, daha sonra Ürdün ile Batı Şeria'da çarpışmıştır. Süresinden dolayı Altı Gün Savaşı olarak bilinen bu savaşta İsrail, Arap ülkelerini mağlup etmiştir. İsrail ordusu devletin topraklarını dört misli genişletmiştir. Gazze ve bütün Sina yarımadasını ele geçiren İsrail, Süveyş kanalına dayanmış, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Kudüs'ü de ele geçirmiştir.³⁴⁶ Mezkur bölgelerin Tevrat'ta bahsedilen vaat edilmiş topraklar sınırlarında yer alması Dini Siyonistleri heyecanlandırmıştır. Büyük İsrail fikri Dini Siyonistlerin temel sloganı haline gelmiştir. Toprak kazanımının ardından ele geçirilen bölgelerde yerleşim yeri inşaatlarına başlamışlardır. İlk olarak 1968 yılında El Halil kentinin yanında bulunan Kiryat Arba adlı yerleşim yerinin kurulmasını üstlenmişlerdir.³⁴⁷ Bir yıl sonra Ulusal Dini Parti de Genel Kurul toplantısında "kurtarılmış bölgelerde hızlı ve kapsamlı zirai ve kentsel yerleşim yerlerinin kurulmasına destek verileceğini" açıklamıştır.³⁴⁸ Dini Siyonizm'in daha aktif olma çabası 1973 Yom Kippur Savaşına doğru giden süreçte ve sonrasında görünürlük kazanmıştır.

³⁴⁵ Lavon Hadisesi: İsrail Savunma Bakanı Pinhas Lavon döneminde, 1958 yılında Mısır istihbarat teşkilatının, İsraili ajanları Kahire'deki ABD Büyükelçiliğini bombalamalarına birkaç saat kala yakalamaları ve hadisenin ifşa edilmesi olayıdır. Lavon hadisesi, Ben Gurion'un şiddetli eleştirilere maruz kalmasına, İşçi Partisinden istifa etmesine ve siyasi arenadan çekilmesine neden olmuştur. (Shlomo Aronson, **David Ben-Gurion and the Jewish Renaissance**, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 276)

³⁴⁶ Armaoğlu, 20. yüzyıl Siyasi Tarihi, s.495-497

³⁴⁷ Ravitzky, s.83

³⁴⁸ Schwartz, Religious Zionism,s. 95-96

Bu süreç Batı Şeria ve Gazze’de büyük yerleşim yerlerinin tesis edilmesi ve korunması için faaliyet gösteren “Gush Emunim” adlı örgütün 1974 yılında kurulmasına kadar uzanmıştır.³⁴⁹

2. Yom Kippur Savaşı, Gush Emunim Hareketinin Faaliyetleri ve Dini Siyonistlerin Radikalleşmesi

İsrail’in 1967 Altı Gün Savaşlarındaki toprak kazanımları ciddi boyuttaydı. Altı Gün Savaşı’nda Arap orduları büyük kayıplar vermiş, hava ve kara savaş araçlarının neredeyse tamamı tahrip edilmişti. Arap ordularının kullandıkları savaş araçlarının SSCB menşeli olmasından dolayı, bu savaş SSCB’nin silah gücünün de mağlubiyeti olarak görülmüştür. Arap ülkeleri, Altı Gün Savaşı’nda kaybettikleri toprakları geri kazanmak için silahlanmaya yönelmişler, askeri müdahale planları hazırlanmaya başlamışlardır. Yom Kippur Savaşı hazırlıkları Altı Gün Savaşı’na kıyasla daha gizli yürütülmüştür. Yom Kippur’a denk gelen 6 Ekim 1973 tarihinde Arap ülkeleri İsrail’e saldırıya geçmişlerdir. İsrail ordusu saldırı karşısında şaşırmış, ancak durumu toparlayarak Arap ordularını püskürtmüştür. 22 Ekim 1973 tarihinde BM Güvenlik Konseyi’nin taraflara çağrıda bulunması üzerine ateşkes ilan edilmiştir. İsrail 1967 yılında elde ettiği kazanımları elinde tutmuştur.³⁵⁰ Bununla birlikte, Yom Kippur Savaşı, 1967 Altı Gün Savaşlarında İsrail devletinin elde ettiği bölgelerin elden çıkabileceğini göstermiştir. Dini Siyonistler derhal Büyük İsrail topraklarına yerleşim yerlerinin kurularak bu bölgelerde Yahudi nüfusunu sağlamlaştırma vaktinin geldiğini savunmuşlardır. Genç Çevre bu fikrin bir an evvel hızlandırılmasını gündeme getirmiş ve girişimlere başlamıştır.³⁵¹ Ulusal Dini Parti siyasi kimliğinden dolayı yapılan yerleşim yerlerini desteklemekle sınırlı kalmıştır. Genç Çevre mensupları bunu bildiğinden partiden ayrılarak Yom Kippur Savaşından beş ay sonra Şubat 1974 yılında Gush Emunim (İnançlılar Bloku) örgütünü kurmuşlardır. Böylelikle siyasi parti bağlantısı aradan çıkmış, yaptığı

³⁴⁹ Shahak – Mezvinsky, s. 122; Schwartz, Religious Zionism,s. 96

³⁵⁰ Armaoğlu, 20.yüzyıl Siyasi Tarih, s.702-705

³⁵¹ Schwartz, Religious Zionism,s. 97

eylemlerin sadece kendisini bağlayacak Dini Siyonist bir örgüt tesis edilmiştir. Gush Emunim'in üyeleri, Rabbi Abraham Kook'un kurduğu Dini Siyonist Merkaz Ha-Rav yeşivasında eğitim almış, oğlu Rabbi Zvi Kook'un etrafında bir araya gelen ve ondan etkilenen şahıslardı. Bu grup üyeleri teolojik olarak mesihi dürtü tarafından yönlendirildiklerini iddia etmişler, yerleşim yeri kurmayı varoluş sebebi olarak görmüşlerdir.³⁵²

Gush Emunim hareketinin kurulması Yom Kippur Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Yom Kippur Savaşından önce, Gush Emunim'in kurucusu olan Genç Çevre hareketinin yerleşim yerleri kurması faaliyeti, bazı siyasi engellerle karşılaşmıştır. Altı Gün Savaşları sonrasında, İsrail'in işgal ettiği topraklardan Savunma Bakanlığı sorumluydu. Dönemin Savunma Bakanı Moshe Dayan, Sina, Gazze, Golan ve Batı Şeria'da güvenliğin halen sağlanamadığını belirterek bu bölgelerde yerleşim yeri kurulmasına karşı çıkmıştır. Bu yüzden Dini Siyonistlerin yerleşim yeri faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Yom Kippur Savaşının ardından Savunma Bakanlığını 1974 yaz aylarında Şimon Peres deruhte etmeye başlamıştır. Peres, İsrail'in elindeki toprakları muhafaza etmek için mevcut asker sayısının yeterli olmadığını ve ihtiyaç duyulan insan kaynağının Dini Siyonistlerce sağlanmasının uygun olacağını düşünmüştür. Bu yüzden Dini Siyonistlerin silahlanmasına ve mezkur bölgelerde yerleşim yerlerinin kurulmasına destek vermiştir.³⁵³ Gush Emunim faaliyetlerine Golan, Gazze ve Sina'da yerleşim yerleri kurmakla başlamıştır. Önce toprak satın alınıp daha sonra yerleşim yeri kuran diğer Siyonist örgütlerden farklı olarak Gush Emunim satın almadan, işgal ederek Araplara ait toprakların üzerinde prefabrik yerleşim yeri kuruyordu. İşgal ederken zorluk çıkaran Araplara karşı silahla müdahale ediyorlardı. Toprak sahiplerinin şikâyeti üzerine, bölgeye denetlemeye İsrail güvenlik güçleri gelmeden önce kolay taşınabilen prefabrikler kaldırılıyor, böylece güvenlik güçlerine bir işgalin yaşanmadığı izlenimi veriliyordu. Yerleşim yerleri inşa etmesi ve onları koruması, Araplara karşı baskınlar gerçekleştirmesi Gush

³⁵² Salime Leyla Gürkan, **The Jews as a Chosen People: Tradition and Transformation**, Routledge, New York, 2008, s.172.

³⁵³ Schwartz, s.97

Emunim'in İsrail toplumu tarafından desteklenmesine neden olmuştur.³⁵⁴ Gush Emunim yükselirken, İsrail Başbakanı olacak olan Yitzhak Shamir'in liderlik ettiği ve Büyük İsrail fikrini savunan seküler Herut partisinin bir kolu Gush Emunim ile işbirliğine girmiştir.³⁵⁵ Bu işbirliği Dini Siyonizm'in, İsraililerin bilincinde daha kuvvetli yer etmesine ve destekçi bulmasına, Filistinlilere yönelik şiddet eylemlerinin artmasına neden olmuştur.

1973 Yom Kippur Savaşından mağlubiyetle ayrılan Enver Sedat liderliğindeki Mısır, savaş sonrasında ekonomik krize girmiştir. Ekonomik krizden çıkmak için önce Körfez ülkelerine daha sonra Kasım 1975'te ABD'ye giden Sedat, ABD'den ülkeyi toparlayabilecek düzeyde ekonomik yardım almıştır. Sedat, Mart 1976 yılında ise SSCB ile yapılan ekonomik ve askeri tüm anlaşmaları feshetmiştir. Mısır politikası ABD eksenine girmiş, ABD Sedat'ı İsrail ile yakınlaştırmaya çalışmıştır.³⁵⁶ Mayıs 1977'de İsrail'de seçimler yapılmış, Menachem Begin liderliğindeki Likud partisi birinci olmuş, 43 sandalye kazanmıştır. Ulusal Dini Parti dördüncü olmuş, 14 milletvekili çıkarmış, kabinede 3 bakanlık (Eğitim, İç İşleri ve Din İşleri Bakanlıkları) elde etmiştir. Menachem Begin liderliğindeki Likud, yerleşim yerleri inşaatı konusunda Gush Emunim ve diğer gruplar için bir süreliğine umutları arttırmıştır. Hatta seçimin hemen arkasından seküler Begin ile Gush Emunim arasında "kutsal ittifak" olarak adlandırılan bir mutabakata varılmış ve kısa sürede Gush Emunim rekor seviyede³⁵⁷ inşaatlar gerçekleştirmiştir. Küçük bir parantez açmak gerekirse, Gush Emunim'in yerleşim yerleri kurma ve onları koruma faaliyetleri o kadar yoğundur ki, günümüzde dahi yerleşim yerleri denilince akla ilk olarak Dini Siyonistler gelmektedir.

Gush Emunim'in yerleşim yeri kurma faaliyetleri devam ederken Enver Sedat sürpriz bir şekilde Kasım 1977'de Kudüs'e gidip, Knesset'te konuşma yapmıştır. Knesset konuşmasından sonra Mısır-İsrail barış görüşmelerine geçilmiştir.³⁵⁸ İlk etapta Gush Emunim

³⁵⁴ Schwartz, Religious Zionism, s. 98

³⁵⁵ Schwartz, Religious Zionism, s. 97

³⁵⁶ Armaoğlu, 20.yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 738

³⁵⁷ Shahak – Mezvinsky, s. 123-124

³⁵⁸ Armaoğlu, 20.yüzyıl Siyasi Tarihi, 736

üyeleri, İsrail-Mısır arasındaki bu görüşmelerde İsrail'in bir toprak feragatinde bulunabileceğini hiç düşünmemişlerdir. Görüşmeler devam ederken Gush Emunim'in liderlerinden olan Zevulun Hammer'in ifadesiyle "Batı Şeria, Sina ve Gazze'de yerleşim yerleri bir bir kuruluyordu". Hammer'e göre İsrail hükümeti müzakere döneminde yapılan yerleşim yerlerini, barış anlaşmalarına İsrail lehine dahil etmek istiyordu.³⁵⁹ Böylelikle yerleşim yerleri uluslararası anlaşmalarda yer alarak meşrulaşacaktı.³⁶⁰ Ancak Hammer yanılmıştı. Görüşmeler, yaklaşık bir yıl sonra Eylül 1978'de Camp David'de nihayete erdirilmiş geriye imzalar kalmıştır. Camp David mutabakatına göre Batı Şeria ve Gazze'de Filistin'e muhtariyet verilecek, İsrail bu bölgedeki askeri varlığını en aza indirecek, muhtariyetin şekli ve içeriği İsrail, Mısır ve Ürdün arasında yapılacak görüşmelerle belirlenecekti. Mutabakatın diğer önemli maddesine göre İsrail 2-3 yıl içinde Sina'dan çekilecek, bölgenin kontrolü Mısır'a devredilecekti.³⁶¹

Mutabakatın maddeleri İsrail'de duyulunca Gush Emunim üyeleri büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır. Mısır ile varılan Camp David anlaşması neticesinde Gush Emunim ile Begin hükümetinin arası açılmıştır. Begin hükümeti Dini Siyonistlerin büyük tepkisinden dolayı muğlak bölümlerden faydalanarak mutabakatı imzalamaktan bir süre kaçınmıştır. Enver Sedat da benzer bir muhalefetle Mısır'da karşılaşmış, 1967 savaşında işgal edilen bölgelerde Yahudilerin halen yerleşim yeri inşa etmeye devam ettiği belirtilmiştir. Bu tartışmalar sürerken, Camp David'de varılan mutabakattan yaklaşık 5 ay sonra 1 Şubat 1979 tarihinde İran'da monarşi devrilmiş, yerine Humeyni liderliğinde Şii rejimi kurulmuştur. Bu durum Sünni Araplar ile İsrail'in bölgedeki politikasını tamamen değiştirmiş, Mısır-İsrail barışını tetiklemiştir. İran Devriminden yaklaşık 50 gün sonra Camp David mutabakatı 26 Mart 1979 tarihinde Camp David'de imzalanmıştır.³⁶²

³⁵⁹ Pappé, s. 201-203

³⁶⁰ Michael Feige, **Settling in the Hearts: Jewish Fundamentalism in the Occupied Territories**, Wayne State University Press, Detroit, 2009, s.117

³⁶¹ Armaoğlu, 20.yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 741

³⁶² Armaoğlu, 20.yüzyıl Siyasi Tarihi, s.743

Camp David Anlaşmasının imzalanması Gush Emunim ile Begin hükümeti arasında geri dönülmez bir hasar bırakmıştır. Begin hükümeti Camp David Anlaşması gereği Sina yarımadasını boşaltma talimatı vermiştir. Bu talimat, Gush Emunim üyelerinin, dolayısıyla Dini Siyonistlerin radikalleşmesine neden olmuştur. Rabbi Zvi Kook, yerleşim yerlerinin tahliye edilmesine ilişkin emirlere uyulmamasına dair bir bildiri yayınlamıştır. Bunun üzerine Gush Emunim, Sina yarımadasındaki yerleşim yerlerinin tahliye edilmesine karşı çıkmıştır. Önce “Sina’dan Çekilmenin Durdurulması Hareketi”ni kurmuşlarsa da siyasi baskılardan dolayı hareket başarılı olamamıştır.³⁶³ Bunun üzerine Gush Emunim, yeraltına inerek gizli eylemler kurgulamaya başlamıştır. İsraili siyasetçileri öldürmekle tehdit ederek, Sina’dan çekilmeyi durdurmak istemiştir. Gündemi değiştirmek için Arap köylerine saldırılar gerçekleştirmiştir. Ayrıca Kubbet’üs Sahra ve Mescid-i Aksa gibi Müslümanlara ait kutsal yerleri tahrip edecek eylemler gerçekleştirmek için yollar aramıştır. Gush Emunim’in ideologlarından Joshua Ben-Shoshan, bu faaliyetlerle Yahudilerin milli onur kazanacağını ve ulusun ruhunu yücelteceğine, aynı zamanda uluslararası din savaşlarının çıkartılması amacıyla camilerin yıkılması gerektiğine ve böylelikle apokaliptik sona gelineceğine inandığını belirtmiştir.³⁶⁴

Gush Emunim üyelerinin bu terör eylemlerine ek olarak Nisan 1982’de Sina’nın kuzeyinde yeralan Yamit bölgesindeki yerleşim yeri tahliye edilirken İsrail ordusuyla silahlı çatışmaya girmişlerdir. Bu hususlar, Gush Emunim’e olan toplum desteğinin azalmasına neden olmuştur. Eleştirilerin yanında Gush Emunim’i destekleyen kişilerde olmuştur. Gush Emunim’in yeraltı faaliyetleri İsrail Devleti’nin kuruluşunda yeraltı faaliyeti gösteren Başbakan Yitzhak Shamir gibi eski savaş gazileri tarafından aktif bir şekilde desteklenmiştir. Şimon Peres, Yigal Alon gibi İşçi Partisinin üyeleri, kendi militan gençliklerini hatırlatan bu

³⁶³ Andrew R. Murphy, **The Blackwell Companion to Religion and Violence**, Wiley-Blackwell Publishing, Oxford, 2011, s. 73

³⁶⁴ Murphy, s. 73

gençlere sempati ile bakmışlardır.³⁶⁵ Hatta Lehi ve Irgun'nun eski üyeleri, Gush Emunim'e kendilerini nasıl gizleyeceklerini ve polisten nasıl kurtulacaklarını öğretmişlerdir.³⁶⁶

Hükümet ile arası açılan Gush Emunim üyeleri 1979 yılında "birlikte ilerleyeceğiz" sloganı altında, Büyük İsrail fikrini benimseyen "HaTehiya (Canlanma)" adlı bir siyasi parti kurmuşlardır.³⁶⁷ HaTehiya partisi girdiği üç seçimin her birinde 3 sandalye (1981-1984-1988) kazanabilmiştir. 1992 seçiminde seçim barajını geçememiş ve kendini feshetmiştir. HaTehiya partisi seçimlerde Dini Siyonist oyların bölünmesine ve Ulusal Dini Parti'nin oy kaybetmesine neden olmuştur. HaTehiya'nın çöküşü hem Gush Emunim'e zarar vermiş hem de oylarının Şas Partisi'ne kaymasına sebep olmuştur.³⁶⁸

1975 yılından itibaren İç Savaş yaşayan Lübnan'ın güneyinden 1982 yılında İsrail'e roket saldırıları başlayınca Gush Emunim'e yönelik eleştiriler azalmıştır. Haziran 1982'de El Fetih'e bağlı Ebu Nidal Örgütü İsrail'in Londra Büyükelçisine suikast girişiminde bulunmuş, İsrail yanıt olarak Beyrut'taki FKÖ bürolarına hava saldırısı düzenlenmiştir. FKÖ de İsrail'e füze saldırısı gerçekleştirmiştir. İsrail hükümeti Kuzey İsrail'in tehlike altında olduğunu belirterek 1982 yılında Lübnan'a asker sokmuştur. 1982 Lübnan Savaşı olarak bilinen bu savaşta İsrail ordusu Lübnan'ın içlerine ve Beyrut'a ilerlerken, Gush Emunim üyeleri İsrail'in kuzeyinde yer alan yerleşim yerlerinin ve kibbutzların güvenliği için kritik gönüllüler haline gelmişlerdir.³⁶⁹ Gush Emunim'in hahamları kutsal toprakların sınırları içinde olmasından dolayı Lübnan Savaşını kutsal bir fetih hareketi olarak nitelendirmişlerdir.³⁷⁰

³⁶⁵ Yigal Kipnis, **The Golan Heights: Political History, Settlement and Geography since 1949**, Routledge, New York, 2013, s. 188

³⁶⁶ Marcia Drezon-Tepler, **Interest Groups and Political Change in Israel**, State University of New York Press, New York, 2012 s.220; Medoff-Waxman, s.129-130; Schwartz, Religious Zionism, s. 98

³⁶⁷ Gregory S. Mahler, **Israel After Begin**, State University of New York Press, New York, 2012, s. 71-73

³⁶⁸ Shahak-Mezvinsky, s.124; Mahler, s. 73

³⁶⁹ Ian Lustick, **For the Land and the Lord: Jewish Fundamentalism in Israel**, Council on Foreign Relations Press, New York, 1988, s. 61, Medoff - Waxman, s. 83;

³⁷⁰ Shahak - Mezvinsky, s. 134

Lübnan savaşından beş yıl sonra başlayan İntifada (1987) sırasında Gush Emunim yine İsrail güvenlik güçlerinin önemli bir partneri olmuştur. Gush Emunim İsrail güvenlik güçleri için stratejik öneme haiz yerlere yerleşim yerleri kurmuş ve Araplara yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Gush Emunim yine toplumda popülerlik kazanmıştır. Ancak bu yükseliş, Filistin-İsrail arasında başlayan Oslo barış görüşmeleri döneminde düşüşe geçmiştir.³⁷¹ Savaş ve çatışma dönemlerinde aranan aktör olan Gush Emunim, barış süreçlerinde, İsrail hükümeti ve kamuoyu tarafından göz ardı edilmiştir.

Savaş ve tansiyonun yüksek olduğu dönemlerde Gush Emunim'in öneminin artmasından dolayı Dini Siyonistlerin de popülerliği arttırmıştır. İnsanlar Gush Emunim'in eylemlerine katılmışlar, bu sayede toplum için bir şey başardıklarını görmüşler, medyada görünmüşler ve tüm bunların Gush Emunim sayesinde olduğunu kabul etmişlerdir.³⁷² Dini Siyonistler, Gush Emunim'in medyada popülerlik kazanmasıyla kamuoyunun fikirlerini nasıl şekillendirebileceğini öğrenmişlerdir. Bu bağlamda, 1988 yılında Dini Siyonistler halen günümüzde yayın hayatına devam eden Arutz Sheva (Kanal 7) adlı bir radyo istasyonu kurmuşlardır. Dini Siyonist hahamların sohbetlerine ve ulusal haberlere yer veren Arutz Sheva, mümkün olan en geniş kitleye erişebilmek için kadın şarkıcıların beğenilen şarkıları dahil (kadın şarkıcıların seslerini karıştırmak veyahut eserin erkekler tarafından seslendirilmesi şartıyla) sevilen şarkıları çalmayı yayın politikası haline getirmiştir.³⁷³

Gush Emunim, Dini Siyonistlerin yanında Seküler Siyonist grupların ve Siyonist olmayan kesimlerin bastırılmış özlemlerine tercüman olmuştur. Öğretilerinin ilke edinilmesi bağlamında Rabbi Abraham Kook'un fikirleri İsrail toplumu tarafından konuşulur olmuştur.³⁷⁴ Gush Emunim'in ruhani lideri Rabbi Zvi Kook, Gush Emunim'in eylemlerinin mesihi

³⁷¹ Ian Lustick, **For the Land and the Lord: Jewish Fundamentalism in Israel**, Council on Foreign Relations Press, New York, 1988, s. 61, Medoff - Waxman, s. 83;

³⁷² Shahak - Mezvinsky, s. 55-56

³⁷³ Inbari, s. 49

³⁷⁴ Shahak - Mezvinsky, s. 140-141

olduğunu iddia etmiştir.³⁷⁵ Barış görüşmeleri ve Sina'dan çekilme Büyük İsrail fikrine, dolayısıyla Dini Siyonizm'e olan inancı zayıflatmıştır. Tüm bunlara ilaveten Şas Partisi ve Neturei Karta gibi Siyonist karşıtı dindar grupların etkisinin artması, Dini Siyonistlerin İsrail toplumunda güç dalgalanması yaşamasına neden olmuştur.

3. Dini Siyonistlerin Yaşadığı Güç Dalgalanmaları

1982 Lübnan Savaşı sırasında İsrail'in kuşattığı, Filistinlilerin yaşadığı Sabra ve Şatila kamplarına Hristiyan Falanjistlerin İsrail gözetiminde girerek Filistinlileri katletmesinde İsrail'in rolünün olduğunun ortaya çıkmasının anlaşılmasının ardından uluslararası kamuoyunda İsrail aleyhine propaganda başlamıştır. Bunun üzerine o dönem Ulusal Dini Parti içindeki bir grup hayatın kutsallığının toprağın kutsallığından daha az önemli olmadığını belirterek İsrail'in Lübnan'dan çekilmesini istemiş, Mısır ile yapıldığı gibi Filistinlilerle barış müzakerelerin yapılabileceğini ifade etmiştir. Bu ifadelerinin ardından Ulusal Dini Parti'nin Büyük İsrail fikrini terk ettiği düşünülmüş, Ulusal Dini Parti'den kopmalar yaşanmıştır.³⁷⁶ Ulusal Dini Parti'den ayrılanlar Batı Şeria ve Gazze'den çekilmelere karşı çıkan Matzad adlı bir siyasi hareket kurmuştur. Matzad'ın siyasi partisi Morasha, 1984 Knesset seçimlerinde 2 milletvekili kazanabilmiştir. Bir sonraki seçimde barajı geçemeyeceğini anlaması üzerine 1988 Knesset seçimlerine Ulusal Dini Parti ile aynı listede girmiştir.³⁷⁷

1987-1993 yılları arası Filistin'de gerilimin en yüksek olduğu dönemlerden biri olmuştur. Bu dönem Birinci İntifada olarak isimlendirilmektedir. İsrail'in Sina'dan çekilişi 1982 yılında tamamlanmış, Gazze İsrail toprağı olarak kalmıştır. Başta Gush Emunim olmak üzere Yahudi gruplar Batı Şeria ve Gazze'de yerleşim yerleri kurmaya devam etmişlerdir. İsrail Devleti'nin, dünyada ve ülkede artan FKÖ ve El Fetih saldırılarına istinaden Filistinlileri

³⁷⁵ Shahak - Mezvinsky, s. 134

³⁷⁶ Arian, s. 84

³⁷⁷ Eliezer Don-Yehiya, **Israel at the Polls 1996**, Ed. Daniel Elazar, Shmuel Sandler, Frank Cass Publishing, 1998, s. 77

sıkı güvenlik kontrollerine tabi tutması ve tarıma uygun toprakların Yahudilerce işgali Filistinlileri zora sokmuştur. 9 Aralık 1987’de bir Yahudi sürücünün Filistinli kalabalığa doğru kamyonu sürmesiyle 4 Filistinlinin ölmesi neticesinde Filistinliler ayaklanmıştır. Birinci İntifada’da silaha başvurmayan Filistinliler, genel grev, İsrail kurumlarını ve ürünlerini boykot, güvenlik güçlerine karşı gelme, İsrail devlet kurumlarına molotof ve taşlar fırlatma gibi eylemler gerçekleştirmiştir. Birinci İntifada diye adlandırılan bu olaylar 1993 Oslo Anlaşmasına kadar sürmüştür. Birinci İntifada’da 1087 Filistinli ve 160 Yahudi hayatını kaybetmiştir.³⁷⁸ Çatışma dönemlerinde faydalanılan Gush Emunim üyeleri Birinci İntifada’da tekrar gündeme gelmiş ve Rabbi Zvi Kook’un emriyle Yahudi yerleşim yerlerini gönüllü olarak silahlarla korumaya başlamışlardır. Bir önceki seçimlere göre 1992 yılındaki Knesset seçimlerinde (bu seçim Birinci İntifada’nın son dönemine denk gelmiştir) Gush Emunim’in gönüllü muhafızlığının etkisiyle Ulusal Dini Parti, Knesset’te 6 sandalye elde etmiştir. Ancak Başbakanlığa Filistinlilerle barış görüşmeleri gerçekleştirmek isteyen Yitzhak Rabin gelmiştir. Rabin, barış görüşmelerine karşı tutum takınan Dini Siyonistlerin yerine hükümetini sosyal demokrat Meretz ve Şas Partisiyle kurmuş, hükümette Ulusal Dini Partiye yer vermemiştir. Rabin 1992-1993 yıllarında Filistin ile barış görüşmeleri yürütmüş, Eylül 1993’de Oslo Anlaşması³⁷⁹ imzalanmıştır.

Gazze ve Eriha’nın Filistin yönetimine verilmesini öngören Oslo Anlaşması’nın imzalanmasının ardından İsrail’de Rabin karşıtı gösteriler patlak vermiştir. Sina’daki yerleşim yerlerinin terk edilmemesi talimatını veren Rabbi Zvi Kook gibi, dönemin Aşkenaz Başhahamı Dini Siyonist Rabbi Abraham Shapira, Merkaz HaRav’ın yöneticisi Rabbi Shaul Israeli ve Dini Siyonistlerin en önemli eğitimcilerinden Rabbi Moshe Zvi Neriah ortak bir açıklama

³⁷⁸ Graham Usher, **Dispatches from Palestine**, Pluto Press, London, 1999, s. 141

³⁷⁹ Oslo Anlaşması Filistin’e beş konuda (kültür, turizm, sağlık, sosyal refah ve dolaysız vergilendirme) otorite veriyordu. Başka bir deyişle bu konularda Filistin bir devlet gibi davranabilirdi. Anlaşma ayrıca Gazze ve Eriha’nın Filistin’e bırakılmasını hükmediyordu. Oslo Anlaşması aslında bir ilke anlaşması olmakla beraber bu hususların daha sonra yapılacak görüşmelerle netleştirilmesini hükmediyordu. (Yılmaz, s.323-324)

yaparak, “Yahudilerin herhangi bir tahliyeyi destekleyen faaliyetlere katılmasının yasaklandığını” bildirmiştir. Dini Siyonistlerin aksine, Şas Partisi lideri Rabbi Ovedia Yosef³⁸⁰, yerleşim yerlerinin tahliyesi konusunda kendi takipçilerine yasalara uyumluluk tavsiye etmiştir. Başhaham Rabbi Shapira, Rabbi Ovedia Yosef’ı hükümetten istifade etmeye çalışan biri olmakla suçlamıştır.³⁸¹ Bahsedilen dönem boyunca, Rabbi Zvi Kook’un takipçileri, barış görüşmelerine ve yerleşim yerlerinden geri çekilmeye karşı olduklarını göstermek ve taraftar toplayabilmek için siyasi propagandalar yürütmüşlerdir.³⁸²

İsrail hükümetinin barışçıl tutumundan rahatsız olan ancak ciddi bir mukavemet göstermek için siyasi ağırlığa sahip olmayan Dini Siyonistlerin münferit şiddet eylemlerine başvurdukları görülmektedir. Oslo Barışı Anlaşmasından yaklaşık 5 ay sonra, 25 Şubat 1994 tarihinde Baruch Goldstein adında bir Yahudi, El Halil’deki İbrahim Camiisine girerek namaz kılanların üzerine arkalarından ateş açmış, 29 kişiyi öldürmüş, birçoğunu da yaralamıştır. Goldstein’in akıl sağlığı yerinde olmadığı iddia edilerek yargılanması sekteye uğratılmıştır. Kısa bir süre sonra Goldstein’in Lübnan savaşı sırasında İsrail ordusunda doktor olarak görev yapan bir Dini Siyonist olduğu anlaşılmıştır. Savaşta İsrail saflarında savaşan Dürzileri Yahudi olmadıkları gerekçesiyle tedavi etmemiş, sadece Meir Kahane’den meşru emir aldığı takdirde Yahudi olmayanları tedavi edebileceğini ifade etmiştir. Goldstein ordudaki bu tavrı nedeniyle herhangi bir disiplin cezasına çarptırılmamıştır. Bu durum esasında, İsrail ordusunun Dini Siyonistlere sempatiyle baktığının bir ispatı niteliğindedir. Goldstein, El Halil’deki olaydan sonra adeta bir halk kahramanı olarak görülmüş, 1998 yılında öldüğünde cenazesine İsrail Cumhurbaşkanlığı tarafından devlet protokolü uygulanmış, cenazesi, katliam gerçekleştirdiği El Halil kentinin yanında yer alan Dini Siyonistlerin kurduğu Kiryat Arba’ya gömülmüştür.³⁸³

³⁸⁰ Rabbi Ovadia Yosef, Bağdat’ta doğmuş ve 1918 yılında Filistin’e göç etmiştir. Ovadia Yosef’in iki hedefi vardı. Bunlardan ilki, Ovedia Yosef Seferad Yahudilerin İsrail siyasetinde daha çok söz sahibi olmasını istemiş ve bu minvalde dini bir parti olan Şas Partisini kurmuştur. Diğer hedefi ise Aşkenaz ve Seferad ayrımını ortadan kaldırmak istemesi olmuştur. (Zameret, s. 187)

³⁸¹ Schwartz, Religious Zionism, s. 100-101

³⁸² Shahak - Mezvinsky, s. 141

³⁸³ Shahak – Mezvinsky, s.182-186

Bir diğerk örnek Başbakan Rabin suikastidir. Yerleşim yerlerini destekleyen Dini Siyonist hahamları “Yahudi Ayetullahlar”, destekçilerini ise “Yahudi Hamas” üyeleri olarak nitelendiren³⁸⁴ Başbakan Rabin, Kasım 1995’te öldürülmüştür. Fail Yigal Amir, Dini Siyonistlerin hesder tarzı okulu olan Kerem be-Yavneh’den mezun ve Bar Ilan Üniversitesindeki lisans eğitim sırasında Talmud dersleri almış, Bnei Akiva’nın programlarına katılarak Letonya’da Yahudilik dersleri vermiş, radikal Kach partisiyle ilintili biriydi. Yigal Amir’in Dini Siyonist kurumlarından eğitim aldığıının tespit edilmesinin ardından, İsrail kamuoyunda Dini Siyonistler tartışma konusu haline gelmiştir. Bazı Dini Siyonistler, katilin Dini Siyonizmle arasındaki bağı reddederken, diğerkleri hareketin özeleştiri yapma vaktinin geldiğini düşünmüşlerdir.³⁸⁵

Rabin’in ölümünden altı ay sonra Mayıs 1996’da yapılan seçimlerde Binyamin Netanyahu başbakan olmuştur. Yigal Amir’den dolayı Dini Siyonistlere yönelik protestolar olmasına rağmen Ulusal Dini Parti oylarını arttırmış, bir önceki seçime göre 3 sandalye daha kazanarak Knesset’te 9 sandalye elde etmiştir. Ayrıca hükümette 4 bakanlığa Ulusal Dini Parti’nin milletvekilleri getirilmiştir. Bu durum Dini Siyonistlere desteğin, eleştirilerden daha fazla olduğunu göstermiştir. Genel çerçevede bakıldığında Rabin’in İşçi Partisi’nin oy kaybedip, Netanyahu’nun seçimi kazanması İsrail toplumunun Oslo Anlaşmasına karşı olduğunun da bir göstergesidir. Bu seçimler Dini Siyonistler için bir kırılma noktasıdır. Ulusal Dini Parti bu seçimde oylarını artırmasına rağmen tarihinde ilk kez seçimlerde bir dini partinin (Şas Partisi) gerisine düşmüştür. Bu durum 2013 yılına kadar devam etmiştir.

Netanyahu, Oslo Anlaşmasına karşı olmakla birlikte ABD’nin baskısıyla barış görüşmelerini sürdürmek zorunda kalmıştır. Ocak 1997’de İsrail’in El Halil’den çekilmesini öngören “El Halil Protokolü”nü imzalamıştır. Anlaşma uyarınca İsrail, El Halil’in yüzde

³⁸⁴ Milton Viorst, **Zionism: The Birth and Transformation of an Ideal**, Thomas Dunne Books, New York, s.211

³⁸⁵ Ami Pedahzur-Arie Perliger, **Jewish Terrorism in Israel**, Columbia University Press, New York, 2009, s.104

80'inden anlaşmanın imzalanmasından 10 gün içinde çekilecekti. Ayrıca yine Netanyahu döneminde Ekim 1998'de Wye Memorandumu'nda mutabık kalınmıştı. Buna göre Filistin yönetimi, topraklarının bir kısmında tam denetime sahip olacaktı. Netanyahu döneminde Hamas saldırılarının artış göstermesi üzerine İsrail kamuoyu barış sürecinin rayına oturmasını istemiştir.³⁸⁶ Dini Siyonistler ise Netanyahu'yu eleştirmeye başlamışlardır. Hatta İsrail iç istihbarat örgütü Şabak'ın raporlarına göre o günlerde Dini Siyonistlerin yüzde 13'ü Netanyahu'yu ve Netanyahu'yu destekleyen bakanları öldürmek istemiştir.³⁸⁷

Mayıs 1999 yılında yapılan Knesset seçimlerinde, Filistinlilerin saldırılarından bıkan kamuoyunun barış yanlısı olduğu bir dönemde Ulusal Dini Parti halkın isteğini tahlil edememiş, barış süreci karşıtı bir propaganda yürütmüştür. Seçimleri barış yanlısı Ehud Barak kazanmıştır. Ehud Barak, barış yanlısı bir söyleme sahip küçük bir Dini Siyonist parti olan Meimad ile ittifaklık kurmuştur. Bu dönemde Şas Partisi güçlenmeye devam etmiştir. Ayrıca dindar Yahudilerin ve Dini Siyonistlerin birkaç küçük partisi Ulusal Birlik Partisinde birleşmiş ve seçime girmişlerdir. Meimad yüzünden Dini Siyonist oylar bölünmüş, dindar partiler de güçlenmiştir. Bu seçimde Ulusal Dini Parti oy kaybı yaşamıştır. Knesset'te sadece 4 sandalye kazanabilmiş, bakanlık koltuğu elde edememiştir. Barak ile ittifakta olması sayesinde Meimad'a bir bakanlık verilmiştir. Dini Siyonistler, barış sürecini sürdüren Ehud Barak'ı şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Dini Siyonistlerin protestoları, Ehud Barak'ın bir sonraki seçimi Ariel Şaron'a kaybetme nedeni olarak gösterilmektedir.³⁸⁸

Eylül 2000'de Likud Partisi lideri Ariel Şaron'un Harem-üş Şerif'in avlusuna girmesi üzerine İkinci İntifada patlak vermiştir. İntifada bütün Batı Şeria ve Gazze'yi sarmıştır. Filistinlileri bir "kanser"³⁸⁹ olarak tanımlayan Dini Siyonistler Şaron'un tavrını desteklemiş, en sert şekilde müdahale edilmesini savunmuştur. İsrail kamuoyunda popülerliği artan sertlik

³⁸⁶ Yılmaz, s.326

³⁸⁷ Shahak – Mezvinsky, 243

³⁸⁸ Schwartz, Religious Zionism,s. 100-101

³⁸⁹ "Dear God, This is Effi", Haaretz, <http://www.haaretz.com/dear-god-this-is-effi-1.49866>, Erişim tarihi: 16 Şubat 2017

yanlısı Şaron ile dirsek temasında bulunan Dini Siyonistler, 2001 seçimlerinde oylarında hafif bir artış yaşamışlar, kabinede iki bakanlık³⁹⁰ kazanmışlardır. Hükümetin kurulmasından kısa bir süre sonra Başbakan Ariel Şaron Gazze'deki Filistin nüfusunun dengelenemeyecek olduğunu ve bunun İsrail için tehdit oluşturduğunu belirterek Knesset'e Gazze'den çekilme planı sunmuştur. Plana Dini Siyonistlerce şiddetle karşı çıkılması üzerine Mayıs 2004'te İsrail'de referandum yapılmıştır. Halkın yüzde 65'nin plana karşı çıkmasının ardından Ariel Şaron planda değişiklik yaparak Ocak 2005'te Planı Knesset'ten geçirmiştir. Planın Mayıs 2005'te uygulanmaya başlanması üzerine Ulusal Dini Partili 2 bakan hemen hükümetten istifa etmiştir. Plana göre Gazze'den çekilirken 21 adet yerleşim yerleri de boşaltılacaktı. Bunların 17'si Dini Siyonistlere ait olan Gush Katif'teki yerleşim yerleriydi. Camp David Anlaşmasından sonra Sina yarımadasındaki Yamit yerleşim yerinin boşaltılması gibi Dini Siyonistler, Gazze'deki yerleşim yerlerinin tahliyesinde İsrail güçlerine mukavemet göstermişlerdir. Dini Siyonist bakanların ayrılmasının ardından diğer parti mensupları da hükümetten ayrılmış, Mart 2006'te seçim yapılmıştır.³⁹¹

Bu arada Şubat 2005'te Ulusal Dini Parti içinde karışıklıklar meydana gelmiştir. Parti lideri Effi Eitam ile Parti meclisi arasında tartışmalar yaşanmış ve Eitam'ın parti başkanlığı dondurulmuştur. Bunun üzerine Eitam, Ulusal Dini Parti'den ayrılarak ismi daha sonraları Yenilenmiş Ulusal Dini Siyonist Parti (Renewed National Religious Zionist Party) olarak değiştirilen Ahi partisini kurmuş , bir süre diğer partilerle birliktelik sürdürmüştür.³⁹²

Bölünme yaşayan Ulusal Dini Parti, Mart 2006 seçimlerine, küçük Dini Siyonist partilerin ve diğer dini partilerin birlikteliğiyle kurulan Ulusal Birlik Partisiyle girme kararı almıştır. Bunun nedeni Dini Siyonist oyların bölünmesini engelleyerek Şas Partisi'nin yükselişini durdurmaktır. Ancak Dini Siyonistler hedeflerine ulaşamamış, Ulusal Birlik

³⁹⁰ Yerleşim ve İnşaat Bakanlığı görevini üstlenen Ulusal Dini Parti lideri Effi Eitam bu görevde yaklaşık bir yıl kalmış, daha sonra hükümetten ayrılmıştır.

³⁹¹ Shindler, s.141; Joyce Dalsheim, **Unsettling Gaza**, Oxford Press, New York, s.82

³⁹² Arian, s.73

Partisinin tüm turevleri toplam 9 milletvekili çıkarabilirken, Şas partisi oylarını artırmış, tek başına 12 milletvekili kazanmıştır. Ayrıca Dini Siyonistler koalisyona katılamamışlardır. Bu yasama döneminde tartışılan konulardan biri Gazze'den sonra Batı Şeria üzerindeki İsrail'in kontrolünün sonlandırılıp sonlandırılmayacağı olmuştur. Liberal bir görüşe sahip Kadima Partisi lideri aynı zamanda Başbakan Ehud Olmert, Batı Şeria'da İsrail etkisinin azaltılabileceğini belirtirken, Dini Siyonistler buna karşı çıkmış hatta daha fazla yerleşim yeri yapılmasını istemişlerdir. Olmert'in bu isteği gerçekleşmemiş, hatta partisine olan destek azalmaya başlamıştır. Olmert hükümeti yaklaşan seçimlerde oylarını artırabilmek ümidiyle Aralık 2008'de Gazze'ye müdahalede bulunmuştur. Savaş sırasında atılan bombaları izlemek için Gazze'ye yakın Dini Siyonist yerleşim yerlerinde platformlar oluşturulmuş, sevinç gösterileri yaşanmış, haber kanalları her akşam bu yerleşim yerlerinden yayınlar yapmışlardır. Bu durum Dini Siyonistlerin tekrar İsrail gündemine gelmesini sağlamıştır. Ancak Kasım 2008'da Ulusal Dini Parti'nin kendini feshetmesinin yankılarının devam etmesinden dolayı bu popülerlik siyasi bir kazanca dönüştürülemedi.

Ulusal Dini Parti'nin kendini feshetmesinden sonra parti üyeleri 2008 yılında Ahi'nin bazı üyeleriyle bir araya gelerek HaBayit HaYehudi (Yahudi Evi) partisini kurmuşlardır. Ancak Dini Siyonistler 2009 seçimlerinde Ahi'yi de bünyesine alan Ulusal Birlik Partisini desteklemişlerdir. Ulusal Dini Parti'nin feshi ve Dini Siyonist seçimde küçük Dini Siyonist partilerin başarıya ulaşamayacağı hissi neticesinde 2009 seçimleri de başarısız geçmiştir. 2013 seçimlerinden önce Dini Siyonist Yahudi Evi Partisi, küçük Dini Siyonist partileri Ulusal Birlik Partisinden kopararak kendi bünyesine katmayı başarmıştır. 2013 seçimlerinde Yahudi Evi Partisi 12 milletvekili kazanmıştır. 17 yıldır Dini Siyonistlerden daha fazla oy alan Şas'ın üstünlüğünü yıkmış, Knesset'te dindar Yahudileri temsil eden birinci parti olmuştur. Koalisyona katılmış, 5 bakanlık koltuğuna sahip olmuştur.

2015 seçimlerinde ekonomi politikalarına ağırlık verilmesini savunan Yeş Atid (Gelecek Var) ve Siyonist Birlik partilerinin seçimlere damga vurmasından dolayı Yahudi Evi

oy kaybına uğramış, 8 milletvekili çıkarmıştır. Yine de Şas Partisi'ni geçmeyi başarmıştır. Dini Siyonistler halen devam eden yasama döneminde hükümette üç bakanla temsil edilmektedir. Temelde yerleşim yeri inşaatlarını savunan Yahudi Evi partisi, sertlik yanlısıdır. Bu çerçevede, iki devletli plana karşı olup Batı Şeria'nın Filistinlilerin elinde olan bölgelerin de İsrail'e ilhak edilmesini savunmaktadır. Barış görüşmelerine ve yerleşim inşaatlarının durdurulmasına karşıdır. Parti, Şeria nehrinin batısında herhangi bir tarzda Filistin devletine karşı çıkan yegane partidir. İki devletli çözümü, imkânsız ve tehlikeli olarak görmektedir. Yahudi ulus devleti fikrini destekleyen Yahudi Evi partisi, Yahudiliğin devletin her kuruma yayılması gerektiğini savunmaktadır. Serbest piyasa ekonomisini savunan parti,³⁹³ kadın milletvekiline yer veren tek dindar partidir. Parti, Mavi Marmara hadisesi sonrasında İsrail Başbakanı Netanyahu'nun özür dilemesini kınamış, İsrail'in özür dileyen bir devlet durumuna sokulmasını şiddetle eleştirmiştir. 2016 yılında Türkiye-İsrail arasında varılan mutabakata İsrail Bakanlar Kurulu'nda red oyu verenler sadece Yahudi Evi'nin hükümet üyeleri olmuştur. Günümüzde Dini Siyonistlerin neredeyse tamamının Yahudi Evi (HaBeyit HaYehudi) Partisi tarafından temsil edildiği söylenebilir.

Özetle, Altı Gün Savaşından günümüze kadar Dini Siyonistler, Gush Emunim ve Ulusal Dini Parti ile onun türevleriyle anılmışlardır. Hangi örgüt olursa olsun Dini Siyonistlerin bu dönemdeki hedefi yeni yerleşim yerleri kurmak, barış görüşmelerine karşı olmak ve Filistinlileri toprak verilmesini engellemek üzerine kurulu olmuştur. Yom Kippur Savaşından sonra ortaya çıkan Gush Emunim, Gush Emunim Dini Siyonistlerin toplumdaki yüzü olmuş, radikal tavırları Dini Siyonist olmayan kesimleri de heyecanlandırmıştır. Gush Emunim ilk kez kendi taraftarlarına ve İsrail toplumunun kesimlerine tarih yazmanın mümkün

³⁹³ **For Israel, Two-State Is No Solution**, New York Times, 5 Kasım 2014, https://www.nytimes.com/2014/11/06/opinion/naftali-bennett-for-israel-two-state-is-no-solution.html?_r=0 Erişim 10 Şubat 2017, **Israel Politics: Platforms for the Politically Perplexed**, Jerusalem Post, 28 Şubat 2015, <http://www.jpost.com/Israel-Elections/Platforms-for-the-politically-perplexed-392386> Erişim 10 Şubat 2017

olduğu³⁹⁴ hissini vermiştir. Ancak giriştiği gayr-ı meşru eylemler örgütün zayıflamasına neden olmuştur. Gush Emunim'in bu faaliyetleri toplumun Dini Siyonistlere karşı bir süreliğine olumsuz tavır takınmasına, Dini Siyonist kesimde oy bölünmesi yaşanmasına ve 1996-2013 yılları arasında Şas Partisinin Knesset'te dindar Yahudileri temsil eden birinci parti olmasına neden olmuştur. Bu güç kaybı Başhahamlık müessesine de yansımış, Başhahamlık kurulduktan 82 yıl sonra ilk kez Başhahamlığın Aşkenaz kısmına Dini Siyonist olmayan bir haham (Rabbi Yona Metzger 2003-2013 yılları arasında görev yapmıştır) gelmiştir. Şas Partisi'nin Knesset'te birinci dini parti olduğu bu dönemde Şas partisine yakın Rabbi Metzger'in Başhaham olması şaşırtmamalıdır. İlginçtir ki, Dini Siyonistlerin güç kaybettiği bu dönemde Şas, kuruluş çizgisinden farklı olarak Aşkenaz toplumunda da etki göstermiştir. Ancak bu durum Dini Siyonistlerin siyasi arenada 2013 yılında üstünlüğü ele geçirmesiyle değişmiştir. 2013 yılında Aşkenaz Başhahamlığına tekrar bir Dini Siyonist (Rabbi David Lau) gelmiştir.

4. Günümüzde Dini Siyonizm'in Karşılaştığı Problemler ve İdeolojik Değişim

Dini Siyonizm temel unsurlarının yanında Seküler Siyonistlerin gündeme getirdiği konulara ve İsrail Devleti'nde yaşanan tartışmalara göre şekillenmiş, bünyesinden farklı eğilimler de ortaya çıkmıştır. Her bir eğilim Dini Siyonizm'in mozaik yapısını göstermekle birlikte, birlik görüntüsüne zarar vermiştir. Son dönemde Dini Siyonizm'i etkileyen eğilimler ise, mesih fikrinin tartışılması, feminizm, "Mamlachti (Devletçi)"³⁹⁵ ideolojisi yoğunlaşması, gençlik hareketlerin artması olarak sıralanabilir. Dini Siyonistleri yeniden şekillendiren bu

³⁹⁴ Schwartz, Religious Zionism, s. 101

³⁹⁵ **Mamlachti:** Devletçi anlamına gelmektedir. İsrail Devletinin kurulmasını kurtuluş için önemli bir dönüm noktası olarak gören ve devleti kutsal olarak kabul eden Dini Siyonistlerin devletin varlığını muhafaza etmesini savunan düşüncedir. Dini Siyonistlerin "Mamlachti" ideolojisini savunmasının bir diğer nedeni kendilerini Siyonist karşıtı gruplardan farklı olduğunu göstermektir. Zira Siyonist karşıtı grupların en temel özelliği İsrail devletini kabul etmemeleridir. Şas Partisi gibi Siyonist karşıtı örgütler Knesset'te temsil edilmelerine rağmen devleti reddetmekte hatta kabul etmemektedir.

tartışmalar, Dini Siyonistlerin Şas Partisine karşı güç kaybettikleri 1996-2013 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Dini Siyonizm'in varlık sebeplerinden biri olan mesihçilik düşüncesi yıllardır mevcudiyetini sürdürmektedir. Ancak Dini Siyonist hahamların mesihe dair öngörülerinin gerçekleşmemesi mesihçi fikrin tartışılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda son yıllarda, mesih konusuna Kooklar gibi bakmayan Dini Siyonist Rabbi Joseph Soloveitchik'in (1903-1993) fikirleri yeşilalarda okutulmaktadır. Soloveitchik hayatı boyunca Filistin topraklarına göç edilmesini ve bir Yahudi devleti kurulmasını savunmuş, ancak mesihin gelmesini olası bir hadise olarak görmemiştir. Soloveitchik, mesih ve kurtuluş konularının sorgulanmasını ve sorulara Halaka bağlamında yanıt verilmesini desteklemiştir. Soloveitchik mesihin gelmemesinin, Tanrı'nın gizemli yollarının eksik bilinmesinden kaynaklandığını savunmaktadır. Ancak Rabbi Soloveitchik'in düşüncesi Dini Siyonist düşünürlerin fikirlerine nazaran yalın kalmakta, Dini Siyonistleri heyecanlandırmamaktadır. Soloveitchik'in metafizik karşıtı söylemi çoğu Dini Siyonist tarafından içselleştirilmemiştir. Rabbi Abraham Kook ve Rabbi Soloveitchik'in çalışmalarının Dini Siyonistlerin bilincindeki yerleri karşılaştırıldığında, Rabbi Soloveitchik'in fikirleri toplum içinde daha az kabul görmektedir.³⁹⁶ Ancak bu durum Dini Siyonist toplumun mesihçi olmayan fikirleri de incelemeye başladığının bir göstergesidir.

Post-Siyonizm'in etkisi Dini Siyonizm'de de görülmektedir. Bu etki feminizm düşüncesini beraberinde getirmiştir. Dini Siyonistler arasında feminist düşüncüyü dile getiren kişiler ortaya çıkmıştır. Bu kişiler örgütlenerek taleplerini topluca dile getirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, 1935 yılında kurulan ancak yıllar içinde etkinliğini kaybeden Mizrahi'nin kadın kolu Emunah'a³⁹⁷ ilave olarak 1998 yılının sonunda "Kolech" (Senin Sesin)

³⁹⁶ Kaplan – Shatz, s. 2; Gerald Blidstein, "On the Jewish People in the Writings of Rabbi Joseph B. Soloveitchik", **Exploring the Thought of Rabbi Joseph B. Soloveitchik**, Editör: Marc Angel, KTAV Publishing House, New Jersey, 1997, s. 307

³⁹⁷ Yehudith Huebner, **National Religious Women's Organization: Emunah**, Jewish Women's Archive, internet erişim: <http://jwa.org/encyclopedia/article/emunah>

adlı bir forum kurmuşlardır.³⁹⁸ Kolech çalışmalarını 2000’li yıllarda yoğunlaştırmıştır. Feministlerin taleplerinden ilki erkeklerin yeşivalarına paralel olarak kadınlara Talmud öğretecek merkezlerin kurulması talebi olmuştur. Diğer talepleri ise kadınlardan müteşekkil “minyan”ın dini otoritelerce kabul edilmesi ve kadının ayinde minyan üyesi olarak kabul görmesi, erkeklerle aynı sırada oturması/bulunması isteğidir. Bu istekleri halen Dini Siyonistlerce tartışılmaktadır.³⁹⁹ Ayrıca eşcinselliğin tartışılmasını istemişlerdir. Bu taleplerine yanıt olarak Şubat 2010’da 70 Dini Siyonist haham bir araya gelerek eşcinselliğe ve eşcinsellere karşı büyük bir hoşgörü çağrısında bulunmuşlardır.⁴⁰⁰ Dini Siyonist kadınların faaliyetlerini gören Yahudi Evi partisi, son seçimde (2015) kadın milletvekili çıkarmış, kadın milletvekilini aynı zamanda kabineye dahil etmiştir. Bu gelişme Dini Siyonistlerin, hatta dini partilerin tarihinde ilk kez yaşanmıştır. Kadın milletvekilinin ayrıca bakanlık görevi de yürütmesi itibariyle Dini Siyonistlerin, diğer dindar Yahudi kadınların dikkatini çektiği muhakkaktır.

Seküler Siyonistler ile Dini Siyonistler arasındaki Halaka tartışmasından dolayı İsrail’de bir anayasa bulunmamaktadır. Anayasanın olmayışı İsrail kamuoyunca yıllar içinde benimsenmesine rağmen bazı Dini Siyonistler Halaka bağlamında anayasa yapılması tartışmasını tekrar gündeme taşımaktadırlar. Dini Siyonistlerin büyük çoğunluğu, Halaka’yı geri kalmış bir sistem olduğunu kabul eden Seküler Siyonistlerin bu fikrini kabul etmeye pek yanaşmamaktadır. Ancak aksini düşünen bazı Dini Siyonistler toplumun Halaka’nın modern dünya ile uyumunun sağlanması konusunda düşünce kuruluşları kurmuşlardır. Markaz Yaakov Herzog bu konuda çalışmalar yürüten kurumlardan biridir.⁴⁰¹ Markaz Yaakov Herzog Yahudi çalışmalarına eğilmekte, İsrail toplumundaki farklı kesimleri bir araya getirerek sosyal

³⁹⁸ Yael Israel-Cohen, **Between Feminism and Orthodox Judaism: Resistance, Identity, and Religious Change in Israel**, BRILL, Massachusetts, 2015, s. 30

³⁹⁹ Menachem Mautner, **Law and the Culture of Israel**, Oxford University Press, New York, 2011, s. 205-206

⁴⁰⁰ Mautner, s. 205-206

⁴⁰¹ Dini Kibbutz Hareketi tarafından 1987 yılında kurulan Yaakov Herzog merkezi, İsrail toplumundaki farklı kesimleri biraraya getirerek toplumsal diyalog inşa etmeyi hedeflemektedir. The Yaakov Herzog Center websitesi, <http://www.merkazherzog.org.il/en/content/3>

aktiviteler gerçekleştirmektedir. Ayrıca, İsrail'deki üniversitelerde okuyan öğrencilerini, akademisyenleri, üniversite mezunlarını bir araya getiren akademik ağ tesis etmişlerdir. İsrail'deki sekülerler bu tür düşünce kuruluşları çalışanlarını ılımlı duruşu destekleyen Dini Siyonist entelektüeller olarak görmektedirler.⁴⁰²

1970'lerin sonuna kadar Dini Siyonizm, İsrail Devletini “kurtuluşun başlangıcı” olarak görmüş, devleti kutsal bir fenomen olarak kabul etmiştir. Bu yüzden Barış görüşmelerinden ve yerleşim yerlerinin tahliyesinden dolayı Dini Siyonistler devletten ziyade hükümetleri ve siyasetçileri eleştirmişlerdir. Ancak 1990'ların ortasında Markaz HaRav'ın yöneticisi olan Rabbi Avraham Shapira'nın Batı Şeria'nın bazı bölgelerinden çekilmelere tepki gösterirken İsrail devlet organlarını şiddetle eleştirmiştir. Bu durum bazı Dini Siyonistler tarafından hoş karşılanmamıştır. Dini Siyonistlerin önde gelen eğitimcilerinden Rabbi Tvzi Tau önderliğindeki bir grup, Markaz HaRav kurumunun ve Rabbi Shapira'nın devlete yönelik yaklaşımlarından dolayı Merkaz HaRav'dan ayrılarak Har HaMor yeşivasını kurmuşlardır. Rabbi Abraham Kook ve Rabbi Zvi Kook'un fikirlerini doğrultusunda faaliyet gösteren Har HaMor'u Merkaz HaRav'dan ayıran nokta “mamlachti” ideolojisini daha fazla savunmasıdır. Rabbi Tau'ya göre Kook'lar ve Dini Siyonistler İsrail Devletini ve kurumlarını kutsal olarak görmekteydi.⁴⁰³ Har HaMor yeşivası, Merkaz HaRav'dan ayrılan ilk oluşum olma özelliği taşımaktadır.⁴⁰⁴ Dini Siyonist eğitim ekolünün bu iki ana yeşiva etrafında şekilmesi günümüzde de devam etmektedir. Ayrıca bu iki yeşivadan mezun kişilerle irtibatın kopmaması için Dini Siyonist Amerikalı Yahudilerin fikirlerinin hâkim olduğu “Amit” adlı bir eğitim ağı kurulmuştur. Dini Siyonistler, bu ağ sayesinde mezun öğrencilerle sürekli temaslarını sürdürerek öğrencilerin Dini Siyonist fikirlerini canlı tutmayı hedeflemektedirler.⁴⁰⁵

⁴⁰² Aryei Fishman, s.159

⁴⁰³ Charles Selengut, **Our Promised Land: Faith and Militant Zionism in Israeli Settlements**, Rowman & Littlefield, Maryland, 2015, s. 68

⁴⁰⁴ Harvey E., Steven M. Cohen, Ezra Kopelowitz, **Dynamic Belonging: Contemporary Jewish Collective Identities**, Berghahn Books, New York, 2011, s. 95

⁴⁰⁵ Schwartz, Faith at the Crossroads, s. 226

Dini Siyonizm'i günümüzde etkileyen diğer bir faktör, "Tepe'nin Gençliği"⁴⁰⁶ olarak isimlendiren gruptur. Bu grubun üyeleri Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dan göç etmiş ailelerden gelen, İsrail'de büyümüş kişilerdir. Dini Siyonist olan bu gençler, Filistinlilerle ve İsrail güvenlik güçleriyle silahlı çatışmaya girmekten çekinmeyerek kendilerini ileri karakol görevi icra edenler olarak görerek yerleşim yerleri kurmaktadırlar.⁴⁰⁷ Filistinlileri "kutsal toprakların mütecavizleri" olarak nitelendiren bu grup,⁴⁰⁸ radikal bir mesihçi olan Rabbi Yitzhak Ginzburg⁴⁰⁹ gibi bazı şahıslardan esinlenmektedir.⁴¹⁰ "Tepe'nin Gençliği"nin aktif ve heyecanlı yaşantı vaat etmesi Dini Siyonist gençlerin bu gruba meyletmesine sebebiyet vermektedir. Gerek bundan dolayı gerekse terörü anımsatan faaliyetlerinden dolayı bu grup İsrail kamuoyunda Suriye ve Irak'ta faaliyet gösteren "Irak ve Şam İslam Devleti" terör örgütünün Yahudi formülasyonu olarak görülmektedir.⁴¹¹

Dini Siyonizm'i siyasi açıdan etkileyen bir diğer örgüt Zu Artzeinu (Bu bizim toprağımızdır) adlı hareket olmuştur. Zu Artzeinu hareketi, ülke genelinde çağrıda bulunarak Dini Siyonist siyasi oluşumlarından ziyade iktidar ihtimali olan Likud Partisinin desteklenmesi çağrısında bulunmaktadır. Likud'a verilen desteğin bir ödülü olarak

⁴⁰⁶ Tepenin Gençliği: Benjamin Netanyahu, Filistin Otoritesi ile gerçekleştirdiği barış müzakereleri çerçevesinde Wye River Anlaşması imzalamıştır. Sözkonusu Anlaşma, Batı Şeria'da bazı yerlerdeki İsrail askerlerinin geri çekilmesi ile ilgili aşamaların ne zaman uygulanacağını şekillendirmiştir. İsrail askerlerinin belirlenen bölgelerden geri çekilmesine karşı çıkan ve Netanyahu'yu siyasi açıdan yıpratmak isteyen Ariel Şaron, "tepelere kapın" diye çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerine, Dini Siyonist gençler Ariel Şaron'un çağrısına uymuşlar, anlaşmaya karşı olduklarını belirtmişler, zaman zaman İsrail askeri ile silahlı çatışmaya girmişlerdir. Tepenin Gençliği hareketinin isminde, Şaron'un çağrısından esinlenilmiştir. (Daniel Gavron, **The Other Side of Despair: Jews and Arabs in the Promised Land**, Rowman and Littlefield, 2013, New York s. 194)

⁴⁰⁷ Daniel Gavron, **The Other Side of Despair: Jews and Arabs in the Promised Land**, Rowman & Littlefield, Maryland, 2004, s. 194

⁴⁰⁸ Daniel Byman, **A High Price: The Triumphs and Failures of Israeli Counterterrorism**, Oxford University Press, New York, 2011 s.291

⁴⁰⁹ Rabbi Yitzhak Ginzburg: ABD doğumlu Ginzburg, Batı Şeria'da Yahudi yerleşim yerlerinin tahliyeleri konusunda İsrail hükümetini eleştirmektedir. Aynı zamanda yabancıların İsrail'de yaşamalarına izin verilmesine karşı çıkmakta, Yahudilerin Harem-i Şerif'te ibadet gerçekleştirmesini desteklemektedir. (Motti Inbari, **Jewish Fundamentalism and the Temple Mount: Who will build the Third Temple?**, State University of New York Press, New York, 2009, s. 154)

⁴¹⁰ Richard I. Cohen, **Visualizing and Exhibiting Jewish Space and History**, Oxford University Press, New York, 2012, s.283

⁴¹¹ Hillel Gershuni, **A Jewish ISIS Rises in the West Bank**, Tablet magazine, internet erişim: <http://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/196516/jewish-isis-in-the-west-bank>

Başbakanlık makamının Dini Siyonistlere verileceğini düşünmektedirler. Zu Artzeinu'nun hedefi 2015 seçimlerinde kısmen gerçekleşmiş, Dini Siyonist Yahudi Evi partisi tek başına yarışmakla beraber hükümetin kurulmasında Likud'u desteklemiştir. Zu Artzeinu'nun sonraki dönemlerde de aktif olması beklenmektedir.⁴¹²

İnternet çağının toplumsal olaylara etkisi Dini Siyonizm'de de görülmektedir. İnternet uzak Dini Siyonist otoriteleri yakın ve erişilebilir hale getirmektedir. İnternette bulunan Yahudilikle ilgili bilgiler, dindar gençlerin hayatlarındaki en önemli etkenlerden biri olmaktadır. İnternet ortamındaki hahamların sohbetleri ve yorumları, Yahudiliğin geleneksel kitaplarına olan ilgiyi düşürmektedir. Shlomo Aviner, Shmuel Eliyahu, Elyakim Levanon ve Yuval Sherlock gibi Dini Siyonist hahamlar, genç Yahudilerin internet üzerinden sorularını yanıtlamakta ve onlara tavsiyeler vermektedirler. Merkaz HaRav ve Merkaz HaMor yeşivaları bu duruma itiraz ederek durumun yüzeyselliğe ve Yahudiliğe saygısızlığa neden olduğunu savunmaktadır.⁴¹³

Dini Siyonizm'i etkileyen bir diğer husus ibadet şekline ilişkindir. Geleneksel tarzdaki ibadet yerine son zamanlarda ibadetin şenlik içinde yapılmasını öngören "Carlebach"⁴¹⁴ tarzının benimsenmesinde artış yaşanmaktadır.⁴¹⁵ Carlebach tarzında, ibadet oturarak değil, dans ederek ve şarkı söyleyerek yerine getirilmektedir. Dini Siyonistler, Carlebach tarzına ilave olarak dini "rock" grupları da kurmuşlardır. Bu şekilde ibadet ederek, dinin eğlenceli olduğunu ve korkulması gereken bir şey olmadığını göstermektedirler. Böylelikle Dini Siyonistler, İsrail toplumunun dikkatini çekmekte, Carlebach'ın eğlenceli olduğunu gören seküler grupların arasına girerek onlara kendi fikirlerini anlatmaktadırlar.

⁴¹² Inbari, s. 86, 97

⁴¹³ Schwartz, Religious Zionism, s. 118

⁴¹⁴ Carlebach, Rabbi Shlomo Carlebach isimli müzikle ilgilenen bir hahamın ortaya çıkardığı bir ibadet tarzıdır.

⁴¹⁵ Rabbi Sholom Groesberg, **Jewish Renewal: A Journey : the Movement's History, Ideology, and Future**, iUniverse Publishing, New York, 2008, s. 32,46

Hatta Dini Siyonist gençler bir adım öteye giderek, düşüncelerini pub, bar gibi eğlence mekanlarında da dile getirmektedirler.⁴¹⁶

Dini Siyonistlerin İsrail medyasında hatrı sayılır bir yeri vardır. 1988 yılında kurdukları radyo istasyonu Arutz Sheva (Kanal 7) halen yayın hayatını sürdürmektedir. 2000’li yılların başında hükümetle yaşadığı yayın hakkı tartışmaları neticesinde stüdyoları İsrail’de olmak suretiyle yayınlarını Doğu Akdeniz’de uluslararası sulara seyir halinde bulunan bir gemi vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Günümüzde İngilizce, İbranice ve Rusça dillerinde ulusal/uluslararası haberlerin yer aldığı bir internet sitesine sahiplerdir. Dini Siyonistler, Arutz Sheva’nın sahibi olduğu B’Sheva (7’de) adlı bir gazeteyle de düşüncelerini İsrail kamuoyuna aktarmaktadırlar. B’Sheva, 2016 yılında İsrail’de dindar Yahudiler arasında en çok okunan birinci, ülke genelinde ise üçüncü gazete olmuştur.⁴¹⁷

Dini Siyonistlerin 1902 yılında kurdukları Mizrahi örgütü yıllar içinde zayıflamakla beraber günümüzde varlığını Kudüs merkezli Dünya Mizrahi Hareketi olarak sürdürmektedir. Örgüt günümüzde, dünyanın çeşitli yerlerindeki Dini Siyonistlerin arasında bağ tesis etmek için toplantılar düzenlemek, Dini Siyonistlerin aktivitelerini anlatmak, Dini Siyonistlerin kurduğu yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarının gidermek, daha iyi dini eğitim imkanlarının sunmak gibi hedeflerle hareket etmektedir. Bünyesinde Bnei Akiva, Torah Mitzion (Siyon’dan Tevrat), The Jewish Soul Train (Yahudi Ruh Kafilesi), Torah Zionist Leadership (Tevrat Siyonist Liderliği) gibi küçük örgütleri de barındırmaktadır.⁴¹⁸ Siyasetinden etkisinden dolayı günümüzde Dini Siyonistleri, Dünya Mizrahi Hareketi değil, bir siyasi örgüt olan Yahudi Evi’nin temsil ettiği söylenebilir.

⁴¹⁶ Schwartz, Religious Zionism,s. 118

⁴¹⁷ “Seker TGI mehatzid 2016”, Walla, <http://b.walla.co.il/item/2982163>, Erişim tarihi: 20 Şubat 2017

⁴¹⁸ World Mizrahi Movement internet sitesi, <http://mizrachi.org/> Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017

SONUÇ

Dini Siyonizm, Yahudiliği amacı için kullanan Siyonizm'in sekülerizme evrilmesiyle ortaya çıkmış bir düşüncedir. Dini Siyonistler, Seküler Siyonistlerin fikirlerine karşı çıkmışlar, müstakbel devletin Halakaya göre şekillendirilmesini istemişlerdir. Yahudiliğin mesih ve vaat edilmiş toprak anlayışları ile Yahudi cemaati üzerinde kötü etkisi olan sürgün yaşantısını kullanmışlardır. Dini Siyonistler ana Siyonist oluşum olan Dünya Siyonist Kongresinden ayrılmayarak, kendi fikirlerinin kabul göreceğini düşünerek sekülerleşmeyle "içerde" mücadele etmişlerdir. Dini Siyonizm, diğer Siyonizm türlerinden farklılaşmaktadır. Diğerleri Siyonizm'in yöntemleri (diplomatik, militarist, revizyonist) konusunda fikirlerini savunurken, Dini Siyonizm, Siyonizm'in içeriği konusunda farklılaşmıştır. Sekülerleşmeyle mücadelenin yanında en önemli hedef kurulacak Yahudi devletinin Yahudiliğin esaslarına göre işlemesi olmuştur.

Hedeflerine ulaşabilmek için Dünya Siyonist Örgütü içindeki ilk dini ve ilk otonom örgüt olma özelliği olan Mizrahi'yi kurmuşlardır. Mizrahi, Herzl'in ölümüne kadar aktif bir şekilde Seküler Siyonistlere karşı durmuş, Herzl'den sonra sekülerlerden oluşan Sentetik Siyonistlerin güçlenmesiyle pasifize olmuştur. Her dönemde pragmatik (Araplara toprak verilmesi ve yerleşim yerleri inşaatlarının engellenmesi hariç) bir duruş sergileyen bu özellikleri, Dini Siyonistlerin en kötü dönemlerden çıkmasını sağlamıştır. Başhahamlık öncesinde Rabbi Abraham Kook her kesimi tatmin edecek söylemler takınarak ilk Aşkenaz Başhahamı olmayı başarmıştır. Dini Siyonistler, Başhahamlığın gerek Sefarad gerekse Aşkenaz kanatlarını en etkin şekilde kullanmaya çalışmışlardır. Holokost döneminde Avrupalı Yahudilerin Alman zulmünden kurtarmak için giriştikleri kurtarma operasyonlarını bir mitzva olarak gören Dini Siyonistler burada da pragmatik davrandıkları söylenebilir. Böylelikle özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki Yahudilerin dikkatini çekmek istemişlerdir. Kendilerinin kurtarma operasyonu gerçekleştiren yegane Siyonistler olduğunu dile getiren

Dini Siyonistler, propagandalarını iyi yapamadıklarından dolayı pastadaki payı Seküler Siyonistlere kaptırmışlardır.

Dini Siyonistlerin hedefe giderken kullandıkları en önemli araç mesih düşüncesidir. Siyonizm ilk başta nasıl Yahudiliği kullanmışsa, Dini Siyonizm de mesihçiliği kullanmıştır. Rabbi Reines ve Rabbi Abraham Kook'un söylemleriyle Dini Siyonistler geleneksel Yahudilerin kalplerinde yatan mesih sevdasına hitap etmiş, onları etkisi altına alarak saflarına katmışlardır. Filistin'e göç, iki dünya savaşı ve Holokost, İsrail Devleti'nin kurulması, Altı Gün ve Yom Kippur Savaşları sonrasında mesihçilik fikirleri ve mesihin gelmek üzere olduğu söylemleri zirve yapmış, ancak beklenen mesih bir türlü gelmemiştir. Bu durum Yahudilerin Dini Siyonistlere olan inançlarının zayıflamasına neden olmuştur. Zayıflama siyasete de yansımış, Siyonist olmayan dindar partiler, Dini Siyonistleri Knesset seçimlerinde yaklaşık 17 yıl, Başhahamlık'ta ise 10 yıl safdışı bırakmışlardır. Günümüzde mesihçilik söylemi Dini Siyonist kurumlarca sürdürülmekle beraber, Dini Siyonist siyasetçiler tarafından pek fazla dillendirilmemektedir.

Yahudilerin Filistin'e göç etmelerini teşvik etmek için Dini Siyonistler sürgünün çirkinliğinden ve Yahudilikte bıraktığı kötü etkiden bahsetmişlerdir. Bu söylemlerini yıllarca sürdürmüşler, ancak 1970'lerden itibaren bu politikasında değişikliğe gitmek zorunda kalmışlardır. Bunun nedeni Yahudilerin başta ABD olmak üzere batı ülkelerinde yaşama isteği dolayısıyla Filistin'e Yahudi göçlerinin iyice azalmasıdır. İsrail'dekilere nazaran daha çok ekonomik ve siyasi kazançlara sahip olan ve bunu ABD'ye borçlu olan Yahudilere sürgünün olumsuz olduğunu inandırmak mümkün değildir. Ayrıca İsrail Devleti, SSCB silahlarına sahip Arap ülkelerini Amerikan silahlarıyla karşılaşmasını ABD'deki Yahudilerin lobi faaliyetleriyle sağlamışlardır. Gerek Dini Siyonistlere ve İsrail Devleti'ne gelen yardımların sürekliliğini sağlamak gerekse İsrail dışındaki Yahudileri kendi taraflarına çekebilmek için Dini Siyonistler sürgün kelimesini literatürlerinden çıkararak onun yerine diasporayı kullanmaya

başlamışlardır. Diaspora kelimesi en azından kötü bir mana içermemekle beraber İsrail dışındaki Yahudileri kastetmektedir.

Altı Gün Savaşıyla Süveyş'ten Golan'a kadar kontrol sağlayan İsrail'in toprak kazanımının ardından Dini Siyonistler Büyük İsrail fikrini gündeme taşımışlardır. Bu dönemde mesihçilik fikrinin Dini Siyonistler arasında tekrar konuşulduğu bir dönem olmakla beraber Dini Siyonistler mesihçilik yerine Büyük İsrail'i dillendirerek İsrail kamuoyunu etkilemeyi hedeflemişlerdir. Bu düşüncelerinde başarılı olan Dini Siyonistlere toplumun ilgisi artmış, 1973 Yom Kippur Savaşı sonrasında Gush Emunim'in Araplara yönelik saldırıları ve yerleşim yerlerinin koruması görevleri ilginin zirve yapmasına neden olmuştur. Ancak 1970'lerin sonunda başlayan barış görüşmeleri ve Sina'dan çekilme faaliyetleri sırasında Gush Emunim'in takındığı şedit tutum Dini Siyonistlere zarar vermiştir. 1980'lerde Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki gerilim tekrar Dini Siyonistlerin işine yaramış, toplumun gözde kesimi haline gelmiş, ancak bu durum fazla sürmemiştir.

Basın hayatında yer edinen Dini Siyonistler medya kanalıyla güçlerini pekiştirmenin yolunu aramışlardır. Ancak kurulan Siyonist karşıtı dini partiler ve Ulusal Dini Parti'nin içinden küçük Dini Siyonist partilerin ortaya çıkması, Dini Siyonistleri siyasi arenada zor duruma düşürmüştür. Güç kaybı 2013 yılına kadar devam etmiştir. Dini Siyonistler 2013 yılından itibaren tekrar bir canlanma yaşamaktadırlar. Bu durum güç kaybına uğradıkları 1996-2013 yılları arasında geçirdikleri değişim ve toplumla sağladıkları entegrasyonun bir neticesi olarak yorumlanabilir. Kitle iletişim araçları ve küreselleşme Dini Siyonizm'in de değişmesine neden olmuştur. Feminist hareketler, sosyalleşmenin öneminin anlaşılması gibi hususlar günümüzde Dini Siyonizm'in seküler kesime de hitap ettiğinin bir göstergesidir. Fikirlerini aktarırken Dini Siyonizm'in öncüsü Reines ve Rabbi Abraham Kook'un düşüncelerine yer vermeye devam etmektedirler. Bu durum, dindar Yahudilerden çekinen ama aynı zamanda dini değerlerine önem veren başlayan Yahudilerin Dini Siyonistlere meyletmesine neden olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Dini Siyonizm, Siyonizm'in başlangıcından bu yana faaliyetleri sürdüren köklü geçmişe sahip bir düşüncedir. Mesihçi ve pragmatik olan Dini Siyonizm, yıllar boyunca geçirdiği merhalelerden dolayı önemli bir tecrübeye sahiptir. Günümüzde sahip olduğu medya gücü de hesaba katılırsa gelecekte de etkisini sürdürecektir. Halihazırda Aşkenazların Başhahamlığı Dini Siyonistlerin elindedir. Sefarad Başhahamı Şas yanlısı olmakla beraber sonraki dönemlerde Dini Siyonistlere geçmesi mümkündür. Siyasi açıdan bakıldığında Dini Siyonistlerin, oy potansiyelleri sayesinde kuruluşundan bu yana hep koalisyonla yönetilen İsrail hükümetinde Başbakanı belirleme gücü (king maker) her zaman olagelmıştır. Bu gücünü pek kullanamayan Dini Siyonistlerin, günümüzde Dini Siyonist olmayan dindar Yahudilerin ve seküler kesimin desteğini kazanmaya başladığı gözönüne alındığında önümüzdeki yıllarda siyasette de etkilerini yoğunlaştıracakları tahmine müsaittir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

- Abramovitch, Ilana, **Jews of Brooklyn**, University Press of New England, New York, 2002
- Abramson, Glenda, **Encyclopedia of Modern Jewish Culture**, Routledge, New York, 2013
- Adam, Baki, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, Pınar Yayınları, Ankara 2002
- Adler, Eliyana R., **In Her Hands: The Education of Jewish Girls in Tsarist Russia**, Wayne State University Press, Detroit, 2011
- Aharonson, Ran, **Rothschild and Early Jewish Colonization in Palestine**, Rowman & Littlefield, Maryland, 2000
- Alderman, Geoffrey, **Modern British Jewry**, Oxford University Press, New York, 1998
- Almog, Shmuel, Jehuda Reinharz, Anita Shapira, **Zionism and Religion**, University Press of New England, London, 1998
- Alon, Mati, **Holocaust and Redemption**, Trafford Publishing, Canada, 2004
- Alroey, Gur, **Zionism Without Zion, The Jewish Territorial Organization and Its Conflict with the Zionist Organization**, Wayne State University Press, Michigan, 2016
- Altıntaş, Yusuf, **Yahudilikte Kavram ve Değerler: Dinsel Bayramları, Dinsel Kavramlar, Dinsel Gereçler**, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, 2001
- Arian, Alan, **The Elections In Israel**, Transaction Publishers, New York, 2008
- Armaoğlu, Fahir, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006
- Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1991
- Aronoff, Myron J., **Power and Ritual in the Israel Labor Party: A Study in Political Anthropology**, Routledge, New York, 2015
- Aronson, Shlomo, **David Ben-Gurion and the Jewish Renaissance**, Cambridge University Press, New York, 2010
- Auerbach, Jerold S., **Are We One?: Jewish Identity in the United States and Israel**, Rutgers University Press, New Jersey, 2001
- Avery Peck, Alan Jeffery, **The Annual of Rabbinic Judaism: Ancient, Medieval, and Modern**, BRILL, Leiden, 1999
- Avneri, Yosi, **Rabbi Kook's Vision: Timely or Premature?**, Jewish Action, New York, 2004
- Batnitzky, Leora, **How Judaism Became a Religion: An Introduction to Modern Jewish Thought**, Princeton University Press, New Jersey, 2011

- Bauer, Yehuda, **American Jewry and the Holocaust: The American Jewish Joint Distribution Committee, 1939-1945**, Wayne State University Press, Detroit, 1981
- Benbassa, Esther, **The Jews of France**, Princeton University Press, New Jersey, 1999
- Ben-Porat, Guy, **Between State and Synagogue: The Secularization of Contemporary Israel**, Cambridge University Press, New York, 2013
- Ben-Yehuda, Nachman, **Masada Myth: Collective Memory and Mythmaking in Israel**, University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1996
- Berkowitz, Michael, **Zionist Culture and West European Jewry Before the First World War**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993
- Berthelot, Katell, **The Gift of the Land and the Fate of the Canaanites in Jewish Thought**, Oxford University Press, New York, 2014
- Besalel, Yusuf, **Yahudilik Ansiklopedisi, Cilt I-III**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2001
- Birnbaum, Ervin, **In the Shadow of the Struggle**, Gefen Publishing House, Kudüs, 1990
- Bloomberg, Jon, **The Jewish World in the Modern Age**, KTAV Publishing House, Inc., Jersey City, 2004,
- Bokser, Ben Zion, **Abraham Isaac Kook: The Lights of Penitence**, Paulist Press, New Jersey, 1978
- Byman, Daniel, **A High Price: The Triumphs and Failures of Israeli Counterterrorism**, Oxford University Press, New York, 2011
- Bush, Andrew, **Jewish Studies: A Theoretical Introduction**, Rutgers University Press, Londra, 2011
- Capkova, Katerina, **Czechs, Germans, Jews?: National Identity and the Jews of Bohemia**, Berghahn Books, New York, 2012
- Čejka, Marek & Roman Kořan, **Rabbis of our Time: Authorities of Judaism in the Religious and Political Ferment of Modern Times**, Routledge, New York, 2015
- Cohen, Asher, & Bernard Susser, **Israel and the Politics of Jewish Identity: The Secular-Religious Impasse**, John Hopkins University Press, Baltimore, 2000
- Cohen, Michael J., **Churchill and the Jews 1900-1948**, Routledge, New York, 2013
- Cohen, Richard I., **Visualizing and Exhibiting Jewish Space and History**, Oxford University Press, New York, 2012
- Cohen, Stuart, **Democratic Societies and Their Armed Forces: Israel in Comparative Context**, Taylor & Francis, New York, 2000
- Davidson, Herbert, **Moses Maimonides: The Man and His Works**, Oxford University Press, New York, 2010

- Dawidowicz, Lucy S., **The Golden Tradition: Jewish Life and Thought in Eastern Europe**, Syracuse University Press, New York, 1996
- Dekmejian, Hrair, **Patterns of Political Leadership: Egypt, Israel, Lebanon**, State University of New York Press, New York, 1975
- Deror, Yuval, **National Education Through Mutually Supportive Devices: A Case Study of Zionist Education**, Peter Lang, Bern, 2007
- Dolev, Diana, **The Planning and Building of the Hebrew University, 1919–1948**, Lexington Books, Londra, 2016
- Drezon-Tepler, Marcia, **Interest Groups and Political Change in Israel**, State University of New York Press, New York, 2012
- Efrat, Elisha, **Geography and Politics in Israel Since 1967**, Routledge, New York, 2005
- Eidelberg, Paul, **A Jewish Philosophy of History: Israel's Degradation & Redemption**, iUniverse Inc, Lincoln, 2004
- Eisenberg, Ronald L., **The Streets of Jerusalem: Who, What, why**, Devora Publishing, Israil, 2006
- Elazar, Daniel J., Shmuel Sandler, **Israel at the Polls 1996**, Routledge, New York, 2014
- Elkins, Rabbi Dov Peretz, **Shepherd of Jerusalem: A biography of Rabbi Abraham Isaac Kook**, Author House, Indiana, 2005
- Etkes, Immanuel, **Rabbi Israel Salanter and the Mussar Movement**, Jewish Publication Society, Kudüs, 1993
- Feige, Michael, **Settling in the Hearts: Jewish Fundamentalism in the Occupied Territories**, Wayne State University Press, Detroit, 2009
- Firestone, Reuven, **Holy War in Judaism: The Fall and Rise of a Controversial Idea**, Oxford University Press, New York, 2012
- Fishman, Aryei, **Judaism and Collective Life: Self and Community in the Religious Kibbutz**, Routledge, New York, 2003
- Freeze, Chaeran Y. & Jay M. Harris, **Everyday Jewish Life in Imperial Russia: Select Documents**, Brandeis University Press, New Hampshire, 2013
- Friedman, Isaiah, **Germany, Turkey, and Zionism 1897-1918**, Transaction Publishers, New York, 1999
- Friling, Tuvia, **A Jewish Kapo in Auschwitz: History, Memory, and the Politics of Survival**, Brandeis University Press, New Hampshire, 2014
- Garfinkle, Adam, **Politics and Society in Modern Israel: Myths and Realities**, Routledge, New York, 2015
- Gavron, Daniel, **The Other Side of Despair: Jews and Arabs in the Promised Land**, Rowman & Littlefield, Maryland, 2004, s. 194

- Ghanem, As'ad, **Ethnic Politics in Israel: The Margins and the Ashkenazi Centre**, Routledge, New York, 2010
- Glass, Joseph B., **From New Zion to Old Zion: American Jewish Immigration and Settlement in Palestine, 1917-1939** Wayne State University Press, Detroit, 2002
- Glassman, Bernard, **Benjamin Disraeli: The Fabricated Jew in Myth and Memory**, New York, 2002,
- Gluska, Ami, **The Israeli Military and the Origins of the 1967 War: Government, Armed Forces and Defence Policy 1963–67**, Routledge, New York, 2007
- Golani, Motti, & Adel Manna, **Two Sides of the Coin: Independence and Nakba, Institute for Historical Justice and Reconciliation**, Republic of Letters Publishing, Massachusetts, 2011
- Goldberg, David J., **To The Promised Land: A History of Zionist Thought From Its Origins To The Modern State of Israel**, Penguin, New York, 1996
- Goldberg, Harvey E., Steven M. Cohen, Ezra Kopelowitz, **Dynamic Belonging: Contemporary Jewish Collective Identities**, Berghahn Books, New York, 2011
- Goldman, Shalom, **Zeal for Zion: Christians, Jews, & the Idea of the Promised Land**, University of North Carolina Press, North Carolina, 2009
- Gordis, Daniel, **Menachem Begin: The Battle for Israel's Soul**, Schocken Books, Toronto, 2014
- Gorenberg, Gershom, **The Accidental Empire: Israel and the Birth of the Settlements, 1967-1977**, Macmillan, New York, 2006
- Gorny, Yosef, **The Jewish Press and the Holocaust, 1939–1945: Palestine, Britain, the United States, and the Soviet Union**, Cambridge University Press, New York, 2011
- Greilsammer, Ilan, **Siyonizm**, Çev: Işık Ergüden, Dost kitabevi, İstanbul, 2007
- Groesberg, Rabbi Sholom, **Jewish Renewal: A Journey : the Movement's History, Ideology, and Future**, iUniverse Publishing, New York, 2008
- Gürkan, Salime Leyla, **The Jews as a Chosen People: Tradition and Transformation**, Routledge, New York, 2008
- Haberman, Bonna, **Rereading Israel: The Spirit of the Matter**, Urim Publication, Kudüs, 2014
- Halpern, Ben & Jehuda Reinharz, **Zionism and the Creation of a New Society**, Oxford University Press, New York, 1998
- Harman, Avraham, **Jews, Catholics, and the Burden of History**, Oxford University Press, New York, 2006
- Haynes, Jeffrey, **Routledge Handbook of Religion and Politics**, Routledge, New York, 2008
- Herzl, Theodor, **Yahudi Devleti**, Çev: Sedat Demir, Ataç Yayınları, İstanbul, 2007

- Hess, Moses, **The Revival of Israel**, University of Nebraska, Nebraska, 1995
- Hiro, Dilip, **Inside the Middle East**, Routledge, New York, 2013
- Hirsch, Richard G., **From the Hill to the Mount**, Gefen Publishing House Ltd, Kudüs, 2000
- Inbari, Motti, **Jewish Fundamentalism and the Temple Mount: Who will build the Third Temple?**, State University of New York Press, New York, 2009
- Inbari, Motti, **Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises**, Cambridge University Press, New York, 2012
- Ish-Shalom, Benjamin, **Rav Avraham Itzhak Hacoen Kook: Between Rationalism and Mysticism**, State University of New York Press, New York, 2012
- Israel-Cohen, Yael, **Between Feminism and Orthodox Judaism: Resistance, Identity, and Religious Change in Israel**, BRILL, Massachusetts, 2015
- Jackson, Jennifer & Lina Molokotos-Liederman, **Nationalism, Ethnicity and Boundaries: Conceptualising and Understanding Identity Through Boundary Approaches**, Routledge, New York, 2014
- Jess, Olson, **Nathan Birnbaum and Jewish Modernity: Architect of Zionism, Yiddishism, and Orthodoxy**, Stanford University Press, Stanford, 2013
- Kaplan, Lawrence J. & David Shatz, **Rabbi Abraham Isaac Kook and Jewish Spirituality**, New York University Press, New York, 1995
- Karesh, Sara E., Mitchell M. Hurvitz, **Encyclopedia of Judaism**, Infobase Publishing, New York, 2005
- Kats, Yosef, **Between Jerusalem and Hebron: Jewish settlement in the Hebron mountains and the Etzion Bloc in the pre-state period**, Bar-Ilan University Press, Beer Sheva, 1998
- Katz, Steven T., **The Impact of the Holocaust on Jewish Theology**, New York University Press, New York, 2007
- Kaye, Alexander, **The Legal Philosophies of Religious Zionism**, Columbia University Press, New York, 2013
- Kipnis, Yigal, **The Golan Heights: Political History, Settlement and Geography since 1949**, Routledge, New York, 2013
- Kolsky, Thomas, **Jews Against Zionism: The American Council for Judaism**, Temple University Press, 1992
- Koltun-Fromm, Ken, **Moses Hess and Modern Jewish Identity**, Indiana University, Bloomington 2001
- Kornberg, Jacques, **At the Crossroads: Essays on Ahad Ha'am**, State University of New York Press, New York, 2012
- Kutluay, Yaşar, **Siyonizm ve Türkiye**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1973

- Laqueur, Walter, **A History of Zionism: From the French Revolution to the Establishment of the State of Israel**, Schocken Books, New York, 2009
- Lesser, Allen, **Israel's Impact, 1950-51: A Personal Record**, University Press of America, New York, 1984
- Levenson, Alan T., **The Making of the Modern Jewish Bible: How Scholars in Germany, Israel, and America Transformed an Ancient Text**, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 2011,
- Liebman, Charles S., Eli'ezer Don-Yihya, **Civil Religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish State**, University of California Press, California, 1983
- Liebman, Charles S., Religion, **Democracy and Israeli Society**, Routledge, New York, 2006
- Linker, Shalom, **Kibbutz Judaism**, Herzl Press Publication Norwood Editions, Pennsylvania, 1982
- Lustick, Ian, **For the Land and the Lord: Jewish Fundamentalism in Israel**, Council on Foreign Relations Press, New York, 1988
- Marcus, Joseph, **Social and Political History of the Jews in Poland, 1919-1939**, Mouton Publishers, Berlin, 2008
- Marty, Martin E., & R. Scott Appleby, **Accounting for Fundamentalisms: The Dynamic Character of Movements**, University of Chicago Press, Chicago, 2004
- Masalha, Nur, **The Bible and Zionism**, Zed Books, Londra, 2007
- Mautner, Menachem, **Law and the Culture of Israel**, Oxford University Press, New York, 2011
- Mayah, Mosheh, **A World Built, Destroyed, and Rebuilt**, KTAV Publishing House Inc., Jersey City, 2004
- Maza, Bernard, **With Fury Poured Out: The Power of the Powerless During the Holocaust**, SP Books, New York, 1989
- Mazie, Steven V., **Israel's Higher Law: Religion and Liberal Democracy in the Jewish State**, Lexington Books, Oxford, 2006
- McGlynn, Margaret, **The Royal Prerogative and the Learning of the Inns of Court**, Cambridge University Press, New York, 2004
- Medoff, Rafael & Chaim I. Waxman, **The A to Z of Zionism**, Scarecrow Press Inc, Maryland, 2009
- Morgenstern, Matthias, **From Frankfurt to Jerusalem**, BRILL, Leiden, 2002
- Murphy, Andrew R., **The Blackwell Companion to Religion and Violence**, Wiley-Blackwell Publishing, Oxford, 2011
- Naor, Moshe, **Social Mobilization in the Arab-Israeli War of 1948**, Routledge, New York, 2013

- Neusner, Jacob, **The Formation of the Babylonian Talmud: Studies in the Achievement of the Late Nineteenth and Twentieth Century**, Wipf and Stock Publishers, Oregon, 2008
- Ohana, David, **Modernism and Zionism**, Palgrave Macmillan, Londra, 2012
- Öke, Mim Kemal, **Siyonizm ve Filistin Sorunu**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul
- Pappe, Ilan, **A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples**, Cambridge University Press, New York, 2004
- Pasachoff, Naomi E. & Robert J. Littman, **A Concise History of the Jewish People**, Rowman & Littlefield, Maryland, 2005
- Patai, Raphael, **Journeyman in Jerusalem**, Lexington Books, Maryland, 2000
- Perliger, Ami Pedahzur-Arie, **Jewish Terrorism in Israel**, Columbia University Press, New York, 2009
- Pianco, Noam, **Zionism and the Roads Not Taken: Rawidowicz, Kaplan, Kohn**, Indiana University Press, Indiana, 2010
- Pipes, Daniel, **The Hidden Hand: Middle East Fears of Conspiracy**, Palgrave Macmillan, New York, 1998
- Rabkin, Yaakov **Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı**, Çev: Şahika Tokel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
- Rapoport, Louis, **Shake Heaven & Earth: Peter Bergson and the Struggle to Rescue the Jews of Europe**, Gefen Publishing House Ltd, Kudüs, 1999
- Ravitzky, Aviezer, **Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism**, University of Chicago Press, Chicago, 1996
- Rayman, Paula, **The Kibbutz Community and Nation Building**, Princeton University Press, New Jersey, 1981
- Read, Piers Paul, **The Dreyfus Affair: The Story of the Most Infamous Miscarriage of Justice in French History**, Bloomsbury, London, 2012
- Reich, Bernard & David H. Goldberg, **Historical Dictionary of Israel**, Scarecrow Press, Londra, 2008
- Reventlow, Henning Graf, **Eschatology in the Bible and in Jewish and Christian Tradition**, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1997, s. 29
- Rich, Yisrael & Michael Rosenak, **Abiding Challenges: Research Perspectives on Jewish Education : Studies in Memory of Mordechai Bar-Lev**, Freund Publishing House, 1999
- Robinson, James T., **The Cultures of Maimonideanism**, BRILL, Danvers, 2009
- Rodrigue, Aron, **Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması: Alliance Okulları 1860-1925**, Ayra yayınları, Ankara, 1997

- Rogoff, Leonard, **Homelands: Southern Jewish Identity in Durham and Chapel Hills**, North Carolina, University of Alabama Press, Alabama 2007
- Ruinstein, William, **The Palgrave Dictionary of Anglo-Jewish History**, Palgrave Macmillan, New York, 2011
- Scharfstein, Sol, **Understanding Israel**, KTAV Publishing House Inc., Jersey City, 1994
- Schechtman, Joseph B., **The Life and Times of Vladimir Jabotinsky: Rebel and statesman**, Information Dynamics Inc, New York, 1993
- Schmidt, Gilya Gerda **The Art and Artists of the Fifth Zionist Congress, 1901: Heralds of a New Age**, Scyracuse University Press, New York, 2003
- Scholem, Gershom, **The Messianic Idea in Judaism: And Other Essays on Jewish Spirituality**, Schocken Books Inc, New York, 2011
- Schreiber, Mordecai, **The Shengold Jewish Encyclopedia**, Taylor Trade Publications, New York, 2011
- Schwartz, Dov, **Faith at the Crossroads**, Brill, Leiden, 1996
- Schwartz, Dov, **Religious Zionism**, Academic Studies Press, Boston, 2009
- Segev, Tom, **Elvis Kudüs'te: Post Siyonizm ve İsrail'in Amerikanlaşması**, Çev: Ömer F. Birpınar, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2004
- Segev, Zohar, **The World Jewish Congress during the Holocaust: Between Activism and Restraint**, De Gruyter Oldenbourg, Berlin, 2014
- Selengut, Charles, **Our Promised Land: Faith and Militant Zionism in Israeli Settlements**, Rowman and Littlefield, Maryland, 2015
- Seligman, Adam B., **Religious Education and the Challenge of Pluralism**, Oxford University Press, New York, 2014
- Shahak, Israel & Norton Mezvinsky, **İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi**, Çeviren: Ahmet Emin Dağ, Anka Yayınevi, İstanbul, 2004
- Shargel, Baila Round, **Female Leadership in the American Jewish Community: Bessie Gotsfeld and the Mizrahi Women's Organization of America**, University Press of America, Maryland, 2007
- Shelef, Nadav Gershon, **Evolving Nationalism: Homeland, Identity, and Religion in Israel, 1925-2005**, Cornell University Press, 2010
- Shenhav, Yehouda A., **The Arab Jews: A Postcolonial Reading of Nationalism, Religion, and Ethnicity**, Stanford University Press, Stanford 2006
- Sherman, Moshe D., **Orthodox Judaism in America: A Biographical Dictionary and Sourcebook**, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 1996
- Shindler, Colin, **A History of Modern Israel**, Cambridge University Press, New York, 2013

- Shlaim, Avi, & William Roger Louis, **The 1967 Arab-Israeli War: Origins and Consequences**, Cambridge University Press, New York, 2012
- Shvarts, Shrifra, **The Workers' Health Fund in Eretz Israel**, The University of Rochester Press, Suffolk, 2002
- Silberstein, Laurence J., **Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective: Religion, Ideology, and the Crisis of Morality**, New York University Press, New York, 1993
- Skolnik, Fred & Michael Berenbaum, **Encyclopaedia Judaica: Ra-Sam**, Macmillan Reference USA, New York, 2007
- Spolsky, Bernard & Elana Goldberg Shahamy, **The Languages of Israel: Policy, Ideology and Practice**, Multilingual Matters Inc, Londra, 1999
- Stanton, Andrea L., **Cultural Sociology of the Middle East, Asia, and Africa: An Eyclopedia**, SAGE Publications, California, 2012
- Starr, Deborah A. & Sasson Somekh, **Mongrels Or Marvels**, Stanford University Press, New York, 2011
- Sternhell, Zeev, **The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism, and the Making of the Jewish State**, Princeton University Press, New Jersey, 2009
- Swirski, Shlomo, **Politics and Education in Israel**, Falmer Press, New York, 2002
- Taylor, Bron, **Encyclopedia of Religion and Nature**, Continuum Publishing, New York, 2008
- Tucker, Spencer C., & Priscilla Roberts, **The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History**, ABC-CLIO, California, 2008
- Tucker, Spencer C., **The Encyclopedia of Middle East Wars**, ABC-CLIO, California, 2010
- Urofsky, Melvin, **American Zionism from Herzl to Holocaust**, University of Nebraska, Nebraska, 1995
- Van der Vyver, Johan David, John F. Witte, **Religious Human Rights in Global Perspective : Legal Perspectives**, Kluwer Law International Publishing, The Hague, 1996
- Viorst, Milton, **Zionism: The Birth and Transformation of an Ideal**, Thomas Dunne Books, New York
- Weiss, Avraham, **Bible Study in the Spirit of Open Orthodox Judaism**, Ben Yahuda Press, New Jersey, 2006
- Wendehorst, Stephan, **British Jewry, Zionism, and the Jewish State, 1936-1956**, Oxford University Press, New York, 2012
- Yaron, Tsevi, **The Philosophy of Rabbi Kook**, Eliner Library, Kudüs, 1992
- Zameret, Zvi, **Melting Pot in Israel**, State University of New York Press, New York, 2012

Zertal, Idith, & Akiva Eldar, **Lords of the Land: The War Over Israel's Settlements in the Occupied Territories, 1967-2007**, Nation Books, New York, 2007

Ziedenisberg, Gerald, **Blockade: The Story of Jewish Immigration to Palestine**, AuthorHouse, Indiana, 2011

Zohar, Zvi, **Traditional Flexibility and Modern Strictness: Two Halakhic Positions on Women's Suffrage**, Indiana University Press, Indiana, 1996

Zweig, Ronald W., **David Ben-Gurion: Politics and Leadership in Israel**, Frank Cass Company Limited, New York 2013

II. MAKALELER

Adam, Baki, Prof. Dr., "Kutsal Toprak Mesih ve Terör", Dini Araştırma Dergisi, Eylül-Aralık 2004

Avneri, Yosi, **Rabbi Kook's Vision: Timely or Premature?**, Jewish Action, Spring 2006

David Hazony, Eliezer Berkovitz: **Theologian of Zionism**, Spring / 2004, Azure, New York

Ehud Sprinzak, **Extreme Politics in Israel**, The Jerusalem Quarterly, Sonbahar 1977, Kudüs

Hellinger, Moshe, **Individual And Society, Nationalism And Universalism In The Religious-Zionist Thought Of Rabbi Moshe Avigdor Amiel And Rabbi Ben-Zion Mer Hai Uziel**, Jewish Political Studies Review, Spring 2003

Jewish Encyclopedia, Kalischer Zebi Hirsch, <http://www.jewishencyclopedia.com>

Jewish Virtual Library, Isaac Jacob Reines, <http://www.jewishvirtuallibrary.org>

Kurt, Ali Osman, "Anti Siyonist Yahudiler: Neturei Karta ve İsrail Siyasetindeki Yeri", **Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII: Bütün Yönleriyle Yahudilik /Uluslararası Sempozyum-18-19 Şubat 2012**, Dinler Tarihi Derneği, Ankara, 2012

III. Elektronik Kaynaklar

Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com>

İsrail meclisi Knesset, <http://www.knesset.gov.il>

Mizrachi websitesi, <http://mizrachi.org>

ÖZET

Sonuç, Yusuf Süha, Başlangıcından Günümüze Dini Siyonizm, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Baki Adam, 125 s.

Başlangıcından günümüze Dini Siyonizm başlığını taşıyan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş mahiyetinde, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Yahudilerin Fransız Devrimi öncesinde ve sonrasında Avrupa'daki durumları, Avrupa'da Yahudi düşmanlığının yükselmesi hakkında bilgi verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde Siyonizm oluşması, Siyonizm türleri ve örgütleri ile Dini Siyonizm'in ideolojisi ve örgütleri hakkında bilgi aktarılmıştır.

Mizrahi'nin kuruluşundan Holokost'a kadar Dini Siyonizm başlıklı tezin ikinci bölümünde Dini Siyonistlerin Seküler Siyonistlerle mücadele edebilmek için Mizrahi'yi kurması, Dini Siyonistlerin eğitim faaliyetlerine girişmesi, Rabbi Abraham Yitzhak Kook'un Dini Siyonizm'e etkisi, iki dünya savaşının Dini Siyonizm'i şekillendirmesi, Mesihçi fikirlerin kuvvetlenmesi, Mizrahi'nin içindeki muhalefet irdelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümü Dini Siyonizm'in Holokost'tan Altı Gün Savaşına (1967) kadar olan gelişimini ele almaktadır. Bu bölümde, Holokost'un yaşattığı psikolojik gelişmelerin Dini Siyonizm'e etkisi, Holokost döneminde Dini Siyonistlerce yapılan kurtarma faaliyetleri ve karşılaşılan sorunlar, İsrail Devleti'nin kuruluşunda seküler Siyonistlerce yapılan mücadele konu edinilmiştir.

Tezin dördüncü ve son bölümünde ise Altı Gün Savaşı kazanımından sonra Dini Siyonistlerde yükselen Büyük İsrail fikri, Dini Siyonistlerin militan örgütü Gush Emunim'in kurulması, Dini Siyonistlerin yaşadığı güç dalgalanmaları ve

günümüzde Dini Siyonizm'in geçirdiği değişimler tartışılmıştır. Sonuç bölümünde ise Dini Siyonizm'in geçirdiği evrelerle ilgili geniş çerçevede bilgi verilerek geleceğe dair analiz yapılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Dini Siyonizm, Siyonizm, Mizrahi, Rabbi Abraham Yitzhak Kook, Mesihçilik, Holokost, Gush Emunim

ABSTRACT

Sonuç, Yusuf Süha, Religious Zionism: From the Beginning Until Today, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Baki Adam, 125 p.

This dissertation consists of introduction, four chapters, conclusion and bibliography. In the introduction, for a better understanding of the subject, I gave outline regarding the Jews status before and after The French Revolution, and escalation of hostility against Jewish people. In first chapter, I transmit the information on the formation of Zionism, types and organizations of Zionism, ideology of Religious Zionism and its organizations.

The second chapter, which is titled as Religious Zionism from establishing of Mizrahi to Holocaust, scrutinises Mizrahi's foundation against the pressures of Secular Zionist, Religious Zionists' activities on education, Rabbi Yitzhak Kook's influences to Religious Zionism, effects of two world wars, intensification of messianism faith, emerging inner opposition against Mizrahi's board.

The third chapter focuses on developments on Religious Zionism from Holocaust to Six-Day War (1967). In this chapter it is analyzed that Holocaust effects on Religious Zionism, salvation activities operated by Religious Zionist during the Second World War and its problems faced, the struggle against secular Zionist on the foundation phase of State of Israel.

The fourth chapter discusses the following phase of Six Day War which emerged the Greater Israel idea, establishing of Gush Emunim that is known as militant Religious Zionists' organization, power fluctuations of Religious Zionists

and the changes on Religious Zionism. In the conclusion chapter analyze the future perspectives in the context of the evolution of Religious Zionism.

Key Words: Religious Zionism, Zionism, Mizrachi, Rabbi Abraham Yitzhak Kook, Messianism, Holocaust, Gush Emunim

